

ESAERA-ZAĖAK

Euskaldun eritaren artean esaera-zar jakintsu eder asko daude lotan.

Gutxiena uste giñun garaian ateraldi bat arigarria egiten digute, alako esanera txoragarria esanez.

Zein erax litzekeen, beti eriarekin bizi dan batentzat esanera eder oiek jasotzea.

Gure erietako Apaiz jaun agurgariei eske auxe gogotik bai egingo niekela; jaso ditzatela ez ustean beren belarrietara datozen esanera zar oiek.

Esanera oietantxe dago lo, gure aurékoen jakinduri ez txikia. Zenbat aberastu gentzake gure izkuntza eritaren agotan egunero dabiltzan guziak guregandu al-ba gentzazke!

Lan ontan-aurérik lagundu diguten guziei, gure esker onik biziena erakutsi nai diegu orialde auetatik.

Aurera ere *Coligite fragmenta, ne pereant*: bildu gure lúrean galtzen ari diran jakinduri apur oiek.

Gure laguntzale maite oiei eskeintzen dizkitzuet orialde bakar auek.

ESAERA-ZAĀAK

1. *Arotzain etxian keřena zurez.*
(AN-baz). (En casa del herrero cuchara de palo).
2. *Ire oñazia ta auntzein gauerdiko eztule.*
(AN-baz). (Tu dolor no es nada).
3. *Gizona gizon saskilik ere.*
(AN-baz). (La mona, aunque se vista de seda...).
4. *Maipetik xuxtu.*
(AN-baz). (Dejar capote).
5. *Maipetik pixtu.*
(AN-c). (Dejar capote).
6. *Ēřaiok, eřaiok, begařien egařera.*
(AN-baz). (Vete a decřrselo a ěl).
7. *Ameka etxe, ameka labe, ameka dolare, ogei ta bi zitabe, bat bertziaz beartu gabe.*
(Se dice de Anitz, Baztán). (Se bastan para vivir).
8. *Zakur-makuře ta andre negařa biek peto.*
(AN-Lařaun). (Cojera de perro y lloro de mujer idem).
9. *Letro ari du* (AN-Lařaun); *Etro ari du* (AN-Imoz); *Ubeřaka ari du* (AN-Mezkiritz); *Ugeřaka ari du* (AN-Otxagabia).
(Llueve torrencialmente).

Denak presa, baño asti izaki.

(AN-Aurizpeñi). (Todas, parece, tienen prisa, pero no les falta tiempo para charlar).

Ilunagañian, yende anitz ituiñian.

(AN-Aurizpeñi) (Al anochecer nunca falta gente en la fuente).

Zato biar goizian, nik leotik botatzen dudán diruen arapatzera.

(AN-Aurizpeñi). (Nadie tenemos sobrante).

Iluiñan da (AN-Aurizpeñi); *Iluiñen dago* (Baztán).

(Está agonizando).

¡Zer klaska duen!

(AN-Aurizpeñi). (¡Qué hablar tan claro tiene!)

Soñuak erakusten ziren nola dantza.

(AN-Aurizpeñi). (Gasto porque tengo).

Iri eñaten dat goñie, ai dezan xuriek.

(AN-baz). (A ti te digo, Pedro, para que me entienda Juan).

Antxe eñan diot aizek xurie, aizek goñie.

(AN-baz). (Le he dicho las verdades).

Usoak gan eta sareak eda.

(AN-baz). (Muerto el burro, cebada al rabo).

¡Atsa izaki gure bizie!

(AN-b. Basuburue). ¡Qué vana es la vida del hombre!)

Xuriek eta beltxak aitu tu.

(AN-baz). (Le he cantado las trece).

Eguraldi txararak erakusten du espalpeko gosea.

(AN-Imoz). (El mal tiempo produce el apetito del trigo no trillado).

22 *¡Eztitek gaizki gazpiletu!*

(AN-baz). (¡No te han robado mal!).

23 *San Simon eta San Juda, uda joan da ta negua eldu da; artzai gaxoa galdu da. (Uitzi).*

(AN-Lañau). Por San Simón y San Judas entrado el invierno y perdido es el pastor).

24 *Lengo lepotik burua.*

(AN-Basaburua). (Genio y figura hasta la sepultura).

25 *Ateratzeko tinke-tinke egon naiz.*

(AN-baz). (He estado a punto de salir).

26 *¡Ortxopolotako otzik etzeramak!*

(AN-Lañau). (¡Qué de prisa va!).

27 *Eri beratz, il gogor.*

(AN-Zuriain). (El enfermizo dura mucho).

28 *Delubreik bee (bage) gelditu da.*

(Etxaí-Aranaz). (Se ha quedado sin fuerzas).

29 *Jainkoa siestan zegoala ainzkoraren yunteekin egiña aiz i.*

(AN-Beruete). (Cuando Dios estaba dormido te hubo de hacer con la cabeza del hacha). Dicho a un feo.

30 *Gure itxean Piñiri sartu da.*

(AN-Ultzama). (Hemos terminado la harina del año).

31 *Piñiri urbil dugu.*

32 *Piñiri bota eta...* Se dice cuando ya se termina o se vuelve ya a entrar el primer trigo a casa.

Lorik ez dula egin, lo-arma bakañik.

(AN-Madoz). (Que no ha dormido, sino dormitado tan solo).

Ordun atera zituen trapuk eguzkitara.

(AN-Laraun). (Entonces se descubrieron sus engaños).

Napar apaizak iputz iztupez, ta iputz Apaizak napar iztupez atoa.

(AN-Uitzi). (Siempre se busca lo del vecino como mejor).

Dudun guñiko, dugun betiko.

(AN-Zuriain). (Tengamos para siempre, aunque sea poco).

Gaitz zaña, aje txaña.

(AN - Oderiz). (Enfermedad vieja es difícil de curar).

Norpañek buño egin dizu.

(AN-Madoz). (Alguno te ha echado la mala ventura).

Akioan-akioan ezpada lanik ezin egiñazi.

(AN-Madoz). (Si no es a puro decirles no es posible hacerles trabajar).

Onen istiek ederki egiten iu.

(AN-Lizaso). (Le remeda perfectamente).

Añaka doazi diruek.

(AN-Lizaso). (Los dineros van a puñadas).

Ura añaka dario.

(AN-Lizaso). (Vásele el agua a chorros).

43 *Añaldaka badoazi jendiak.*

(AN-Lizaso). (Va multitud de gente).

44 *Askabe dago gaur.*

(AN-Ulitz). (Hoy está el tiempo sofocante).

X 45 *Añoa bai añoa, ego aizeak deraman orbela beza-lakoa.*

(G-Andoain). Era tan vano como la hojarasca que arrastra el bochorno).

46 *Beste egitekorik etzuenak bere etxeari sua eman emen zion.*

(AN-Beramendi). (El perezoso nunca tuvo idea buena).

X 47 *Ulikerietan egon.*

(AN-Aldaz). (Entretenerse en niñerías).

48 *Beren aña ba-due.*

(Olazagutia). (Tienen su santo y seña).

49 *¿Bi jaiek doakala al die?*

(AN-Madoz). (¿Son las dos fiestas seguidas?).

50 *Bi egunes doakala etofi zaigu.*

(AN-Madoz). (Se nos ha venido dos días seguidos.)

X 51 *¿Magdalen astea bero? Agaka gero.*

(AN-Aldaz). (Cuando calienta por Santa Magdalena, año de castañas).

52 *Ongabe geunden guziok.*

(AN-Madoz). (Estábamos intranquilos).

Bizkoñago, indañez baño mingañez.

(AN-Madoz). (Más es él por el pico que por la realidad).

Erauntsie aña estalki ematen du Jaungoikoak.

(AN-Madoz). (A proporción de los trabajos da el Señor la gracia).

Etxean egokierarik eztu izan.

(AN-Oderiz). (No ha tenido gusto en su casa).

Olo gosea kantari: neskatx asea dantzari.

(AN-Baraibar). (La gallina hambrienta cantadora: la muchacha ahita bailarina).

Ezta beaña bezalako mutilik.

(Beramendi). (No hay mejor maestro que la necesidad).

¡Or konpon! Or konponek etxea galdu emen zuen.

(Beramendi). (Quien abandona su negocio a otros, todo lo pierde).

Zergertaere ongi bizitu zen.

(Beramendi). (Quien vive prevenido vale por dos).

Zozoak beleari ipurbeltz.

(AN-Madoz). El tordo se burla del cuervo por su negrura).

Sasiak ere bai ditu begiak.

(Osakar). (No se puede fiar en ninguna parte).

62 *Aldena, itxasoan den ařayik oberena.*
(Beramendi). (Quien hace lo que puede siempre avanza).

63 *¡Zer ekaitzek ařapatu duen!*
(Merkiritz). (¡Qué nevada le ha sorprendido!).

64 *Txeři aulak ezkuřa amets.*
(AN-Lařaun). (El hambriento sueña con la comida).

65 *Latin artu beařa izaten da.*
(AN-Beramendi). (Hay ocasiones en que hay que renegar).

66 *Taxo eman dio.*
(AN-Lizaso). (Ya ha comprendido).

67 *Bieřak ondutako matsa.*
(Ařuazu). (Hombre convertido a fuerza de golpes).

68 *Zazpi azal kopetan dituna.*
(AN-Irañeta). (Es un desvergonzado).

69 *Nork nori? zartagi zařak pertzari.*
(Etxaři-Aranaz). (¿Quién eres tú para sacar mis faltas?).

70 *Betiko etofi zenak ere, joan bear zuela esan zun.*
(AN-Beramendi). (¡Qué prisa tienes!).

71 *Maiz frenoak artu bear zaizkio.*
(AN-Madoz). (Hay que atarle corto).

72 *Onek eztu iřon ere egonařerik.*
(AN-Madoz). (Este no tiene estabilidad).

Muñek jan fioi (dizkiote).

(AN-Madoz). (Le han ganado ya la voluntad).

Nai nokezu iltia on bat ekun.

(Uztafotzé). (Quisiera hacer una buena muerte).

Lantxeía Martxoan noraino, Aprilan elufa karaino.

(Urtzainki). (Hasta el término en que llega la niebla en Marzo, en Abril llega la nieve).

Ardi lañuek banaka, bildotx lañuek kargaka.

(Baztán). (Muchos ancianos pueden morir, pero más mueren jóvenes).

Bereak eta asto zañarenak eñan.

(Arizkun). (Echarle en cara sus faltas).

Paratu dute Lazaro.

(AN-Lizaso). (Han cubierto los altares).

¡Nere onak eta ain onak egin die!

(AN-Arizkun). ¡Ay qué mal rato he pasado!

Goratasunak estaltzen du zabaltasuna.

(AN-Aurizpeñi). (La longitud oculta la latitud).

Gaiztoak nai dun artean onaren bizia.

(Beramendi). (La vida del bueno pende del malo).

Zaferia bera da eritasun.

Lizañaga (Joakin). (La misma ancianidad es enfermedad).

Sasin jayo ta sasin nai, gure mandokoak ezta nai.

(Ezkuña). (Donde nace pace. Tiene también el sentido de «ese será siempre caprichoso»).

84

Lañabide edeña eraman zun.
(Leiza). (Buena caminata se dió).

X 85

Urteak adaña luzea du.
(Leiza). (Hay tiempo para todo).

86

Ilun kokorturik dago.
(AN-Lañau). (Está oscuro, ciego).

X 87

*Duenak duenari, eñe Salomonek egin emen
zuen testamentu ori.*
(AN-Arizkun). (Dar al que abunda).

X 88

Non iñundu, an ostatu.
(Baztán). (¿No tiene retiro?).

89

Lepotik ziok ori.
(Lakuntza). (Ese está loco).

90

Besteren miñek begiyen lo.
(Arbizu). (Poco siente el mal del prójimo).

91

Besteren miñek begiran lua.
(Añazu). (Poco siente...)

X 92

Oñoa irabazi ta kaponu galdu.
(Lakuntza). (Quien hace mal negocio).

93

Zaian zur ta iriñen zoro.
(Lakuntza). (Miserio en lo necesario y en lo super-
fluo manirroto).

94

Zaian zur ta iriñen abar.
(Arbizu). (Miserable en lo ordinario y en lo extra-
ordinario manirroto).

Emen inguru-marin ikusten ez dana.

(G-Tolosa). (Lo que no se ve en todo este contorno).

Gure gurason ardala ura izango zan.

(G-Tolosa). (Aquél hubiera sido el estribillo de nuestros antepasados).

¿Bařena izango zenduke?

(G-Tolosa). (¿Tendrías valor?).

Onozkero luřak janik egongo nintzan.

(Araiz). (Para esta fecha estaría muerto).

Kristoonak aitu dizkik.

(Lakuntza). (Le he cantado la cartilla).

Norberak eztu bere makařik ikusten.

(Donostia). (No vemos nuestros propios defectos).

Astoak bere burua len.

(Mezkiritz). (El necio busca ser preferido).

*Eluře-meluře—eztiat ire bilduře;—ba-diat itxian
—arfo ta eguře.*

(Mezkiritz). (No temo al mal tiempo cuando tengo con qué vivir).

*Martin banin—Eřege ta sorgin—tipula ta gatz—
Martin ipurlatz.*

(AN-baz). (Frase burlesca).

Guk aragi dugulaik bijilia.

(Espinal-Aurizpeři). (Cuando tenemos abundancia de una cosa no podemos aprovechar por alguna circunstancia = ¡qué mala suerte!

105 *Abantxu il ze.*

(Aezkoa). (Por pocas murió).

106 *Gaur oñaatik Kristoonak ateko fik.*

(Hoy se va a ver seguramente el poder de Dios).
Decía un niño de Albiasu (Lañau) en un día caluroso
que salió después de una temporada fría).

X 107 *Obe da bei bat esnazue bi antzu baño.*

(Araiz). (Más vale tener un amigo generoso que
dos mezquinos).

108 *Adiskidetako ohea etsaitako baño.*

(Araiz). (Más vale tenerlo enemigo que amigo).

109 *Salbea erakutsi giñion eta kredoa galdetu.*

(Araiz). (Le preguntaron lo que menos se espe-
raba).

X 110 *Nik ur bedeinkatua eman nion; eztakit ziñatu
ote zan.*

(Araiz). (No sé si su vida corresponde a su edu-
cación).

111 *Lur-otaña baño gibel aundiagoa du oñek.*

(G-Azkoitia). (Tiene un hígado como un terrero
= ¡qué cachazudo!)

112 *Gibel-aundi (AN-c) = cachazudo.*

113 *¡Ori puxun utsa da gero!*

(G-Azkoitia). ¡Qué genio tan avinagrado!

114 *Aita batek bere semeari: Aizak egin zan aguro;
ip... ko azala berotuko diak gero nik.*

(G-Azkoitia). (Hazlo pronto, porque te voy a ca-
lentar...)

Gauzaen bat upatuz dabiltzanean batek esaten du:
«*ba zan, ba*».

«*Bazan... bazan... eztakit zer kalabazan*».

Bazan... bazan... ardua kalabazan.

(G-Azkoitia). (Si había, ya no hay).

Ez nai baño len, baño iritxi du.

(G-Azkoitia). (Al fin ha conseguido, aunque le ha costado).

Ari esan edo nere txakurari esan dena berdin da.

(G-Azkoitia). (A nadie atiende, o se olvida luego de la corrección).

Ezta bide bastarian upatua ez.

(G-Azkoitia). (Algo vale, algo estimamos).

¡Ezta gezur-truka ekaña!

(G-Azkoitia). (¡Algo vale, algo nos ha costado!).

Onek bai, ama lapikotxuan ba-leuka ere, esango luke onek.

(G-Azkoitia). (Este no sabe tener ningún secreto).

An ere txakurak anka ausirik ibiliko dira, ba.

(G-Azkoitia). (En todas partes cuecen habas).

Laga, laga, ari landuari bezalaxe elduko diot nik oñei.

(G-Azkoitia). (Dejádmelo, le voy a meter en cintura, decía un hombre que se veía escarnecido).

Alolako egueldie daukugu-ta.

(AN-Baraibar). (Como tenemos un tiempo tan mediano...)*

124

Beñubiz josiek daude babak.

(AN-Imoz y Araquil). (Las habas están plagadas de la royada).

125

Itzulka-inguruka jotzen tute eskilak.

(AN). (Tocan las campanas bandeando).

126

Erdoyek janik daude gure babak.

(AN-Laíaun). La rosada ha acabado con nuestras habas).

127

Abien gera bai gu ematiaz.

(AN-Mezkiritz). (Estamos dispuestos a darle).

128

Erantzuta eman dakot.

(Aezkoa). (Le he dado a entender).

129

Udondoko matsa iñoiz ontzen ezta.

(AN-Laíaun). (Tarde, Pedro para cabrero).

130

Sua, auspean ere bero.

(Laíaun). (Donde hay fuego se nota).

131

Sua den tokitik ateratzen ekea.

(Laíaun). (Sin fuego no hay humo).

132

Laxter geigo egiten dik dabilen bareak, erbi gel-diak baño.

(AN-Laíaun). (Quien anda siempre avanza).

133

Ez iduri aien, mandoa beti antzu.

(AN-Laíaun). (Lo que Natura no da, Salamanca no presta. Se dice también de uno que siempre es tacaño).

134

Karatzta beti latza, ta asarea bekain beltza.

(AN-Laíaun). (El iracundo siempre es adusto).

INTZA'R DAMASO AN.

ESAERA-ZAÑAK

II

Ona, Irakurle maitea, Esaera-zañen nere bigařen saña. Urte askotan Napañoako baztañez-baztar bildu izan nituen esaera-zañen lenengo saña Euskaltzaindiaren aldizkarian argitaratzeko ematean, ez nuen uste esaera-zañen belar ontatik dagoen bezin usu zegoanik.

Ala ere ain gozo egiten zitzaitelako oien bařengo uřĩña, dei txiki bat egiten nien orduan Apaiz jaunai «ez ustean beren belarřietara datozen esaera-zar oiek» biltzen laguntzeko.

Nere otsa aize duřundarak etzuela ga!du ematen du.

Sei ilabeteren buruko emen natorkizute, beste belar txorta, lengoak baño ere uřĩn gozatsugoa duena, zuei guzioi eskeintzeko asmoetan.

Eta esaera-zar auek guziak edo geienak, Napañoa-alde ontan erain ditudan azi bakar batzuek ekařĩ dituztenak dira; eta Apaiz jaunen baratzetan bilduak ala ere.

—Nola gero?—Lengo aiek Apaiz jaun batzuei erakutsiz. Aiek erakustean edo adieraztean, berak eta beren etxeko edo neskameak, alde artako esanera oroitzen ziran eta ona non dituzuten batzuen batzuek. Eztira ain ugari; baño ain aro laburēan biltzeko, multxo polita iruditzen.

Eztitut, ordea, onenbestekin utzi nai nere erakusle biotzeko oiek, eta irakurle oiek etzenidaketela

barkatuko iruditzen zait, beren izenak ixiltzea. Ez-tute naski emen azaldu bear ditudan ametsik egiten berak, baño nik bezalaxe maite duten euskeraren onerako danez geroz, or dijoaz.

Baztan'en bildu ditut geienak; berartakoak eta Esteribar'koak ere bai. Lendabizikoak Arizkun'go Monjaen Kapelau dagon Aretxea'r J. Antonio ta berartako Apaiz-aita Irigarañ ar Gabriel jaunengandik. Baita ere Eratzun, ango Apez-aita eta beren lagunengandik, baño batez ere Dendarieta'r Jose Antonio iaunarengandik. Anitz, izena duen Baztango eñian dago beriz Apaiz, Esteribar'dar bat. Eugi'ko semea da bera; Iribaren'dar Frantzisko jauna. Onek berekin duan areba batekin batean esan zizkidaten beren eñi ta eñialdeko guzi oiek.

Ultzamakoak Ofio'ar Mariano, Lizaso'ko Apaiz jaunari artu nizkion; baita Osakar Xulapen'goak ere.

Basaburu'ko sail bat, Beruete'ko Apaiz jaunari zor dizkiot, au da Villanueva'r Agustin jaunari; eta beste asko, Gartzaron'go Apaiz etxean sukaltzai zegoan bertako Andre bati.

Banaka-banaka an-emen beste zenbait bildu badituf, gutxi dira ta ez naski edereñak ere.

Zuen eskuetan daukazute, ba, Apaiz jaunak, gure eñiko buru argien jakinduri eñitar, egi bikañez betea. Etzagus galtzen utzi ofenbesteko ondasuna.

Iruña'tik 1927'ko Garagafilaren 6'ean.

ESAERA-ZAÑAK

II

Il-ta ondoan, zopak agora.

(AN. baz.) Muerto el burro, cebada al rabo.

Ubaldeak goiti eztu (ez ditu) ekartzen zakañak bertzerik.

(AN. baz.) El río no lleva en su superficie más que la broza. (Sentido material).

De las poblaciones grandes a los pueblos pequeños, no nos viene lo mejor de aquéllas. (Sentido moral).

Itsu-patsu, denak batsu.

(AN. Esteribar). Vaya lo uno por lo otro.

Alakoen batez aituko duzie lepo-in dutela.

(AN. Esteribar). El mejor día oiréis que me he suicidado.

Ongi mendekatuik dauke yaten duena.

(AN. Esteribar). Bien ganado tiene el pan que come.

Baztar guziek iretsi nai tu (ditu).

(AN. Esteribar). Todo lo desea para sí: es un ambicioso.

Orai artuko tu bereak.

(AN. Esteribar). Ahora lo pagará todo

Batek kanta, bertzeak kanta, deabruék dantza.

(AN. Esteribar). En río revuelto pesca el diablo.

Apoteko atsoak pasatuko tuzie.

(AN. Esteribar). Sobrepujaréis a las viejas de Apote. (Por charlatanes).

Gizon gaitzets ori emen dabile!

(AN. Esteribar). Aquí anda ese hombre aborrecido.

Gizon erdoil ori ezpanu ikusi!

(AN. Esteribar). Ojalá no hubiera visto a ese hombre roñoso.

Zure galtza-kordak izain du korapilo ori!

(AN. Esteribar). Tú adolecerás de ese defecto.

Eguäldi (eguraldi) onek orain ere eresan bear du.

(AN. Esteribar). Ahora también va a llover.

Eztio sakeleko odolak irekin, ez!

(AN. Esteribar). No se ha llevado ningún mal rato.

A zer gaztain-mustrikä daukezun.

Qué buen grupo de castaños tiene V.

Potzo-potzo dago!

(AN. Esteribar). Está atontado por el vino, aunque no ebrio.

X Kuli-mulikä gabiltz.

(AN. Esteribar). Estamos con poco trabajo.

Naginurä, laratzëan dago lo.

(AN. Esteribar). El agua recalentada espera en el llar.

Gure etxeko Andrëa nongo, gure aideak ango. Irigarai J'ak «Bigarren Euskalegunetako Itzaldiak» zaion idaztitan dakar: *Etxeko anderea nongo, gure aideak ango* 94 orialdean.

(AN. Esteribar). De donde es la dueña, son nuestros deudos. (Sentido material). Según es la dueña, así son las relaciones de la casa. (Sentido moral).

Auzako zokoan lano, biar denbora sano.

(AN. baz.) Cuando en la hondonada de Auza (monte de Baztan) haya niebla, al siguiente día buen tiempo.

Txurkiä alde dute. Irigarai'ek: *Eztakigu alde duen* edo, ibid. 89-garen orialdean.

(AN. baz.) La caída de las aguas les favorece. (Sentido material). Están de suerte. (Sentido moral).

Azpi edeñak ditu.

(AN. baz.) Tiene buenos perniles.

Galtza bete ipurdi.

(AN. baz.) No le llega la camisa al trasero.

—Zer du ez etortzeko? — Zer duen? Zakuñen maingia.

(AN. Añuazu). Qué tiene para no venir?—Excusas.

Jaungoikoak egin eta limixkatu gabea aiz i. (AN. Añuazu). Amak limixkatu gabea. (Basaburua).

Al hacerte Dios, no tuvo cuenta de darte la última mano. (Dicho a un feo).

Intzälik berariz Betelurä etoñi nintzen.

(AN. Intaz). De propósito vine de Inza a Betelu.

Etena egin eta luía bêra jûn zan.

(Gip. Beasain). Se hizo una grieta y la tierra cayó abajo.

Beŕogei urtëen iraulieran dago.

(AN. Ulzama). Está al caer de los cuarenta años.

Ikurkă-makurkă egin du goldatza.

(AN. Ulzama). Ha abierto un surco muy torcido.

Begieztatu al duzu baso ori?

(AN. Ulzama). Has revisado, ojeado ese bosque?

Begi-emanik dauzkăt neretakoak.

(AN. Ulzama, baz.) Ya tengo escogidos los que han de ser para mí.

Elur-urte, patxaran eta gari-urte.

(AN. Ulzama). Año de nieves, año de arañones y de trigo.

Umeak azi ta nekeak pizi. Irigarai J'ak: *Umeak azi, nekeak bizi*. 92-gaŕen or.

(AN. Ulzama). Cría hijos y tendrás trabajos.

Oloaz: Otsailên eraiñă *oloto*.

Martxoan eraiñă *olo*.

Aprîlen eraiñă *oloŕo*.

Maiatzëan eraiñă, *ez olo* ta *ez oloto*.

(AN. Xulapen). La avena sembrada en Febrero, avenaza.

La sembrada en Marzo, avena.

La sembrada en Abril, avenita.

La sembrada en Mayo, ni avena, ni avenita.

Eluñaz: Izotzilekoa burniä,
Otsailekoa, altzairuä,
Martxokoa da ariä,
Aprilekoa da zurä,
Ta Maiatzekoa gazurä.

La nieve: En Enero es hierro,
en Febrero acero,
en Marzo es piedra,
en Abril madera
y en Mayo es suero.

Arpelaña (1) lorean, ardiäk gosean; arpelaña igar-
tzen, ardiäk asetzen (AN. Osakar).

La pamplina o hierba majarera en flor, entretanto
la oveja de hambre; aquella se seca, la oveja está harta.

Sapa gaitzä dago.
(AN. baz). Hace un calor pegajoso.

Sargoi dago gaur.
(AN. baz). Hoy está caluroso.

Ardiäk ederki alatzten dire. (AN. baz, Ullzama,
Basaburua).

Las ovejas se desparraman paciendo muy bien.

Sabai-sari aundiä du.

Tiene que pagar mucha renta por el alquiler de
hierbas. (Se dice en el Baztán, de quien lleva a parte
los campos labrados, a medias con su dueño; mas las
hierbas las tiene en alquiler).

(1) Arpelafari Ullzama, Basaburua ta Baztanen, sapelafa esaten zaio.

Nondik aztarnatu dute ori?

(AN. baz.) De dónde han inventado esa mentira?

Aztaka-aztaka dabil.

(AN. baz, Ulzama, Basaburua). Anda a tientas, a ciegas.

Ori mulo utziko du.

(AN. baz). Eso quedará en nada.

Ori mulo utzirik...

(AN. baz). Dejando eso aparte...

Etxeko suä, etxeko autsez itzali. (Irigarai J'ak Bigarren Euskalegunetako Itzaldiak» zaion idaztian dakar: «*Etxeko sua etxeko autsaz estali?*)

(AN. baz). Lo de casa, quede en casa.

Mulikätuik nago.

(AN. baz). Estoy chirriado, hecho una sopa.

Txelatuik nago.

Estoy hecho una chita. (AN. Ulzama).

Bi etxe oiek elkarî daokala daude.

(AN. baz), Esas dos casas están contiguas.

Bi jaiäk daokala eldu dire.

(AN. baz). Vienen dos fiestas juntas, seguidas.

Éramu egunëan zer aize, urte guzien aize urä.

(AN. baz). Cual es el viento del día de Ramos, tal es de todo el año.

Ba! eztu mingañên makurîk.

(AN. baz). No tiene mal en la lengua. (Sentido material).

Es buen hablador, etc. (Sentido moral).

Oñaze ganalak tut.

(AN. baz). Mis dolores son llevaderos.

Beti segurotik jokutzen da ori.

(AN. baz). Ese va siempre a negocio seguro.

Auntzä ardiei il-ematzen.

(AN. baz). Consejos vendo y para mí no tengo.

Ari zûn euriä yautsi-ala.

(AN. baz). Llovía torrencialmente.

Larüäën (larüaren) betëan auntuä dago.

(AN. baz). Está a punto de reventar. (Se dice de una hinchazón, o de uno extremadamente grueso).

Elarëtik atera ta sasian sartu.

(AN. baz). Huir del lazo para caer en el hoyo.

Au, au lekeda!

(AN. baz). Qué pesado es ese!

Au tekela zaña!

(AN. baz). Qué latoso!

lñestilä gogoña da ori!

(AN. baz). Ese es un gran comediante, remedador.

Obe da bein goñi, ezenez beti ori. *Eta*: Obe da beti ori-ori baño, bein goñi.

(AN. baz). Más vale romper de una vez, que andar a medias, o estar toda la vida sufriendo.

Antxu txaña, beti bildotx. Irigarai J'ak: Antxu xaña, beti bildotx, ibid. 91-gařen or.

(AN. Ératzu). El que de joven queda raquítico nunca crece. (Sentido material).

El que de joven es sin fundamento, así sigue de viejo. (Sentido moral).

Eztik zangoan miñik.

(AN. baz). No tiene dolor en las piernas. (Sentido material).

Qué de prisa va! (Se dice del que va de prisa).

Eztut ikusi au baño gizon logiagorik, eztaere ber-tze ori baño sumagarik.

(AN. baz). No he visto hombre más flojo (inactivo) que éste, ni más fogoso que aquel otro.

Añayo pozoindue!

(AN. baz). Qué cáscarrabias eres tú!

Orek babak aterako ñik eltzetik (AN. Gartzaron).

Orek gaztañek atrako tik eltzetik. (AN. baz).

Ese ya sacará las castañas del fuego.

Urungoa uréz, ta urbiñetik luéz. Irigaray J'ak:
Uruneko eztaiak uréz, eldu ta luéz. Ibíd. 94.

(AN. baz). De luengas tierras grandes mentiras.

Elezuritzen ari dire.

(AN. baz). Están aclarando patrañas o dando explicaciones.

Or perma!

(AN. baz). Ahí te entiendas! o ahí te las veas!
fastídiatel

San Gregorio: kazkaña agoan dago.

(AN. baz). Por la fiesta de S. Gregorio, con frecuencia cae granizada.

Érota-zañak zil du ebastea egunëan agur bat irin.
(AN. baz). El molinero puede tomar un puñado de
harina al día, sin cargo de conciencia. (Frase irónica?).

Elur-melur, ezfiat ire beldur; badiat etxean arto ta
egur.

(AN. baz). Variante del refrán de Mezkitritz pu-
blicado en el folletín anterior.

Akeñaren adaña baño makuragoa duk ori.

(AN. baz). Ese es más torcido que el cuerno del
chivo. (Sentido material).

Es más torcido que mandado hacer. (Senti-
do moral).

Arotzaën etxën (etxean) txotxa gerën.

(AN. Basaburua). En casa del herrero, cuchara de
palo.

Zure esanak eta auntzäen gauerdiko eztulä bik bat.

(AN. Beruete). Tus dichos no valen un ardite.

Erbie pasatu ta lazoa jañi.

(AN. baz). Pasada la liebre, pones el lazo. (Senti-
do material).

Nunca eres oportuno. (Sentido moral).

Eztute gaizki soildu!

(AN. Beruete). No le han robado mal.

Kandelera otz, Neke joan dela poz (negue joan
da motz). (Gartzaron).

Kandelera bero, Neguä eldu da gero.

(AN. Beruete). Cuando por Candelera hace frío,
pasados son los trabajos.

Cuando por Candelera caliente, invierno nos espera.

Len zena, gero zena, Beuteko Beazena.

(AN. Lañau). Genio y figura, hasta la sepultura.

Ez duguna ba-giñu, txerie il ba-giñu, zartarie eka-ri-ta urdaie ereko giñu (n).

(AN. Beruete). Graciosa manera de decir: no tenemos qué ofrecerle.

Basoan jaio-ta basoan nai, gure zamalkoak ezlik etxera nai.

(AN. Beruete). Donde nace, pace.

Gora begitu ta artoa, bera begitu ta patata, atarira begitu ta elurä, gaur nor ni bezala!

(AN. Beruete). Si miro arriba tengo maíz;

si miro abajo tengo patatas;

si miro afuera veo nieve.

Quién es hoy más feliz que yo? (Sentido material).

Quien se contenta con poco, vive feliz.

(Sentido moral).

Donosti ayeka goazen,

Vamos hacia San Sebastián. (Guip. Rentería).

Babaz: Txikiä ba-nintzen, aundiä ba-nintzen, Apirilën lorean nintzen.

(AN. Odieta). Sea pequeña, sea grande, en Abril estoy en flor. (Se dice de las habas).

Gariz: Txikiä ba-nintzen, aundiä ba-nintzen, maia-tzean buruän nintzen.

(AN. Sakana-Zuazu). Sea pequeño, sea grande, en Mayo he sacado la cabeza. (Se dice del trigo).

Azienda aruläk akakoso asko.
(AN. Sakana-Zuazu). Al perro flaco abundancia de pulgas).

Aharaiz entzunen du!
BN. Luzaide). Ojalá escuche el Señor!

Agian eroriko aiz!
(BN. Luzaide). Ojalá caigas!

Kařalin, Kařalin, oľo xuriak eřo-in din, beltxak ere mokoan din, arek ezpadu eřoiten, ire bizkařak pagaturen din.

(Aezkoa). Da un aviso del castigo que habrá de sufrir la ladronzuela, en caso de no aparecer lo que se teme haya hurtado.

Kařalin, pořolin, kařuk urdaia jan din, kařakumik olata, iretzat ain (aien) ordata.

(AN. Lařaun). El que se descuida todo lo pierde.
(Sentido moral).

—Zertara etortzen zara Apezaren etxera? — Ari belřxaen aitzekian txokolatřa artzera.

(AN. Bertizarana). (Se dice de las que siempre llegan a tiempo de tomar algo).

Lezea baňo řlunago dago.
(AN. Lizaso). Estř una noche oscurřsima.

řtsu-matsu, denak alatsu.
(AN. řlzama-Basaburua). Poco se diferencian unos de otros.

Nola etořř ala joan. (AN. Basaburua).
řrek ekařie, urek eramam. (řbřd.)

X Zerk ekañi, ark eraman. (Leiza).

Aizeak ekañiä, aizëk eraman (Lañáun y Mendaro).

La ganancia según entra así se va.

Etxe ori erékara doaie.

(AN. Basaburua). Esa casa se hunde, se pierde.

X Ezkur-urte, sagu-urte.

(AN. c.) Año de bellota, año de alimañas.

Erotan egon eta bidean laster.

Erotan beta ta bidean presa (Leitza).

(AN. c.) Quien para en el molino, corre en el camino.

X Zoñi biztük bi ozka egiñen iñ.

(AN. Basaburua). El rico por sorpresa es doblemente cruel.

Azken-atsetan edo azkenekotan dago.

(AN. c.) Está agonizando.

Zer mia duen ofek!

(An. Gartzaron). Qué charlatán!

X Añeko dantzariak erakusten dio ondokoari, nola egin. (AN. Gartzaron).

Añekoak erakusten dio atzekoeri nola dantzau. (Gip. Mendaro).

El mal ejemplo arrastra.

Eluräk isten iñ atarik.

(AN. Gartzaron). La nieve imposibilita al pobre la ganancia.

X Beroa geldiñu da oraintxe!

(AN. Gartzaron). Lucido se queda!

Esanean-esanean ezpada, ezin lanik egiñazi!
(AN. Gartzaron). Si no es a puro de machacar, no puede hacérsele trabajar.

Beste egitekorik etzuenak, eskaratzëa landu emen zun.

(AN. Gartzaron). Quien no tenía otro quehacer, labró su zaguán. (Sentido material).

El perezoso nunca tuvo idea buena. (Sentido moral).

Urbilduak egifen iu (ditu) saltorik aundienak. (AN. Basaburua).

El agua de los remansos, da los más grandes saltos. (Sentido material).

Del agua mansa libreme Dios, que de la corriente libraréme yo. (Sentido moral).

Martxoan lañoa noraño, Aprilen eluía araño.

(AN. c.). Variante dialectal del de Urzainki.

Martxoko ostotsa, beñogege eguneko ekaitza.

(AN. c.). Trueno de Marzo, trae su cuarentena de temporal.

Bizi naiean, biziä galdu.

(AN. Gartzaron). El ansia de ganancia acorta la vida.

Ardi beltza biłatzeko gau ona zeok!

(AN. Gartzaron). Buena noche para encontrar la oveja negra! (Sentido material).

Qué noche tan oscura! (Sentido moral).

Ire leiotik begi zak lenik bařena!

(AN. Gartzaron). Médico, cúrate a ti mismo, examínate a ti mismo. (Sentido moral).

Zipiã utse baita ori!

(AN. Gartzaron). Ese es puro veneno.

Eztik katilupean idukiko, ez!

(AN. Gartzaron). No lo callará largo tiempo.

—Jateko ori eztut nai.—Bai-uke il-ta irugañen!an!

(AN. Gartzaron). No lo quieres? Pues no lo pillarás cuando quieras!

Patxaran-urte, irin-urte.

(AN. Gartzaron). Año de arañones, año de bienes.
(lit. de harina).

Patxaran-urte, elur-urte.

(AN. Gartzaron). Año de arañones, año de nieves.

Yoanak baño etoñiak eztire obeak.

(AN. Gartzaron). Los que han venido no son mejores que los que se han ido. (Se aplica al tiempo y a las personas).

Oñezkoari muzin ta zaldizkorik ezin, gelditu da ori.

(AN. Basaburua, Ulzama). Se dice de quien apetece para casarse alguna persona superior a su rango y queda desilusionada.

Eztaukate ur garbia aterarik!

San Marko: Kazkaara agoan dago!

(AN. c.). Como no saquen agua limpia!

(AN. Basaburua). Por S. Marcos caen granizadas.

Asto-arak ume egiñen dik i mugitu orduko!

(AN. Gartzaron). Ya ha pasado una eternidad para cuando tú te muevas.

ESAERA-ZAÑAK

III

Agur, Irakurle!

Ona, esaera-zañen nere irugañen sala. Eta ezta azkena izango naski, oni ere abegi ona egiten ba-diozu.

Gure eñiaren jakinduri aundia, onetan, lengoetan baño ere argiago ageri dalako, atsegiña artzen dut, au zure eskuetan jartzean. Lengo bi salak ez ba-zaitue berotu, onek biotza kilikortuko dizula nago.

Zenñen aundi dan, gero gure eñia!

Eñia, gizonaren antzean, bere buruz bear da neuritu. Zenbat eta buruz jantziagoa, orduen eta aundiagoa. Eta bere kabuz onen esaera biziak, onen esaera bikañak eta ain mamitsuak asmatzen dituen, eñi aundia da. Eta eñi onek gureak baño erakustun oberik izan eztuenean, eta ala ere onen asmaketa afigariak dakazkinean, ainbat afigariago azaltzen da nere begietan.

Beti afitu izan nau gure eñitañen elizkoitasunak, beren langiletasun eta zintzotasunak. Baño zergatik? esango dezute.

Ona zergatik. Gure eñitañak eztute izan erdal-dunen antzean santuen bizitzarik beren eskuetan. Auek eztute ikusi beste izkuntzetan ainbat liburu on, onbideak ikasteko ere. Nondik, ba, gure eñiaren elizkoitasun, langiletasun eta zintzotasun berdingabe ori? Gure eñietako Apaiz jaunen lanari eskerak? Oni ere asko zor zaio naski.

Baño gure eñiak, irudi zait, berak oratutako opiletik jaten zuelako ta oñen opil ona bere umeai beti jatera eman izan dielako, eñi au ainbat berezi dela bestetatik.

Esaera-zañak ziran gure eñiko ume guziak jaten zuten opil ori. Oiek, agoz-ago ikasten zituzten añaak aiton-amandre ta gurasoengandik. Ta auek beren añai ta añaen añai jatera ta edatera ematen zizkien ogirik oberena ta ardorik beren biotzen bizkorgañienetako, ta oñi eskeñak eldu zaizkigu guganaño.

Argatik gure esaera-zar auek itzegiten digute obekienik gure eñiaren ontasunaz eta gure añaeko guzien biziera ikasganañaz.

Ardo ona, zenbat eta zañagoa orduen eta obegoa izaten da. Ta alaxe dira esaera auek ere.

Gorde ditzagun, ba, ardo zaña gordetzen dan eran. Edan dezagun beroietatik eta emaeagun edatera gure ingurukoai ta gure eñiaren zintzotasunak obeki iraungo du.

Oraingo auek ere geienak Apaiz-etxetan bilduak ditut, edo Apaiz jaun berai edo beren neskame, edo berekin zeudenen batzuei. Baztan'goak, Arizkun'en, Eñatzun eta Gartzain'en bilduak dira. Ultzamakoak, Lizason, eta Arakilgoak labar, Irañeta, eta Erason; Imozkoak ere bere ortan; Lizañagakoak labar'en eta Araiz'koak Eñazkin'en eta Leitzekoak ango Idazkari (Secretario) jaunaren Andre argiari artuak.

Oiek guziak jakitera eman dizkidatenei nere biotz-biotzetik eskeñik asko.

ESAERA-ZAĖAK

III

Ez izatea, ori duk ori, beltza.

(AN. Araiz). La carencia sí que es cosa triste.
(Sentido moral).

Otsoak eztu bere aragirik jaten. (AN. Araiz).
Otsoak otsoari gaitzik ez, eta lapuak lapuñari laz-
tan (1).

Cada cual favorece a los suyos. (Sentido moral).

Makil autsiekin ez oien tarteaz sartu.

(AN. Araiz). No te metas entre ellos con palo
roto. (Sentido material). No te fies de ellos. (Sentido
moral).

Telatupe batean bizi direnaz ez fiatu.

(AN. Araiz). (Tiene el mismo sentido moral).

Kale pañandan ibiltzeko edeña.

(AN. Araiz). Bueno para andariego.

Prantziko zakile zirudik.

(AN. Araiz). Parece la verga de Francia. (Sentido
material).

Iñoiz gelditzen etzenaz esana.

(1) *Manual de conversación castellano-euskera*, por D. Isaac López-Mendizabal, Tolosa, 1918, p. 262.

San Juan Bautista
urtean bi aldiz balitze :

Ama Birjiña uriko,
ñoiz ez al duk etoriko.

(AN. Iar.) San Juan Bautista, ojalá fuera dos veces al año; Virgen de Septiembre, ojalá no llegue nunca. (Decía uno al terminarse las fiestas de San Juan en su pueblo). El avaro gusta de recibir, pero no de dar. (Sentido moral).

Nai ba-dezu il senaía,
emaiozu urdai zaía,
gazta zaía ta ardo zaía.

(AN. Araiz). Si quieres matar al marido dale tocino viejo, queso viejo y vino viejo. (Frase irónica).

Etxean jan eta kanpoan lan. (AN. Araiz). Auzelan,
etxean jan eta kanpoan lan.

(AN. Arakil). Comer en casa y trabajar para fuera. (Lantxuri danaz eta auzelanaz esaten da).

Arto beroaren usaia aritzen dut.

(AN. Araiz). Percibo olor de borona caliente. (Sentido material).

(Bere burua aundi egiten duenaz esaten da).

Gaztañe mentolatzaren mokadue,
araultza goñingoaren pare.

(AN. Araiz). El bocado de castaña *mentolatz*, sabe a yema de huevo.

Eguerdi bezperako gauerdin zer aize, uréngo tenporetaña aize ure.

(AN. Laráun). Cual es el viento de la media noche de Navidad, tal es el que reina hasta las siguientes témporas.

Eluře, ari du, eluře,
artzai kapelu makuře.

(AN. Lafaun). Nieve; mal abrigo para el pastor.

Putze izan ezta, puzkar uste.

(AN. Araiz). Cree ser lo que no es. (Sentido moral).

Itzea edozeñek egiten dik;
bizitzean zeudek komedik.

(AN. Araiz). El morir nada cuesta, lo que cuesta
es el vivir.

Azi-zabaltzalea duk ori.

Ese es un sembrador. (Sentido material).

(AN. Araiz). Ese no sabe tener secretos. (Sentido
moral).

Emen jendea lo zegok; eta esnaratu baño len, bota
bear dik arie.

(AN. Araiz). Aquí aun está dormida la gente y
conviene echar la piedra antes que despierten. (Sen-
tido material). El negociante tiene que adelantarse.
(Sentido moral).

Balitz eta ba-genduk, etxea artoz betetzen eztu.

(AN. Araiz). El si fuera y si tuviéramos no llenan
la casa de maíz. (Sentido material). La acción y no las
conjeturas enriquecen la casa. (Sentido moral).

Balitz balitzate...

(AN. Basaburua). Por si acaso...

Oberena txar asko.

(AN. Araiz). El mejor es bastante malo. (Se dice
cuando a un elector se le ofrecen personas u objetos
que no le pueden satisfacer).

Arbola txikien,
egurá eñaz egiten. (AN. Araiz).
Arbol apalian,
aixé egiten da egurá. (AN. Baztan).
Arbol .igañian,
aixé egiten da eguré. (AN. Lizaso).

Del árbol pequeño fácilmente se hace leña. (Sentido material) Del pobre cualquiera se burla o le hace injusticias. (Sentido moral).

Agiñean miñ dabenak miia ara (1).

El que le duele el diente, lleva la lengua a él.

Min dauken lekure
eramaten da eskue. (AN. Araiz).
Non den miña,
an da mia.

(AN. Basaburua). Donde duele, allá se lleva la mano, la lengua. (Sentido material). Cada cual habla de sus penas o pérdidas. (Sentido moral).

—Ago ixilik, egueñi laugaréna.

(AN. Araiz). Cállate, cuarto día de Navidad. (Sentido material). Qué inocente eres! (Sentido moral).

—I, zer tabernari aiz? Ez tabernari, bai tabernari, bueltako pilota dirudik.

—Qué tabernero eres tú? Pareces y no pareces tabernero; te pareces a una pelota de vuelta. (Sentido material). Qué tabernero eres tú, que no me quieres vender? Eres como pelota que se da de vuelta, la cual no vale nada para los jugadores. (Sentido moral). (Esto decía un beodo a un tabernero).

(1) *El Refranero Vasco*, t. I. «Los Refranes de Garibay», p. 41, por don Julio de Urquijo e Ibarra.

—Bost ontzureko bat balego?

—Balego, gu baño goizago jeike zen ordea.

(AN. Araiz). Si tuviera cinco onzas de oro? —Ah! pero él si tuviera, se levantó antes que nosotros. (Sentido material). Para vivir cómodamente, es preciso espabilarse. (Sentido moral).

Ezer ez, ta pesta.

(AN. Araiz). Arman una tempestad en un vaso de agua. (Sentido moral).

—Qué tal? —Ez uré ta ez metal. (AN. Lañau).
Asto iru petral. (Lizañaga).

—Qué tal? —Ni fu, ni fa.

Belar asko, negu asko.

Belar gutxi, negu gutxi.

Belarik ez? Bearik ere ez.

(AN. lar.) Mucha hierba, mucho invierno; poca hierba, poco invierno; no hay hierba? Tampoco necesidad.

Urek ekaña, urek eraman.

(AN. lar.) Según viene la riqueza, así se va.

—Martxo zerpiñetue: ik konponduko dituk, Imotz, Basaburu ta Lañau balea!

—Itzultzen ba-nakik beriz,

erékak beteko fiat geliz.

(AN. lar.) Cuando en Marzo hace mal tiempo y Abril sigue sus pasos, es temible que las vacas mueran de hambre. (Sentido moral).

Orek ezтик atxiak - matxiak baño fundamentu geiago.

(AN. Arbizu). Ese no tiene más fundamento que una mariposa.

Txantxangofiak baño buru geiago ezetik ofek.

(AN. Arbizu). Ese no tiene más talento que el petirrojo.

Eztuk gelditzen mutiko ori, erifirite baño geiago.

(AN. Arbizu). Ese niño no para más que el rey-zuelo.

Txatar begi goñi!

Urtean bein etoñi!

Sekula ez etoñi!

(AN. Arbizu). Dicho burlesco que los niños gritan a las máscaras.

Antzara peratzerat, zuen sainga, lausengu ta gezur guziekini!

Marchad a la chafaina con vuestros ladridos, li-sonjas y mentiras. (*Eskualduna* del 10 de Marzo de 1925).

Antzarak peratzik. (Arano).

Eztut hortaz axolarik, yazko aizeaz baino gehiago.

Por eso no me importa, más que por el viento que el año pasado soplabá. (*Eskualduna* del mismo día y año).

Eztie oski zolaren igatzeko bidia eginen.

No harán tanto camino, como para gastar la suela de su zapato. (*Eskualduna* del mismo día). Son bien falsos para andar. (Sentido moral).

Óratzak baño ariek luziago bear du.

(AN. Baztan). El hilo ha de ser más largo que la aguja. (Sentido material). Alguno tiene que tener más paciencia que el otro, o hay que sufrir. (Sentido moral).

Egonean egoneran, azkeneko erditxi du.

(AN. Ulzama). Al fin y al cabo ha conseguido.

Ori duk zopak eta fuñut.

(AN. Ulzama). Ese con nada se contenta.

Baseñitar kalezale, etxe ondatzale.

(AN. baz.) El casero callejero, arruina la casa.

Ogi joñan ari nai eztuenak, olo joña añapatzen du.

(AN. baz.) Al que no quiere una taza, se le da taza y media. (Sentido moral).

Lo-murken nengoan.

(AN. Baraibar). Estaba dormitando.

Degun gutxi, degun beti.

(AN. Baraibar). Aunque sea poco, tengamos con qué vivir.

Gezur esan nun Getarin,
ni orduko ue atarin.

(AN. Baraibar). Más corre la mentira que el cojo.

Arbi érea Abenduko,
nor bere denborako.

(AN. Leitza). Cada cosa a su tiempo
y los nabos en Adviento.

Letraduak ba-daki,
probatuak obeki. »

(AN. Leitza). La experiencia es madre de la ciencia.

Ur joanari ez egin presik.

(AN. Leitza). No te duelas de lo que no tiene remedio.

Magdalena bero,
gaztañen aro.

(AN. Leitza). Si hace calor por Santa Magdalena, habrá castaña.

Bidondoko arbola

Abenduko izaña,

ostatuko neskatz edeña. (AN. Leitza).

Como el árbol de junto al camino, y la estrella de Diciembre, es la muchacha hermosa en una taberna.

Ziltzike-maltzaka zebilen beti ta ala malakatu zuen
zun guzie.

(AN. Latasa). Andaba enredado entre muchos negocios, y así lo perdió todo.

Usteak erdie utse du (1).

(AN. Baraibar). En la esperanza está el peligro.

Non da nere gogoa,
an da nere zangoa. (AN. Baraibar).

Non da besta,
non da beñe,
an da nere kirale. (AN. Lizaso).

Donde pongo el corazón, allá van mis pies.

(1) Cuatro variantes trae el Sr. Urquijo en la obra citada, p. 19.

Peru galtzagorri ikusi diat!

Qué hambre he pasado! (AN. Baraibar).

Apirile biribile,

Zefie urdandegien ile.

(AN. Araiz). Cuando todo Abril es igualmente frío,
el cerdo muere en su choza.

Ni jaio nintzen biko,

ta ezin izan lauko.

(AN. Araiz). Dios me dió dos talentos, y no puedo
tener cuatro. (Sentido material). Nadie da lo que no
tiene. (Sentido moral).

Eri ontako zenbait atso,

gaur bezela atzo.

(AN. Araiz). Las mujeres de este pueblo, son hoy
lo que ayer.

Apezak meza eman zun:

Bere beara egin zun.

(AN. Leiza). El sacerdote ya celebró la Misa: ya
cumplió su obligación. (Sentido material). Consegui-
do lo que se pretende, pronto se olvida del bienhe-
chor. (Sentido moral).

Denbora onek beste bat ekaiko dik.

(AN. Leiza). Este tiempo traerá otros. (Sentido
material).

Diru gutxikin aberasten dena,

agudo pobretzen da.

(AN. Leiza). El que con poco se enriquece, pronto
se empobrece. (Se dice del que no sabe retener una
peseta).

Elurê dagoanean menditan
aize otza erifan.

(AN. Leiza). Cuando en los montes hay nieve, no
falta viento frío en los pueblos.

Munduan iru gauza galtzen dira alpeñik:

Pobrean arázorea,
Mendiko egur igarâ
ta eroaren indarâ. (AN. Leiza).
(Alpeñaren indarâ). (AN. Larâun).

Tres cosas se pierden inútilmente en el mundo :

La razón (que asiste al) del pobre,
la leña seca del monte
y la fuerza del demente y del perezoso.

Zenbat Andre on,
ainbeste etxe on. (AN. Leiza).

Etxeko Andrea nolako,
etxealdea alako. (Betelu).

Zenbat etxe on,
ainbeste gizon on. (Arano).

Cuántas son las señoras buenas, tantas son las
casas buenas. (Sentido material). Cual es la dueña
de una casa, tal es la casa misma. (Sentido moral).

Etxe uts
asañe uts.

(AN. Leiza) (1). Donde no hay harina, no falta
tremolina.

(1) Etxe utsa, asañe utsa, *Manual de Conversación*, I. L. M., p. 254.

San Bizentez otz;
neguaren biotz.

(AN. Leiza). Por San Vicente hace frío, porque es el corazón del invierno.

Azaroa due; azaroa zuen.

(AN. Leiza). Están layando para la siembra del trigo; estaban layando para la siembra del trigo.

Zařari ibiltzeko ta auřari egoteko esatea, berdin dira.

(AN. Leiza). Decir al anciano que ande o al niño se esté quedo, son lo mismo.

Gero da bero.

(AN. Leiza). Al freir será el reír.

Ezta ori artaldean den bildotsik oberena.

(AN. Leiza). No es ese el mejor de la majada.

Lengo otsokumek bezala: oberena gaizto asko.

(AN. Leiza). De esos puede decirse lo de los lobeznos antiguos: el mejor es bastante malo.

Lenago ikusten da besteren partza, bere zořie bařio.

(AN. Leiza). Antes se observa la liendre en la cabeza ajena, que el piojo en la propia. (Sentido material). Antes vemos los defectos ajenos que los propios.

Danboliņek dio: Ezkontza ona diu (diagu)
ezkontza ona diu.

Bioliņek atzetik: Gero ikusiko,
gero ikusiko.

(AN. Leiza). En las bodas el tambor va diciendo: qué buen matrimonio, qué buen matrimonio. Y el violín dice detrás: después se verá, después se verá.

Ezkontza aurrean aldapa guziak zelai.

(AN. Leiza). Antes del matrimonio no se ven las dificultades de ese estado.

Zartagie soñutan
erle pestetan.

(AN. Leiza). Cuando la sartén chilla, algo hay en la villa.

Elkartasuna, andreakin bakarrik.

(AN. Leiza). El consorcio, solo con la mujer.

Pobrea, zeruko lorea:
aberatsa, infernuko suatsa. (AN. Leiza).
(Aberatsa infernuko legatza). (Donosti).

El pobre, es flor del cielo: el rico, árbol del infierno.

Paña ta maña, astoakin ezkondu beaña.

(AN. Leiza). Tras alegre noviazgo, viene un triste casamiento. (Sentido moral).

Ire burue goberna zan: gizonak otea ere janen din.

(AN. Leiza). Gobiérnate a ti misma, que el marido comerá hasta la árgoma. (Consejo que daba una mala madre a su hija casadera).

Oazala, etxeko abea.

(AN. Leiza). La colcha es sostén de la casa.

Txantxarie baño geiago gelditzen eztena duk ori.

(AN. Leiza-lar.) Ese no para más que un trombo.

Uf urtea,
elur urtea.

(AN. Leiza). Año de avellanas, año de nieves

Alaba bat, alaba ona:
Alaba bi, alaba onak:
Alaba iru, amakin,
Añe lau lapurkin.

(AN. Leiza). Una hija, buena hija: dos hijas, buenas hijas: tres hijas con la madre, el padre entre cuatro ladrones.

Atxoa! Atxoa!...
Zaña ta faltxoa!...

(AN. Leiza). (Frase burlesca que los niños gritan a los enmascarados).

Ogi ére beñi,
etxeen kaltegarí.

(AN. Leiza). Casa de pan tierno, casa sin gobierno.

Janak, ondo edana:
aseak zear etzana.

(AN. Leiza). La buena comida pide buena bebida: y la hartura, el descanso cómodo.

Danbolin ordainduak soñu (1) txaña: jotzen du.

(AN. Leiza). El tamboril ya pagado, tiene mal sonido. (Sentido material). El jornal adelantado es un peligro para el amo. (Sentido moral).

Etxeak, ate bat eta nagusi bat.

(AN. Leiza). La casa sólo ha de tener una puerta y un amo.

(1) *Manual de Conversación*, por D. Isaac López-Mendizabal, p. 252. Tolosa, 1918.

Idiak miñ, eta gurdiak soñu. (AN. Leiza). Astoak atx egin beaŕean makilek. (Imotz). Idiek nekatu ta orgak erausi. (AN. Baztan).

Se hiere el buey y suena el carro. (Sentido material). Se queja quien menos motivos tiene. (Sentido moral).

Aire ona etxeain (etxearen) goratzeko!
(AN. b.) Buena manera de sostener la casa.
(Frase irónica).

—Zer da iltzia? —Atsa atratzia.
(AN. Lizaso). Qué es morir? —Salirse el alma del cuerpo.

Ero, baño bero.
(AN. Ulzama). Ande yo caliente y ríase la gente.

Min duenak atx ifen (egiten) du.
(AN. Lizaso). Quien se queja, es porque le duele.
Min arizen duenak otx egiten dik. (Arano).

Egalik gabe egatu nai duena.
(AN. Lizaso). El que quiere volar sin alas.
(Dezaken baño geiago egin naiez guzia galtzen duenaz esaten da).

Autsok, ekarko fute loiek.
(AN. Lizaso). Estos polvos traerán lodos.

Emen eldu naiz,
baño bildur naiz,
penakin biziko naizela maiz.

(AN. Lizaso). Aquí vengo, pero temo que he de vivir sufriendo con frecuencia.

(Ezkonberiaz esaten da).

Suduřetik agora eztaki idukitzen.

(AN. Lizaso). No sabe disimular cosa. (Sentido moral).

Aize ta eurie, axarien eztaie.

(AN. Lizaso). Agua y sol, boda de raposos.

Kanpoan uso ta etxean otso. (Arakil). Kanpoan goxo etxean otso. (AN. Lekunberri). Kanpoan sartu ta etxean deabru. (AN. Baztan) (1).

Afuera es cordero y en casa lobo. (Sentido moral).

Eri luzea, kanpokoak aztu ta etxekoak aspertu.

(AN. Arakil). Al enfermo duradero le olvidan los ajenos y tardan los de casa.

Tiru-liru kantatzen du miruek, urek ekañi ardoak eramán, ařantzalen diruek.

(AN. Lizaso). Tiru-liru canta el milano, el agua trae y el vino lleva los dineros del pescador.

Jainkoak joko al du biotzeant

(AN. Baztan). Ojalá mueva el Señor su corazón.

Maiatzak ere bear řu (ditu) bere lasto parteak.

(AN. Imotz). También Mayo exige reservas de forraje. (Sentido material).

(1) «Afean uso etxean otso, alako bizikera gaizto», *Manual de Conversación castellano-euskera*, por D. Isaac López-Mendizabal, p. 260, Tolosa, 1918.

Maiatzaen erdie otzak iltzen
beste erdie eguzkik kixkaltzen.

(AN. Imotz). La mitad de Mayo muriendo de frío,
y la otra mitad abrasados de calor.

Kandelera plora, negue joan da fora. (AN. Imotz).
Si Candelera flora, el invierno fuera.

Ba-gendu, bagendakike! (AN. Ezkuña).
Si tuviéramos podríamos componer.

Ez izana, izen txaña.
(AN. Arakil). El nombre de pobre es triste.

Lapuñak, alderdi igaña.
(AN. Arakil). El ladrón tiene su fallo o su descuido.

Xoxuak eztu, gero, beti sasi berean kantatzen.
(AN. Arakil). El tordo no canta siempre en la
misma mata. (Sentido material). La suerte cambia
con facilidad. (Sentido moral).

—Ekar zak gaztain bet. —Ibil zak ezpain bet.
—Ekar txek (itzak) bi gaztain. —Ibiltxek (itzak) bi
ezpain.
(Frase irónica de entre niños).

Etxeko andrea nongo, pestaldeak ango.
(AN. Imotz). A las fiestas acuden los parientes de
la dueña.

Besteren miñek eztu negařik.
(AN. Imotz). El mal ajeno no hace llorar.

Danbolin beñiak, soñu eder.
(AN. c.) Pandereta nueva, buen son. (Sentido
moral).

Eliza urbil ta aldaria urün.

(AN. Baztan). La iglesia cerca y el altar lejos. (Sentido material). Viven cerca de la iglesia, pero poco se conoce. (Sentido moral).

Elizondokoak, mezara azkenekoak.

(AN. Araiz). Los más cercanos a la iglesia, los más tardanos a la misa.

Otsoak muturè otza dik. (AN. Imotz). Bearak, muturè beltza. (AN.)

El lobo tiene el morro frío. (Sentido material). Hay ocasiones en que hay que poner toda la carne al asador. O también «la necesidad obliga».

Biziak, iltzia berekin zor.

(AN. Baztan). Al viviente preciso le es morir. (Sentido material). Nadie se escapa de la muerte. (Sentido moral).

Altsu - maltsu, denak berdintsu. (AN. Baztan). Jaltsu ta Altsu (1), biak igualtsu. (Benapañoa). Bata bertzeakin, tripota ertzeakin. (AN. Baztan).

Todos son iguales o poco se llevan. (Sentido moral).

Eztire oiek guziek, afalondoko kontuek.

(AN. Baztan). Todos esos no son cuentos de trasnochadores. (Sentido material). Qué verdades tan grandes! (Sentido moral).

Añi ta makila erabiltzen due.

(AN. Araiz). Le hacen trabajar como a un bruto.

(1) *Jaltsu* y *Altsu* son dos pueblos de aquella región.

Añi; lau zango ta bi belañi: urez ase-ta eman zak pausoa lañi.

(AN. Araiz). Arre, cuatro patas y dos orejas: da buen paso, pues estás harto de agua. (Apóstrofe al burro flaco).

Arbol txarāk itzal gutxi.

(ANO. Aezkoa). El árbol pequeño, poca sombra. El pobre poco puede. (Sentido moral).

Ur geldiek, saltorik aundienak. (AN. Baztan). Ur ixilek, salto aundiye. (AN. Lizañaga).

Del agua mansa, etc. (Sentido moral).

Urak egin zuen eta suak ba-darama. (Benapañoa).

El agua la hizo y el fuego la lleva.

(Ostalari batek, bere etxea eretzen ikustean esana).

Aran urtea, elur urtea.

(AN. Arakil). Año de arañones, año de nieves.

Ezta ori nere ardien bildotxa.

(AN. Baztan). Ese no es cordero de mis ovejas. (Sentido material). Esa no es lechuga de mi huerto. (Sentido moral).

Txeñi zaiñe, sukaldeko zokoan, arto puske kolkooan. (AN. Baztan). El invierno malo mata al ganado y al ganadero. (Sentido moral).

Su-pinñara dariola dago ikatz ori.

(AN. Baztan). Ese carbón está chisporroteando).

Nolako toxa, alako pipa. (AN. Baztan). Nolako Perutxo, alako Maritxo. (AN. Irañeta). Galtazar batendako, gonazar bat ezta faltako. (AN. Sakana).

Tal para cual. (Sentido moral).

Akeñaren adaña baño gogoñagoa duk ori.

(AN. Baztan). Es más duro que el cuerno del chivo. (Sentido material). Es un avaro. (Sentido moral).

Bizian etzuten, ba, ikusi nai zangopekoa baño geiago.

(AN. Baztan). En vida no lo apreciaban más que a su calzado.

Begiko zikiñe baño geiago eztute ikusi nai.

(AN. común). No le quiere ver. (Sentido moral).

Dagonean dagonarekin bear da.

(AN. Araiz). Hay que contentarse con lo que haya.

Itzbestea egin da utzi nau.

(AN. Araiz). Ha cambiado de conversación y con eso me ha dejado.

Entzun goña egin dit.

(G. Alegia). Se ha hecho el sueco.

Aidea burun, eta ibili mundun.

(AN. Lañau). Andar hecho un vagabundo.

Nolako egure, alako ezpala.

(AN. común). De tal palo, tal astilla.

Egur ona arian ezagutzen da.

(AN. Madoz). La buena madera se conoce en el filamento. (Sentido material). Al buen hombre en su carácter. (Sentido moral).

Ari oneko eguñ duk ori, beretik ateratzeko.

(AN. común). Buena tema tiene ese para ceder.
(Sentido moral).

Bere ariari eutsiko ziok oñek.

(AN. Madoz). Ese no saldrá de sus trece.

Eguzki txuri, arátseko euri.

(AN. Lañauñ). Cuando al amanecer el sol es blanco, llueve para la noche.

Kandelera, mandelera,
bost ilabete lañañera,
sei ere bai, Lañauñgora,
zazpi're bai, Uitziko'ra.

(AN. Araiz). Sea que por Candelera esté el tiempo bueno o malo, para las trillas faltan cinco meses, para Lañauñ seis y para Huici siete.

Ostots urtea, arto urtea.

(AN. Araiz). Año de truenos, año de maíz.

A zer baba-lastoa den orit

(AN. Baraibar). Cuan largo y débil es.

(Luze ta aula deneko).

Orixe dun, ba, ez izan ta bai uste, sasipeko masuste.

(AN. Baraibar). Ese es lo que no se pensaba.

Joaquina motza,
biar izotza,
etzi eluñe,
ba-nun bilduñe.

(AN. Albiasu). Auñai esaten zaie gaixtakeriren bat egiten dutenean.

Or eldu duk nere anaia Martxo, eztikana utziko,
ez ariko t'ez artxo.

(AN. Osteritz). Ahí viene mi hermano Marzo, que
no te dejará vivo ni cordera ni cordero.

Ilbeltza txuri,
ez ardi t'ez axuri.

Cuando todo Enero pasa nevado, no queda ni
oveja ni cordero. (AN. Lizařaga).

Beste lanik etzekañak, bere etxea baratu zuen.
(AN. Lizařaga). El perezoso no tiene idea buena.
(Sentido moral).

Aundi guziek bano,
txiki guziek ñaño.

(AN. Lizařaga). Todos los largos son vanos, y
los pequeños enanos.

Neskatx poliř, andre txar.
(AN. Lizařaga). Joven siempre ataviada, no es
buena mujer. (Sentido moral).

Euskerasko erian
erderaz mintzatu;
Dořauko tomatia,
ezta ongi portatu.

(AN. Lizařaga). En pueblo vasco hablar en caste-
llano no está bien hecho.

Txapel batekin bi buru ezin estali.
(AN. Lizařaga). Con una boina no pueden cubrir-
se dos cabezas. (Sentido material). Con poco dinero
no pueden comprarse muchas cosas.

ESAERA-ZARAK

IV

X *Sasie maldan alde.* (AN. Lañau, Ulzama).

La mata, cabe la cuesta. El malo sale a favor de su semejante. (Sentido moral).

X *Buru gabeak txapelik bear ez.* (AN. Ulzama).
Bururik eztunak txapelik bear ez (AN. Arano).
Quien no tiene cabeza no necesita boina.

X *Sudurpien bai zuk indaia.* (AN. Ulzama).
Tú tienes fuerza bajo la nariz. Lo que tienes es mucha lengua. (Sentido moral).

Zu ez bezalako sudurpileko nagusiek egondu dire tximinipe ontan. (AN. Ulzama, Lañau).

Algunos amos más valientes que tú ha habido bajo esta chimenea.

Ipurtxan arotuko zitut. (AN. Ulzama).

Kristoonak artuko zuk. Lioanak aña artuko zuk.
(AN. Lizañaga Ergoiena).

Te daré una tunda, te voy a machacar.

Ik nai zuk zopak eta kilik. (AN. Basaburua).

Tú quieres comer y sorber

Lenik paia iñen (egiten) ba-zuen ere, araxei in zion autsek arauts. (AN. Ulzama).

Aunque en un principio se reía, a aquél si que le dejó bien vencido, abatido.

Ori duk amoñaiei iragiñen erakusnaia. (AN. Baztan).

Eso es querer enseñar a nadar a la trucha. Dar lecciones al maestro. (Sentido moral).

Sorgiñek esan zun bezela, sasi guzien azpitik ta odei guzien gañetik ibilie izango zera. (AN. Baraibar).

Habrás andado como dijo la bruja: por debajo todas las matas y por encima de todas las nubes. (*Bide txarëan uso etofïari ešana*).

Au lekeda baño etxekariagoa duk. (AN. Esteribar). *Lekeda baño makuñagoa..*

Esto es más pegajoso que la goma. Es un gomo-so. (Sentido moral).

lñork eztik ixilaziko lekeda au! (AN. Baztan).

¡Quién le hará callar a ese latoso!

Ederki permatuik ibili gaituk. Bien fastidiados (cansados, fatigados) hemos andado.

Eriosuar dagolaik, edozein gauza artzen du. (An. Esteribar).

Cuando está con el apuro de la muerte inminente toma cualquier cosa.

Eriosuafean joan da. (AN. Lañaun, Arakil, Ondarabia).

Ha ido precipitadamente (expuesto a cualquier percance).

Itxukomon artan edozein gauza egingo nun. (AN. Araiz).

En aquel apresuramiento o acaloramiento hubiera
hecho cualquiera cosa.

Norata ezkuře,

arata txeñien mutuře. (AN. Esteribar).

Donde está el pasto allá va el cerdo.

Egonean egoneran azkeneko erditxi du. (AN. Lizaso).

A fuerza de esperar, al fin lo ha conseguido.

Atai añe maratil paratiko ñu ofek. (AN. Geren-
diain).

Ate añe maatil ateratzen ñu ofek. (AN. Larraun)

Atiak añe laratil batik ofek. (AN. Baztan).

Beñiketan pinño. (AN. Ulzama). Pandero nuevo,
buen son. *Beñi guzie on.* (Basaburua).

Or dabil inku-manku. (AN. Ulzama y Larraun).
Ordabile Kilinki-Kalanka. (AN. Baztan).

Medianamente anda. *Edozein oker alditaz esaten da.*

Ori bere eleketatik ezta ateratzen. (AN. Gerendian).

Ese no sale de sus trece.

Goiz goñi, añatseko aize edo euri. (AN. Esteribar,
Ondarabia).

Mañana roja, a la noche viento o lluvia.

Goiz goñitzu, añats ebizu. (G. Tolosa).

Mañana roja, a la noche lluvia.

Goiz goñik ebitsu añats goñik aizetsu. (Astigarraga).

La mañana roja trae lluvia, la noche roja aire.

Lan fultsik ezta emen uda bidean. (AN. Osakar).
En el verano no hay aquí trabajo de fundamento.

Lastordituik dago gizon ori. (AN. Esteribar).
Azotzatuik dago. (Basaburua).

Ese hombre está aturdido, estupefacto.

Kuku: San Pedrotarako mutu. (AN. Imoz).
Kuku: San Pedrotan muku. (AN. Baztan).
Ogaiartez kuku: San Pedroz mutu. (AN. Uizi).
El cucu, para San Pedro calla.

San Marka, egueldi gaiztoan marka. (AN. Basaburua).

San Marko, bortz kapusaiekin otzak il emen zen.
(AN. Odieta, Imoz).

San Marcos dice que murió de frío, a pesar de llevar puestos cinco capotes. *San Markotan (Joñailaren 24^{ean} oraindik otz aundiak egiten, ditula adierazteko esana).*

Dama-urte arto urte. (AN. Baztan).
Arto-zuri urte, arto urte. (AN. Arano).
Año de maíces blancos, año de maíz.

Añi-urte, arto urte. (AN. Leiza).
Año de pedregadas, año de maíces.

Nunu-makil-urte, arto urte. (Basaburua).
Año de flores de gamón, año de maíces.

Año-urte, arto urte. (Berastegi).
Año de caries del maíz, año de maíz.

Biotza bete zitzaidan gañez egiteraño. (AN. Baztan).

Se me llenó el corazón hasta derramar lágrimas.

Soldadue, amaren ume sobradue. (AN. Lañau).
El soldado es el hijo sobrante de su madre.

Txorik ere, dun aña odol itxurtzen du. (AN. Lañau).

Txinuñik ere, dun aña odol itxurtzen du. (AN. Basaburua).

Norata eguzki,
arata beroki. (AN. Esteribar).

Está al sol que más calienta. (*Nork geiago eman dagon aldakoñaz esaten da.*)

Nora eguzki,
ara buruz ji. (1) (G. Oñábaria).

Gauza bera esan nai du or ere.

Norat eguzki, arat buruzki. (AN. Baztan, Lekaroz).
Cada cual se inclina a favor de sus amigos.

Bart al zer epeñetxikue añapatu zinuen! (Baztan).

Zer epeña añapatu zinuen! (Basaburua).

Zer jipa añapatu zinuen! (G. Oñábaria).

Zer aide puske añapatu zinuen. (Lapurdi).

¡Qué buena mona pillaste anoche!

Au da indianorik oberena, Baztanen ezta au bezalako amerikanorik sartu (Baztan, Garzain) *Au duk amerikanoa!* (G. Oñábaria).

El mejor indiano es la lluvia oportuna en el verano.

Itxurez gaztanbera, luñez tundamentu. (AN. Baztan, Gartzain).

Trazas de fino, pero los hechos no responden.

Batak ala, bertziak ola, baño loiaz gaztanbera.

El uno alaba, y el otro también; pero no es para tanto.

Ase ta betean itzuli ziran etxera. (Tolosa).

Volvieron a casa hartos.

Eluñ asi zan gilboka ta matazaka. (G. Tolosa).

Comenzó a nevar a copos y copiosamente.

Kardo-urtea, gari urtea. (AN. Lizařaga Ergoiena).

Año de cardos, año de trigo.

San Juan eguna, argitu orduko iluna. (AN. Lizařaga Ergoiena).

El día de San Juan para cuando amanece está oscureciendo. *Jostaketan eguna joanik, ařatsean berandu da ořenari pařez esatekoa.*

Ataungo fruitue, ez al aiz nola nai oiñue! (AN. Lizařaga Ergoiena) (1).

¡Fruto de Ataun, tú no has sido acostumbrado así! (Sentido material).

Miserable, ¿tú con esos melindres? (Sentido moral). *Aur zipotzai asko esaten zaie.*

Gose dagonarentzat ogi beltzik ez. (AN. Madoz).

Para el hambriento no hay pan negro.

Lur beltzak, ogi zuria. (AN. Lizařaga Ergoiena, Basaburua).

La tierra negra, pan blanco.

Araban garia, bidian mandataria. (AN. Lizařaga).

El pan en Alava, el recaudista en el camino. (*Beti ogi eske dagoan aurari esaten zaio*).

(1)

Ataungo fruitue,
ez aiz nola nai oiñue:
irugafen pregoia botata
soldadu deltu gaitue! (G-belz).

Lapur bet geio etxean.

Zaku bet abotz geio. (AN. Lizařaga Ergoiena).
(*Neskatoa jaio zitzaientean esaten zutena*).

Ez-baietan nago nola den ori. (AN. Lizaso).
Estoy dudando cómo es eso.

Ez-baiezkoa da gauza ori, ta nik ezin erabaki.
(AN. Lizaso).

Eso es cosa dudosa, y yo no puedo resolverla.
Cada cual da según su haber.

Etxera etofitakoan guardasola kanpora (AN. Leitza).

Legado a casa el paraguas afuera. (Sentido material).

¿Para cuándo quieres el paraguas? *Euritakorik eraman nai ez, ta gero busti-busti eginik datořenean esaten zaio.*

Mendire noanean aizkora etxera beire, ta etxera-koan mendira beire. (AN. Leiza).

Cuando voy al monte el hacha mira a casa, y cuando vuelvo mira al monte. (Sentido material). El perezoso siempre fuera del quehacer (Sentido moral).

Uře onaren bueltak bertan. (AN. Leitza).

Txanpon onaren kanbioak bertan. (Lařaun).

Lo bueno se procura retener en casa. (Sentido moral).

Gari ona arguriotik saltzen da. (Basaburua).

El buen trigo se vende del granero.

San Klemente Papa, eluręti bi tapa. (AN. Leiza).

San Klemente Papa, elurę tipi-tipa. (AN. Lizařaga Ergoiena).

Por San Clemente, ya abunda la nieve. (*Azaroaren 23'an baita, orduko maiz asten duela*).

Ori joateakin, gure etxean zerue sartu da. (AN. Leiza).

Al salirse ese nos ha venido la paz.

Norpañek kaxkiñek eman ñio (dizkio). (AN. Lañáun).

Alguno le ha enloquecido (endiablado). *Gaztea batetik-bestera aroturik arkitzen denean.*

Kañalin, Katalin, ba-zoaz?

Beste bat etoriko da denboraz. (AN. Leiza).

¿Te marchas, Catalina? Pronto habrá quien te sustituya.

Naiz kalma, baleo modu ona; lengo donaduená.
(AN. Lañáun).

Aunque hubiera que esperar, si hubiera esperanza, como dijo el solterón.

—*Aundi bezin on ba-zera, neretzat ona zera.*—
Aundi bezin fin banaiz, zuretako sobra naiz. (Bi ez-kongaiek alkari esana). (AN. Eñóibar).

Utzi, utzi, eztuk orandik eskalera beira jetxi.
(AN. Lañáun).

Aguarda, que la pelota aun está en el tejado. (*Jokalariena*).

Au joan duk biñipin. (AN. Lañáun).

Esto ya está terminado.

Au irauli diagut (AN. Lañáun).

A éste ya hemos vencido.

Elur aña egur. (AN. Leiza, Lañau).

El gasto de leña es proporcionado al frío. (Sentido moral).

Urteak ekañik,

urteak eraman ñik (dizkik). (AN. Lañau).

Lo comido por lo servido. (*Alkate batek orela eman zituan urteko diru-kontuak*).

Esanak esan bere gibelarekin gelditu duk. (AN. Leiza).

Eztuk birikek toki txarñan! (AN. Bera).

¡Qué cachazudo es!

Eztu aditzen, ez iso, ez aña. (AN. Leiza).

No atiende ni a buenas ni a malas.

Ezkontza pobrerik ez,

eriotza aberatsik ere ez. (Leiza).

Ezkontza pobrerik ez,

ileta aberatsik ere ez. (Astigaraga).

Ezkontza aulik ez,

ileta aberatsik ez. (AN. Albiasu).

No hay boda pobre ni entierro rico.

Esan zak norekin abiñen ta esango diat nor aizen. (AN. Leiza).

Nor nolako,

lagunak alako. (AN. Bera).

Dime con quién andas y te diré quién eres.

Odolak etzaizkio galduko estutu-ta. (AN. Leiza).

No hará mala sangre por apurarse.

Tañanta edeña dauke oñek. (AN. Leiza).

ESAERA ZAĀAK

Ementxe nauzu, irakurle, beste esaera-zar multxo bat eskuetan dutela. Lengoak irakurri ba-dituzu, ez daukat bildurik, lenengoak biltzen asi nintzenean nor-baitek esana berituko dezunik.—Esaera zaĀak zertako dituzu—esan zidan aĀek. Nik erantzun nion beriz. UrĀe apurĀak an-emenka ikusiko ba-zenuzke, bilduko al zenuzke?—Bai, ta pozik.—BaĀo apur oiek zertako?—ApuĀak, baĀo urĀezkoak bai dira.—Auxe dira, ba, gure aĀrekoen, esaera zaĀak ere.

UrĀe goĀia eman liteke, izan ditugun guziak jakitea-gatik. Asko galdurik izan bearko ba-dute ere, oraindik batzuen batzuek bildu ditezke gure eĀitaren agotik.

Nere auek eskuetara dituzuenok lagundu nazazute, aĀen lan eder ontan. Pozik ikastera emango ditugu.

Oraingo ta urĀengotako asko esan dizkidatenak ara emen. Ultzama'n lendik ezagutzen dezuten Mariano OrĀo Ap. jaunaz gaĀera Juan Miguel Gerendiain, Gerendiain'go Apaiz Jaunak. Esteribar'en Osteriz'ko gure Anai Benito'k, Basaburuan Beramendi'ko Jose UrĀiza jaunaren etxeakoak, batez ere bere Andre ta ErĀ-Āak. LizaĀaga Ergoien'goan Joakin Miranda Yabar'ko Apaiz jaunak eta bere koĀatak. LaĀaun'en Bizenta Oki-Āena ta bere ama AlbisuarĀak, EloĀi Astiz LakunberĀiko gazteak, Luis Aldunzin Ap. Jaunak; Iribaren'dar Prantzisko Aliko Apez jaunak eta Prantziska Zubilaga Madoz'tarĀak, Berakoak MartĀi'na Irazki, Maria Aranburu ta Martin Jose Saldias, Andre ta jaunak.

Luzaide'koak Juan Martin Arano'ko Ap. jaunak eta LekunberĀiko Ap. jaun Bereterbide'tar Pedro'k. Baztan'goak Lekaroz'ko Juan Jose Roser eta bere etxe-koak eta Jauna Maria Mendikoak. OndarĀabi'an zen-

bait Luis Mendizabal jaunak eta geienak Zeledonio Ugarte izena duen jaun itxu, baño buru argi-argi batek. Astigara'aga'koak guzi-guziak «Txadontzai» deitzen dan Domingo Donosti jaunak esanak ditut. Bateonbat artu diet beste Jaun edo Andreen batzuei, baño berariz lan ontan lagundu didatenak or dituzute. Esaera eder auengatik neri ez baño oiei zor zaie, ba, omena.

Lengoetan zenbait oker azaldu dira ta aiek emen be'iro ezartzea noa.

Olo gosea kantari, neskatx asea dantzari. 9'grn. or. *Jainkoa siesan zegoala aizkoraren junteekin egiña aiz i,* 6'grn. or. *Oloaz. Aprilen eraine olofo.* *Maiatzean eraiñe ez olo ta ez olofo.* «Euskera» 146'grn. or. eta berezian 24'grn. or. *Auntza ardiei ile ematen.* «Euskera» 149'grn. or. berezian 27'grn. or. —Azienda aulek arkokoso asko. «Euskera» 155'grn. or. berezian 31'grn. *Kanpoan santu ta etxean deabru.* «Euskera» 103'grn. or. berezian, 55'grn. or. *Beste lanik etzekanak bere etxea baratu zuen.* «Euskera» 109'grn. or. berezian, 61'grn, orialdean. Egueri bezperako gauerdien zer aize, uringo tenporetaraño aize ure. (AN. Lafaun).

Iruña'tik 1928-IX-21' ean.

Lan asko,

asañe asko. (AN. Lañauñ).

El excesivo trabajo, mucha riña.

Bakoitzek bere astoari aña.. (G. Ezkioaga).

Cada cual atiende a lo suyo.

*Negun txakurñei jatea ematen ezñionak, udan ezñu
epeñik jaten.* (AN. Lañauñ).

El que en invierno no alimenta al perro, en el verano no come perdices.

*Katuk mantendu nai ezñuenak, añañtorik berak
añañpa txela (ditzala).* (AN. Basaburua).

*Katue ikusi nai ezñtuenak, saguek berak añañpatu
bear.* (AN. Baztan).

Quien no quiere alimentar al gato, él mismo tiene que pillar las ratas. (Sentido material): Quien no trata bien a los dependientes, tiene que hacer de criado. (Sentido moral).

Goñontz-Olano

biek ermano;

Goñontzen artzeko,

bere burue galtzeko. (AN. Lañauñ).

Goñontz y Olano, son hermanos; quien en Goñontz tenga crédito, tendrá para su daño.

Uñutiko intxañurak amalau, aldera orduko lau.
(AN. Arano).

*Bete - beteak uñutiko matsak, bertara orduko
utsak.* (AN. Arano).

Uñungo ezkilak, buñunbe aundia. (AN. Baztan,
Lekarotz),

Urutiko intxaufak beteak, bertara orduko utsak. (AN. Araiz).

Urutiko intxaufak xateko aundia, uferatu-ta ma-minik ez. (G. Añasate).

Urutiko amalau, bertara joan eta lau. (AN. Arakil).

Soñuak aundik, eta iltxaur gutxi. (AN. Basaburua).

Baigoñin baxera uñez, ni arat orduko luñez. (Euskarianas, Campion).

Intxaufak baño, otsak aundiago. (Refranes y sentencias).

Mayor es el ruido que las nueces. De dinero y santidad, la mitad de la mitad.

Subeak il eta subekumeak bizi. (AN. Arakil).

Suben umia, subekume izaten duk. (G. Ondañabia).

Beliak, bera bezalako umiak. (AN. Baztan).

Filii leaenae, leunculae. De tal palo, tal astilla.

*Goiz ba-zen, berandu ba-zen,
garizume negu zen.* (AN. común).

Goiz ba-zen, berandu ba-zen

Garizume erdie negu zen,

osorik ere ezpazen. (AN. Lañau, Basaburua).

Fuera tarde o temprano, la cuaresma era invierno.

Autsek afauts egin. (AN. Basaburua). *Gauzak tiñipilo-tañapilo egin.* (G. Ondañabia).

Hacer a trompa y talega.

Afauts egiñik utzi du. (AN. Basaburua).

Lo ha dejado deshecho.

Jaungoikoari esku, ta Ama-Birjiñari anka,

or joan da inki-manka. (AN. Basaburua). Se ha suicidado.

Maiatza, otzak il emen zuen. (AN. Ulzama).

Maiatza, erdi otzak eta beste erdi goseak il emen zun. (AN. Basaburua).

Mayo murió por frío y por hambre. *Nai du adierazi, aldietan otz eta gosete edefak dakarzukiela maiatzak.*

—*Andre ona me.*—*Zu gure etxerako meiegi.* (AN. Basaburua).

—La mujer buena, delgada.—Vos sois demasiado delgada para nuestra casa.

Arîn-arîn, aġaatu nintzen Getarin. (Basaburua).

Quien es constante en el obrar, no se sabe a dónde llegará.

Nenbilen-nenbilen, aġaatu nintzen Sunbiġen. (AN. Basaburua).

Quien siempre avanza va lejos.

Arto ein-beġi, gain zuri;

gose dagona, begi zuri. (AN. Basaburua).

La morona recién hecha, tiene la corteza blanca, y el hambriento tiene el ojo blanco.

—*Arto in-beġi gain zuri,*

—*Eskeġi baġo ez eman zuri.* (Laġaun, G. Ondaġabia).

Morona recién hecha mal color.—Te ofrezco, pero no te daré. *Aur zapuztiari esaten zaiona, eskeġiari esker gaiztoa egiten ba-dio.*

Nolako Perutxo,

alako Maritxo. (AN. Arakil).

Nolako Juantzar,

Alako Maritzar. (AN. Basaburua).

Goñontz-Olano

biek ermano. (AN. Lañáun).

Itsu-mitsu,

denak-alatsu, (AN. Ulzama).

Tantiruri

guziak alkar iduri. (Luzaide).

Nolako saltzalea, alako erostuna. (G. Ondarabia).

Nolako suñularia, alako dantzaria. (G. Ondarabia).

Tal para cuál. Poco se llevan el uno al otro.

Tajun tajua,

beñere ezta falta. (G. Ondarabia).

Pantalon zar batendako,

gonar zar bat ezta faltako. (AN. Arakil).

Bei betizuk, bei betizua bilatzen du. (AN. Basaburua).

Deba onduan Motriku,

tajuak tajua arkitu. (G. Astigarraga).

Ondarua ta Motriku,

tajuak tajua arkitu. (G. Astigarraga).

Similis similem querit. Bakoitzak bere antzekotara jotzen du.

Española jan ta otz,

Frantzesar jan ta poz. (AN. Basaburua).

Española jan ta otz,

Frantzesar jan ta botz. (Luzaide). *Prantsa janian boz, jan-ta mukizu.* (AN. Baztan).

El español, después de comer, queda frío; el francés alegre.

Piñiri aundia daukagu. (AN. Arano).

Sufrimos mucha miseria.

Egueñi gauerdian zer aize, uñengo iru ilabetean aize ure (AN. Arano).

Cual es el viento de la media noche de Navidad, tal es el de los tres meses siguientes.

Ogei ta amaika eskutik egin dio. (Luzaide, Ultzama, Lañáun).

Le ha cobrado de antemano (en una devolución, etcétera).

Ogei ta amaika eskutik jokatu. (Luzaide).

Ogei ta amaika ta eskutik jokatu. (Ondarabia).

Jugar a carta segura.

Ogei ta amaika eskutik dauzkat. (Luzaide).

Tengo la partida en mi mano.

Belaña joñatu ta artoa sasira. (AN. Lañáun, Arano, G. Ondarabia).

Hacer un trabajo o negocio perjudicial.

Kandelera otz,

negua motz,

Kandelera bero,

negua, gero. (Arano).

Nola jin, ala jun. (Luzaide).

Nola etoñi ala fan, gure marifan. (Ondarabia).

Leio batetik sartu, ta bestetik atera. (Ondarabia).

Según se gana, así se pierde. (*Azkenekoa, lapuñetan artuaz esaten dute*).

Baseñitañen ate-maratilek,

eztiñu sumatzen kaletar abiñek. (AN. Arano).

Las astucias del aldeano, no las comprende el ciudadano hábil.

Oñezkorik nai ez,

ta zaldizkorik izan ez. (AN. Arano).

Zatadunik nai ez,

ta zapatadunik izan ez. (AN. Basaburua).

Rehuye al humilde y no obtiene al rico. (*Ezkon-gaietaz esana*).

Gauza bere denboran,

arbi eñea abenduan. (AN. Arano).

Denborain denborako,

arbi eñia abenduko. (AN. Baztan).

Cada cosa a su tiempo, y el nabo en el adviento.

Zenbat Apez on,

ainbeste eñi on, (AN. Basaburua).

Cuantos Párrocos buenos,

tantos pueblos buenos.

Arkaitzan jaioak, arkaitzan nai,

sasian jaioak, sasian nai. (AN. Arano).

Bakoitzek bere luñe oniñizten du. (AN. Lañauñ).

El nacido en la peña, a la peña tiende; el nacido en el matorral, al matorral.

Oñoa nondik, azkaziak andik. (Luzaide, Benapañoa).

De donde es la dueña, son los parientes. (Sentido moral).

Txiki poliñ. (AN. Arano). *Izen onekin ba-dago etxe bat Iruña'ko Rochapean.*

Txiki guzik poliñ. (AN. Lañauñ).

El chiquito, bonito.

*Len hala, orain ola,
gero eztaikit nola.* (Benapañoa).

Antes, así, ahora asao, y después no sé cómo será.

*Huarte baxaburuan, Ibarnegarai jaunaren jau-
regiko etxe-arian omen daude itz oiek.*

*Onek ba-dik, onek ba-dik;
onek kantu luzea dik.* (AN. Basaburua).

*Ba-dik, ba-dik, badik;
zeremonia luzia bear dik.* (AN. Luzaide).

Es rico...? Función larga. (*Abaratsa iltzen de-
neko*).

*Onek ezitik, onek ezitik,
onek lenbailen zulora bear dik.* (AN. Basaburua).

Fite, fite, fite; zeremonia labur bear baitu. (AN. Luzaide).

Es pobre...? Función corta. (*Eza iltzen deneko*).

Nikolas, eñan bear dizkitzut bi solas. (AN. Luzaide).

Nicolás, te tengo que decir dos palabras. (*Pañez
daudeneko*),

Esku bat eman eta bi artu. (AN. Arano).

Beatza eskeñi ta eskua artu. (G. Astigarraga).

Bat eman eta bi artu. (AN. Lañau).

*Arloteari emaiok añaufza,
eskatuko dik zotza.* (Refranes y Sentencias).

Darle uno y tomar dos.

Gaur bestela etorri naiz. (AN. Arano).

Hoy he venido por otro motivo.

Bestelako zaldune, i, gero ere! (AN. Lañau).

¡Vaya un caballero!

Ustela, uxe ustela! (AN. Lañáun).

¡Falso, mas que falso! (cobarde).

Tañanta edeña dauke oñek. (Oñañabia).

Tankuñe etzaio oraindik joan. (AN. Lañáun).

¡Qué murria tiene!

*Gustatzen zaionarentzat akeñaren adañaren salda
baño oberik eztuk.* (Lañáun).

Más vale un gusto que cien panderos.

Bereak eta besterenak iretsi nai dituna. (AN. Arano).

Quiere tragar lo propio y lo ajeno. (Ambicioso).

Bereak bere, besterenak erdiz. (AN. Baztan).

*Bereak beretzat eta besteanak erdibana nai di-
tuna duk ori.* (AN. Arano).

Enea neuretzaz, zurea biontzat. (Vid. Refranes y Sentencias)

Lo suyo para sí, y lo ajeno quisiera a medias.

Zure kolkuan idukiko dezu pekatu. (AN. Arano).

Etxeko beñik izango ñuzu oiek. (G. Oñañabia).

Tú tendrás ese defecto, o piensa el ladrón que todos son de su condición.

Gizon gezurtiak, poltsan diru guñi. (AN. Bera).

Itzak merke ta poltxan diru gutxi. (AN. Arano).

Mucha parla, pero pocas obras.

Azala txuria ta bañena beltza. (AN. Arano).

Corteza blanca e interior negro. (Hipócrita).

Gure etxekoandriak emango, idiak jango. (AN. Arano).

Si la dueña le diera, el buey comería.

Umeak azi, zartu ta nekeak bizi. (AN. Arano).

Se crían hijos, se envejece y vienen trabajos.

Sasitik atera-ta txapañean sartu. Sasi txikitik edo putzu txikitik atera ta aundigoan sartu. (AN. Arano).

Loi txikitik atera ta aundian sartu. (Érenderi).

Salir de la mata, para caer en el matorral.

Beti neketan ibili baño, obe du bein autsi edo uratu. (AN. Arano).

Antes que andar siempre penando, más vale romper de una vez.

San Jose: kazkaña ortzetan. (AN. Arano).

Por San José abunda el granizo.

Jari egiok, oñagoña irago-ta, ondotik lazoa. (AN. Arano).

Usua joan, eta sariak gora. (G. Oñarabia).

Il ondoko oño salda bezala da ori. (G. Oñarabia).

Pasada la ocasión, no hay remedio.

Añeak atzean nola dantzatu erakusten du: ordañez oñaxko. (AN. Arano).

El delantero enseña al zaguero como deba bailar: el pollito es cambio. (Sentido material).

Te pago con la misma moneda; tu conducta me muestra el camino. (Sentido moral).

Bildun banatzalea dun ori. (AN. Arano).

Ese es un derrochador.

Aita biltzaleak, seme ondatzalea. (AN. Larraun).

De padre vividor, hijo derrochador.

Min artzen dunak, otx-egiten dik. (AN. Arano).

Min dunak ait! ait! egiten du. (AN. Arano).

Min artzen duenak, atx-egiten du. (AN. Ulzama).

Se queja porque le duele.

Antzarak peñatzik. (AN. Arano).

Con esas patrañas a otra parte.

Oa emendik pikuetara! (AN. Araiz).

Vete a freír buñuelos.

Ik besterengatik zapata pare gutxi uratuko duk.
(AN. Arano).

Pocos pares de zapatos romperás por los demás.

Bakotxak bere etxetik atera ditzala kontuak. (AN. Basaburua).

Auñena zure etxea garbi zazu, besterena garbitzen asterako. (AN. Arano).

Limpia primero tu propia casa, antes que comiences a limpiar la ajena. (Médico, cúrate a ti mismo),

Gezuñak adatak labuñak ditu. (AN. Arano).

Guzuñak buztana labur. Ikusi. (Refranes y Sentencias de 1296).

Al mentiroso pronto se coje.

Magdalen aste, ezpada aste. (AN. Arano).

Semana de Santa Magdalena, semana de rábanos.

—*Biño!... (Baño).*

—*Biño ori beñere aitzen eztuena duk.* (AN. Arano).

—Pero!... —Ese pero no lo entiendo jamás.

—*Biño!...*

—*Biño ori luzea duk!* (AN. Arano).

—Perol!...—Ese pero es demasiado largo.

Ořek burutik tantoa falta dik. (Ondarabia).

Ořek beti adar bat falta dik. (AN. Arano).

Adar igařa ba-dik ořek. (AN. Basaburua).

Ese siempre tiene algún tornillo suelto. (Sentido moral).

Aři jeňioa kenduko zioř aitzuřek eta palak. (AN. Arano).

Genio y figura hasta la sepultura.

Eskalerak, goiti-beiti ibiltzeko egiňak dituk. (AN. Arano).

La suerte es muy voluble.

Ni ez nago zurearen beařean, zu ere ez nerearen beařean, biak kiřo.

Atsoa iř eta bestea iřo, adio pinřo. (AN. Arano).

Or konpon bonyoko! (AN. Basaburua).

Ni yo necesito de lo tuyo, tampoco tú de lo mío, en paz.

Azkeneko esaera ori ezta itzul-eřaza. Ori bakařik esaten dute, alkařekin ezin konpondu ta azkeneko ařařetzen diranean.

Auřa dunak, auřa lan. (AN. Arano).

La que tiene hijos, tiene que atenderlos.

Auřik eztunak etxia jan. Auřik eztunak mundua jan. (AN. Arano).

Auřik eztunak pena bat. (Tolosa).

La que no tiene hijos, come la casa y come el mundo.

Gezuřêkin jan, da gezuřêtik bizi. (AN. Arano).

Comer del engaño y vivir del fraude.

Poñon edeña dun ori! (AN. Arano).

¡Buena charlatana!

Antza-putza baño arogoa (AN. Arano).

Luma bezela duzu ori. (G. Ondañabia).

Más vano que el *cuesco del lobo*.

X *Laratzak mutaña beltza.* (Arano).

El llar tiene cara negra. (Sentido material).

La cocina requiere mucho.

Xardin erdia jan,

xardin erdia lan.

Xardin osoa jan,

xardin osoa lan. (AN. Arano).

El trabajo, proporcionado al sustento.

X *Gizon alarguntzia ta ankazpiko eñetzia, bik igual.*
(AN. Arano).

Tan dolorosa es la viudez para el hombre, como la llaga de la planta del pie.

San Pedrok galdetu emen zion Gure Jaunari.—
Gezurtiak zer kastigu bear du? Eta Jesus'ek erantzun emen zion.—Egia esatian ez ziñestatzia.—
Jauna ori kastigu txikia da,—esan emen zuen San Pedrok, eta Jesus'ek erantzun emen zion: Ori naiko du, ba. (AN. Arano).

X *Negua aña eñopa, ematen du Jaungoikoak.* (G. Astigaraaga).

Jaungoikoak, zenbat otz, ainbeste soneko. (AN. Arano).

Dios, a medida del frío, da el vestido.

—*Zer modu?*

—*Zer esango di(ag)u, goizetan gutxi, eskas eguerdian.*

—*Artakoz, otordu on bat egin gabe, pizkaren guardian.* (AN. Arano).

Asto bati ari esan, bestea aitua dezan. (AN. Arano).

Dar un aviso a uno para que entienda otro.

Txoria neguan gosez emen zebilen eta txingufiari jan eske joan emen zitzaion. Orduen txingufiak:

—*Udan zer aitu aiz, txori?*

—*Udan aitu niñuan kantari.*

—*Orain abil, ba, dantzari.* (AN. Arano).

Bereak eta gañe aitu dizkik. (AN. Arano).

Le he dicho lo propio y la añadidura.

Non ilundu an ostatu, orekin ez jostatu. (AN. Arano).

Con el que duerme donde la noche le coge, no te diviertas.

Orain artzak ori lepotik. (AN. Arano).

Orain arapa zak teleko langa. (Laraun).

Vete ahora a pillar a ese.

Guazama, diabruama. (AN. Arano).

Madrastra, madre de diablos (endemoniada).

Irigarai jaunak artua du: Uez ama debru zama. Ikusi: Bigarren Euskelegunetako Itzaldia 93-garren ofialdean. Bermeo 1926.

Jostaketa luziak, azkeneko negara. (AN. Arano, Laraun).

La diversión proliza, al cabo lágrimas.

Mayatzeko aza, gizona iltzeko. (AN. Arano).

La berza de Mayo para matar al marido.

Giblean eztik ari asko. (AN. Arano).

No tiene muchas piedras en el hígado. (Sentido material).

¡Qué sano está! (Sentido moral).

Dagonean dagonekiko duk ori. (AN. Arano, Basaburua).

Ese habla u obra, según con quien se esté. (Sentido material).

Ese tiene muchas caras. (Sentido moral).

Bakoitzei beretik jatea eman. (AN. Basaburua).

Pasarle a uno la mano, o hablarle de lo que le agrada o halaga.

Jakin naiak, konta naia berekin. (AN. Arano).

La afición de nuevas, consigo lleva la afición de contarlas.

Ja, ja, jai! asteak ba-lira jai! Neska alpeñak ori nai. (AN. Arano).

Ja, ja, ja! si toda la semana fuera fiesta! Eso quiere la joven ociosa.

Martxo lore, piñi lore;

Apiril lore, uñien pare obe:

Maiatz lore, utsa baño obe. (AN. Arano).

Martxo lore, alper lore;

Apiril lore, gabe baño.

Maiatz lore uñien pare. (AN. Basaburua).

Flor de Marzo, flor vana;

Flor de Abril, vale oro;

Flor de Mayo, mejor que nada.

San Antonetan bero, negua gero. (AN. Arano).

Si por San Antón (17 de Enero) calienta, después invierno.

Iriñe ba-giñu ta ésnea izan, Ayañatik zartagia ekañi ta aya egingo giñuke. (AN. Arano).

Si tuviéramos harina y no nos faltara leche, traeríamos la sartén de Ayaña y haríamos papilla. (Txolartetako).

A zer atuna daukakin! (AN. Arano). *A zer zakurê-arañatu dun!* (AN. Imoz).

¡Qué buena mona llevas! ¡Qué galbana tienes! (Imotz).

Patxiko joan ziñen betiko! (AN. Lañau).

Francisco, fuiste para siempre. (*Amerikatik edo laxter itzultzen danari pañez esateko*).

Riau! Riau! Gurea dek au! (AN. Lañau).

Esta es la nuestra! (*Jokuan, edanean edo ari diraneko*).

Gure aitararen poza,

etxean ikusten duanean

gaztain morkotsa. (AN. Lañau).

Qué alegría la del padre, cuando ve entrar en casa la castaña.

Auñak ondo gabeko estea du. (AN. Lañau).

El niño tiene un intestino sin fondo. (*Beñere ezte-la asetzen*).

—*Eun makil bear niñuzke.*

—*Jar zañe, jar zañe, emango dizkitzut berealaxe.*

—*Quisiera cien palos (estacas).*

—*Prepárate, que te los voy a dar en seguida.*

Bide-konpontzale oberena, Santiago. (AN. Larraun).

El mejor arreglador de caminos es Santiago.

Duenak duenari, mandoak ere osiñari. (Benaña).

Duenak duenari, astoak ere ibaiari pixa egin emen zion. (Astigaraaga).

El rico da al rico, también el burro dió aguas a la regata.

Andre dena Martxoko, behia lañean aseko.

Eñamu egunerako zezena da beldurxko. (Luzaide).

Para la Virgen de Marzo, la vaca se saciará en el campo.

Hacia el día de Ramos es el peligro para el ternero.

Mayatza otza ta Ekaina eñautsa,

laboraria urgulutsa. (Luzaide). Vid. Refranes de 1596).

Maiaz iluna ta Bagil argia, urte guztiko ogia.

Mayo frío y Junio polvoriento, enhorgullecen al labrador.

San Markos artoa balin bauk, luñera emak. (Luzaide).

Por San Marcos, si tienes maíz, da a la tierra (siembra).

Ortzialia begiak ilun; nola argi hala ilun; larunbata aren lagun.

El viernes ojos tristes; ya alegre, ya triste, el sábado su compañero.

Urriko eguna, argiko iluna;

Seietan agia, seietan iluna. (Luzaide).

El día de Septiembre, para el amanecer el oscuro,
a las seis amanece y a las seis oscurece.

Besteren beatzarekin muskafa zalotik atera.
(Guipuzkoa).

Afia bota, ta eskua gorde. (AN. Basaburua).

Bertzeren isatsakin euliak kendu. (Anue, Etulain).

Tirar la piedra y esconder la mano.

Ire aurre azi ezak egungo aragiaz, atzoko ogiaz
ta joan den urteko arnuaz. (Luzaide).

Cría tu hijo con la carne de hoy, el pan de ayer y
el vino del año pasado.

Etzen burutik maingu. (Baztan).

Ezago oainyo burutik joanik. (AN. Lañau).

No era lerdo.

Aurten ure xur dugu, xur. (Baztan).

Este año nos escasea mucho el agua.

Edozein aritzek, bere kixka igañak, edozein gi-
zonek, bere uts itzalak. (Etxalar).

Arbolik ezta, adar igañik eztunik. (AN. Basabu-
rua).

Iyerik ezta nurtur igaña eztuenik. (G. Oñáñabia).

No hay árbol sin rama seca, ni hombre sin defecto.

Okin berriak, baya zuri. (G. Astigarraga).

Tienda nueva, cosas bonitas.

Nik jotzen dudán soñuakin dantzatuko dira gau-
zak. (G. Astigarraga).

Los trabajos irán al paso que yo vaya.

Ori dek pasaitařana egitea. (G. Astigarařa.)

Pillar la delantera para echarle en cara algo, que él le podía decir.

Lengo atsoak ere, mayatzian alxia ere zun. (G. Astigarařa.)

La vieja tuvo que quemar su banco en Mayo. (Sentido material).

También en Mayo sabe arreciar el frío. (Sentido moral).

Mayatza erdi otzak eta beste erdi goseak il emen zun. (AN. Basaburua).

A mayo le quitó la mitad de la vida el frío, y la otra mitad el hambre.

Pazkoak il-bera,

iñuteriz il-beři:

ire amak eztik

ez gose ta ez egaři. (G. Astigarařa.)

Por Pascua, menguante; por Carnaval, luna nueva; tu madre no tiene ni hambre ni sed. (Sentido material). Que las Pascuas caen en plenilunio. (Sentido moral):

Aldiz, aldiz, zapatarie zaldiz. (AN. Basaburua).

Aldixka, aldixka, zapataria zaldizka. (AN. (G. Astigarařa).

Hasta el más pobre ha de hechar una cana al aire.

Xaguak ere umiak eta ofek ere bai. (G. Astigarařa.)

También el ratón tiene sus crías, y también esa. (Aur asko dituen andre txikia deneko).

Manduak umerik ez,

beafik ere ez. (G. Astigáraga).

Los padres malos, no necesitan hijos.

Mai batan miñe ta bi sosen trapue. (Lekaroz).

Ardit baten pupua ta txanpon baten trapua. (G. Astigáraga).

Por poco te quejas. (Sentido moral).

Olabeñitakoak Meza ařapatu ta Zalditegikoak uts egin. (G. Astigáraga).

Los más lejanos llegan a misa, los más cercanos no alcanzan.

Elbian ostikadak boteko likek ori. (Astigáraga).

La patada de una mosca tiraría a ese.

Erioak begigoři. (Astigáraga, Basabe).

La muerte tiene ojos rojos. (Sentido material). En el peligro de muerte se agarra al hierro candente.

Alpeña beti nekean, mozkoña beti egařik. (Astigáraga).

El perezoso siempre canso, el bebedor siempre de sed.

Otsoa ardi zai. (Astigáraga).

El lobo, pastor.

Gauza garesti zanean kapa beña erosi, ta merke zanean saldu. (Astigáraga).

Bat irabazi, bi galdu, au bere bizitza modu. (Refraes y Sentencias).

Hacer un mal negocio.

Pipa bezela bete da-ta. (Astigáraga).

Está como una bota (beodo).

Eñal oñen kanbioak oraindik etoñiko zaizka.
(Astigaraga).

Todavía recogerá los cambios de ese real. (Sentido material)

Todavía lo pagará.

Gustoko bidian, aldaparik ez.

Gustoko tokian, bide txarik ez,
gau ta ilunik ere ez. (G. Oñarabia).

Gogozko lekun, bide gogorik ez. (AN. Betelu).

Gustoko sarnak, minik ez. (G. Ikaztegieta).

La sarna con gusto no pica.

Amika bear ez lukenak gauzak izaten ñik. (AN. Lañau).

Cuántos que no debieran tener bienes los poseen.

INTZA'R DAMASO AN.

ESAERA - ZARRAK

AURREKO BI ITZ

Esaera Zarraz

Gaur zuen eskuetara datozen esaera auk ez tira atzo goizeintzak ekarriak. Ogei ta bost urte egan joan dira, azkenekoak Euskal-errian bildu nitunez gero. Gerozko ontan, muxarrak neguan, ar-zulotan bezala lo egon dira.

Arriturik gelditzen giñan mutikoak, uda etortzean, aiek berriro pagaxia jaten asten ziranean. Baño geiago oraindik, pago-zuloen batean aietako bat edo beste arrapatzen ba-giñun, aien guritasuna, aien ille leguna ta bizitasuna ikusi-ta. Ainbeste illabetez jan gabe, ezagun zan, etzuen ezertxo galdu, aurreko negua sartzean, gure eskuetatik, iges egin zigutenetik.

Ua gauza arrigarria ba-zan, arrigarrigoa da neretzat esaera auekin gertatzen dena. Nere eskuetako kuadernotan auk sarturik, ogei ta bost urte ez baño berrogei ta amar urte ta geiago ba-dituzte batzuk baño geiagok. Baño gaur orduntxe bezin mamitsuak, orduntxe bezin lirañak, orduntxe bezin biziak arkitu dittut, ixkutaturik zeuden zokotik, nere be-gitara azaldu diranean.

Zer gertatu zitzaion ba, oiekin, esango dezute? Muxar-zale askori gertatzen zaiena. Muxar-eizera joango litzekena, lanari loturik ezin joan izaten da. Ta ori gertatu zait neri ere. Egunen eguneko lanak eta egin-bearrak ezirate betarik eman nere eizea jateko, edo-ta nai nun bezala zuei jatea emateko.

Esaera Zar auk, mirariz daude bizirik.

Chile'ra etorririk bederatzi urte neramazkinean Constitucion'go gure eliz eta komentua erre ta kixkalli zitzaizkigun (1). Ni ementxe nintzen. Suak arrapatu ta gure bizitegi geientsuak jan zizkigun. Aietako batean neuzkan, armario batean, ustez ongi gorde-ta, bide-zakuan sarturik. Bi-

(1) 1946-go urtaren 26'ean.

zitegi peko zur guziak errerik, armarioan neuzkan gauza guziakin ondatu zan beko su-artean. ¡Agur, nere euskal lan guziak!, ¿esan nun negarrez. Sua moztu zuen urbillengo bizitza errean, antxe ziran nere paper guziak. Baño zun guziakin bizitza beko suan ondaturik, zer itxoin nezaken? Siñestatu naiko al dezute? Bost-sei egunez ez genun itzaltzen toki artako beko sua, naiz ainbeste ta ainbeste ur, goitik bera bota.

Noizpait ere itzalirik, asi giñan ondarrak nasten, zerbait ere onik azaltzen ote zan. Eta ona emen miraria. Nere Euskal-erriko ibilleretako kuaderno guziak osorik, batzuen azal eta ertzen bat erre ba-zan ere. Besten azal guziak eta barrena ere uretan, baño osorik. ¿Ez al da miraria? Auekin batera, liburu bakar batzuk, azalak erdi kixkalirik atera ziran. Batzuek eta besteak oraindik ementxe dauzket begi-aurrean, Jaungoikoari eskerrak ematez ez aztutzeko.

Esaera Zarrak zer dira gero?

Esaera zarrak, gure aurrekoen jakinduri arrigarria dira. Itz gutxi-gotan, geiago nekez esan liteke. Bi, iru lau itzek, liburu aundi batek aña erakusten dute. Gure aurrekoen buru argia, begi zorrotza, itz mardula, esakera zoragarria auetan azaltzen da.

Argatixe zor aundi bat neuken Euskal-erriarekin eta auxe ordaintzera nator. Ogei ta lau bost urtez, Euskal-erri geiena barrena nenbillen, uso-eiztarien gixen. Usoen bat urrutittik ikusi orduko, aiek ua eskuratzeko bideak artzen dittute. Esaera egoki, ez ezagun bat nere belarrietara orduko, antxe nintzen ni ere, nere kuaderno ta lapitza eskuan, iztunari eskeka; lentxao esana, berriz ere esan zezan, edo artaz zer esan nai zuken, adierazi zezaidan.

Eiztaria poztutzen dela, usoa jasotzan? Askoz geiago poztutzen niñuen nere izketariak, zuek ere poztuko zaituen esaera oiek lenengoz entzutean, eta gero beren mamia adieraztean.

Baño non, noiz, nola bildu nittun orrenbeste?

Non-nai nenbillenean, oñez, zalgurdian, trenean edo, naikoa nun erne egotea. Nere aldameneko lagunak gutxien uste zun garaiean, alako ateraldi politta egiten zidan. Ni pozez. Nere kuadernotxuan ezartzen nun esan bat; eta orduko, bere-berezko iz-jarioan, beste batek iges egiten zion.

Ordun, lendik, bildurik neuzkenetako zenbait aipatzen nizkion. Orrek berak bere erriko ta alderdiko beste batzuek gogora zekazkion, eta ortik, usoitsuak alako uso-bandak bereganatzen ditun eran, askotan

aldameneko beste lagun batzuk ba-zekazkin nere ondora, berai gogora ala esatea. Ortik nere eizeketa ederra.

Ortik bakarrik ez.

Naparro osoko euskal-aditzaren aldaketa guziak biltzen ibilli nintzenezan, mixioak ematen nittunean, edo edozein itzaldi egitego, edo iruraren eta bosturrenak an-emen ematen nitunean. Apaiz-etxetan, bilketa polittak egiten nitun. Esaera zarren bilketa aixagoa zen, aditzarena baño. Au lan legorra ta buru-auste aundigokoa zen, aren aldean. Eta zoritxarrez ori osotara kixkali zitzaidan gure sutaldian.

Esaera zar guziok era batekoak dira?

Ez orixe. Sail berezi asko egin litezke auekin. Batzuek euskal esakera ez ezagunak dira; ta orretxengatik bilduak. Geienak orde, esaera bizi, izaneraren mota askotako aldarteak azaltzeko, edo ta oitura txarrak aizatzeko eta gaitz-bidetik atzerazteko eta etekin edo probetxu aundiko bideak erakusteko sortuak dira.

Bizitzako bide ona heroietan erakusten zaigu. Biziera txarrak dakazkin ondamenak agirian jartzen dizkigute ta azken onera bidea, berak eragiten. Kristau Ikasbideaz gañera, esaera auek ziran gure aurrekoentzat beren tentekari ta zuzenbide. Alaxe izango al dira, ba, aurrera ere!

Zerok ikasi, ta zuen aurrei ere erakutsi, gure aurrekoen bide on ori.

Aurrea egin bear nukena azkenean.

Esaera Zar auek biltzekoan lagundu zenidaten guzioi eskerrak ematen dizkitzuet biotz-biotzetik. Beretako asko, Jaunak sarituak ditu onozkero, emen bere ordekoari egin zizkioten mesede aundiaz. Auxe eskatzen diot beintzat nik berentzat. Bizi zeratenok, auek artzean, artu baitaere nede esker onezko besarka bana. Zuek ezpada, zuen etxeko, ordun aur ziñatenok.

Euskal-Erriarekin neuken zor au betetzean, arindu zait, biotzean neraman illuntasuna. Agur, ba.

Constitución'dik, 1964 Urriaren 3'an

Intzar Damaso An.

ESAERA ZARRAK

Apostua egin baño len txaketa erantzi, egitean jantzi (G. Hernani).
Apostua egin baño len burua nekatu; ondoren ondo apaldu (G. Andoain).

Mingañean eztu aririk. Izlari onaz, eta geiegi itzegiten duenaz ere esaten da (AN. Leitza).

Atzetik elduki. Au ere bi garaietan erabiltzen da. Lengo ajea duenaz; eta uste etzukeanak atzetik entzuten dionean (AN. Leitza).

Obereneko aldera jo-ta. Norbaitek esan edo egin duenari, alderdi on bat arrapatu nai zaioneko (AN. Leitza).

Etxeko lapurrari peatzea ezta errez. Jakiña da (AN. Leitza).

Eskea, apurtsu. Lanera bearrean, eskera jartzen dan alperraz esana. Apurka asko biltzen (AN. Leitza).

Ezpada gogorik, eztago bortxarik. Gogo gabeko langillerik eztegu nai, esateko (AN. Leitza).

Gaolan dabil. Egun osoan alperkerian dagonaz esana (AN. Leitza).

Gaben gaberdi dabil. Toki askotan *gau-txori* esaten zaionaz esana (AN. Leitza).

Gabolan ibillie. Inon, ezertan gelditu gabe ibilli danaz esana (AN. Leitza).

An da emen, bela egiten duna. Nonnai ta beti lanari josten zaionaz esana (AN. Leitza).

Eguerdin naikoa ta gauean enpo. Asetzen eztanaz esana (AN. Leitza).

Il-da gero, salda bero. Gaxoa il-da ondorean, Apaiza billa joaten diranaz (AN. Leitza). Oartxo bat. Esaera ori ondo dator gaxoa azkenekotan ikusteraño Apaiza deitzeko ez diranei zirikatzeke; baño orduan, eta ustekabeko eriotzetan ere, len-baño-len Apaiza deitu egin bear da. Itxurezko eriotza edo asnase gabe egotea, ezta oraindik eriotz egiazkoa. Azken atsarekin illik gelditzen dala uste izaten da; baño ezta egia geienetan, edo gaitzak oso janik ez-taudenetan. Eta uskabeko eriotzetan ordu ta ordutan oraindik bizirik egon litezke. Eta egoten ere dira zenbait. Argatik Apaizari otsegin egin bear zaio, Elizekoak, Oliodura emateko.

Oker edo makur... agindua egin zak (AN. Leitza).

Nola edo ala, al dukena egin zak (AN. Gartzarón).

Zakarditik atera ta sasin sartu (AN. Erasun). Ur-zulotik atera ta ibayan sartu.

Amabirjiña Martxokoz Erromako zubin; andik zortziko, mundu guzin (G. Amasa). Zenbait tokitan esandakoa, laxter non-nai jakiten dala, esateko.

Berriketa gutxi, ta aiek onak (AN. Ezkurra). Txatxukerian ari danari esana.

Galtzak ere salduko lituzke, zurrut truke (AN. Arruazu). ¡Alako edalea!

—*Ongitxo bizi zera naski? —Ni beti eskuzatar* (AN. Ezkurra). Ni beti azkeneko dantzari.

Eskalea, aberats. Ez ain gutxitan ikusten dana da ori (AN. Latasa).

Eskalea beti artzekotan (AN. Eraso). Artzeko eskua luze duela, emateko herriz motz.

Afal-ondoan egarri gutxi (AN. Eraso). Apari laurra dutenaz esana.

Or ari ttuk beti jabemari ta santamari! Batek au, ta besteak bestea, alkarri esanka, ixiltzen ez dakienaz esana (AN. Eraso).

Zerok ibilli zerate jabemari ta santamari! (AN. Eraso). On eztena alkarri esanka ibilli diranaz.

Zakurrek susmo aundie du (AN. Eraso). Ostatu zaleaz esana.

Gaeane parrandan; egunex lo-gure (G. Oñate).

Besterik eztan orduetan, Maria gurea goruetan (G. Oñate). Bi aldetara artu liteke: Bai jolasleik eztun orduetan ardatzari eltzen dionaz; baita goruetarako aldirik ezin arrapatuz dabillenaz ere.

Zerok ibilli zerate soñu ta dantza (G. Oñate). Alperkeriz, irabazi lezakena galtzen duenari esana.

Txuria joko genuke (G. Hernani). Txorakeri bat egingo genuke, esateko.

Azkarra nintzan, danen bear nintzan; gexala nintzan, antxe bizi nintzan (G. Billafranka). Jaunak emana, pozik daramala, esateko.

Beti kalian? Izango kezka sakelian (G. Deba). Alperkeriak eztu etxea aberasten.

Zeñekin egon; arekikoa (G. Hernani). Aldarte asko ditunaz esana.

Ba-zun bere zipitte (G. Hernani). Zerbait utsarte zuenaz esana.

Ameke ikusi bear du itsuek! (G. c.). Itsu gaxoak, askotan gorriak ikusten ditula.

Elbiik, San Bartolometan buruz bera (Gaintza). Otzak kuzkurtzen ditula, esateko.

Gariak, bere burue ebakiazten du (G. Gaintza). Ogi gosea sortzen dulako.

Eza, arrie baño gogorragea (G. Gaintza). Arri gogorrenak irabazia eman lezake, ezak, ezertxore.

Gatzan diñe eztegu egiten (G. Gaintza). Irabazi urria dutela esateko.
Besten miñek eztu iñor iltzen (G. Gaintza). Erruki gabeaz esana.
Erio: begik argik (G. Gaintza). Azken orduak, asko esnarazten ditula.

Askoren astoa, goseak ill (G. Gaintza). Batak besten aitzekian lanak egin gabe uzten.

Ezkur urtea, negu urtea (G. Gaintza).

Eguzki ta ebi, martxoko eguraldi (G. Gaintza).

Pazko Mayatzeko, ebizu.

Urte ura, ogizu (G. Gaintza).

Besteentzat mediku, ta beretzat barbero ez (G. Gaintza). Besteri erakusten; eta berak?

Zegamarra etorri zait (G. Gaintza). Loak ematen dit, esateko.

Txarrak onari, ones-onean alkandora kendu egiten omen dio (G. Legorreta).

Uraren pitxetan eta aren zitxetan azia (;?). Erderaz dauket: «Criado en la espuma y sustancia de la espuma del agua». Eztakit non edo nori artua. Baño bereala, euskaraz.

Azal-apañetan azia; zuri azitako semea (G.).

Erausian diardu (G. Gaintza). Berritxukerian bezala.

Alperrik Maria makillatu: berez bear du (G. Gaintza). Setatsua, makillak eztu beratzen.

Bustie, beti otz (AN. Larraun).

Idik adar igarra (AN. Larraun). Zikoitzaz esana.

Jaungoikoak adur-oneko egin zaitzala! (G. Andoain). Paketsu, zoriontsu egin. ¡Politta!

Bearrean, eta beltzean egiten degu (G. Andoain). Ezin bestean bezala egiten duenaz.

Askarate ta Bedayo, alkar ezin erayo (Araiz). Bien artean arkaitz aundia dagolako, edo-ta alkar ezin-ikusia dutenaz esana.

Iru urtetan bildotx; laugarrenean ardi zar (G. Oresa). Ezkontza, ala luzatzen dutenaz?

Eman da kendu; inpernuko txerrenak ala egiten du (G. Aretxa-baleta).

Beretzat asko bear dunak, besteri gutxi opa (Betelu).

Jo ta salto, ezta negu: jo ta malo, ori da negua (AN. Araiz).

Indarbeartu egiten nintzen:

—*Ola eztugu geren bururik argitzen.*

Ta guzik saldu ta argitu giñen (AN. Araiz). Pakean bizitzekoan, bakoitzai berea eman.

Zorra daukenak, burua beiti (AN. Uarte-arakil).

Orixe duk ba, kolkoan daukena bestei ematea (AN. Madoz). Ez dana, balitz bezala besteri jotzen zionaz esana.

San Martin, negua atzetik edo aurretik (AN. Baraibar).

Dagonaekin dagonackikoa da ori (AN. Etxarri). Itz egizkorik ez-tuenaz esana.

Ori guziak eztire urre (Iribarren). Itxura ona, askotan itxura utsa, esateko.

Polleki-xamar, itxura txarrean (AN. Bera). Itxurez makal, izanez ongi-xamar, esateko.

Zite gaiztoa zioan (AN. Larraun). Begi gaiztoz ikusten.

Agintzen duanak nai duna egiten du; ta erregutzen dunak berriz alduna (G. Ondarrabi).

Arto-gose aundia dago (G. Ikaztegieta). Nekazariak gutxi bildu duela, esateko.

Artoz eztakigu nola ibilliko ditun; baño pensu leorra pranko ematen die beintzat (G. Ikaztegieta). Janaz eztakigu zenbateño; eltzakirik beintzat ez dute, esateko.

Aundiena jo (G. Ikaztegieta). Geiago ezin esan edo egin litekeneko.

Goyena jo-ta (G. Ikaztegieta).

—*Zortziak? Bai onak; ondo joak* (G. Ikaztegieta).

Begie bete lan ba-degu (G. Ikaztegieta). Ezin egin-ala lan daukagu, esateko.

Bereak eta bi entzun da joan da (G. Ikaztegieta).

Bidez eta legez irabazi du (G. Ikaztegieta). Ondo irabazia daukala esateko.

Bizkarretik ondo, ta muturretik estu (G. Ikaztegieta). Lan asko ta jan gutxi duenaz.

¿*Lan aundia? —Buruz gañetik* (G. Ikaztegieta).

Dan bezin luze utzi (G. Ikaztegieta). Illik utzi du esateko.

Dakienik ezta jayotzen (G. Ikaztegieta). Gerez guziok, ez-jakiñak.

Elorria loran dago; artoa egiten aro dago (G. Leaburu).

Zartzea, deabruak artzea (AN. Eugi).

Euki dogun gutxi; euki dogun beti (AN. Eugi). Degun pixka, izango al degu beti.

Eztanin (Ez denean) egoten dakienak, dagonian pixka bat jan leike (Mondragon). Goseak egoten dakinak, ugari danean geixago jatea, ezta arritzekoa, esateko.

Ue jaio zen denboran, izarrak zerun zeuden. Alakoa nonbait ongi ikusia dala; edo-ta doai aundiak dituna dala (AN. Larraun eta Basaburu).

Asto askok, lasto asko (AN. Larraun). Asko diran tokian asko bear.

Lapiko, lapiko ona; arropak ezetik egiten gizona (AN. Araiz). Soñeko onak ez baño, bere buru edo izaera onak egiten gizona. Ta jan onak, gizontzen.

¿Esker mille! —Beartzen zeralaik, zato (atoz) nere bille (Aezkoa). Erantzun polita.

Apalazio egune, Apalazio zaldune, iru erregen egune (Bizkaia, Zollo).

Aurrekoek kontra arean bez (Bizkaia, Zollo). Iñoren kontra, iñoiz ere, esateko.

Idiazabalgo artzayak, Zegaman; egunez ikusi ta gauzez eraman (G.). Lapurraz esana.

Lixu egin bear, ta oyalik ez (G. Azpeti). Eman nai, ta ematekorik ez, esateko.

Poltsako odolak irekiñen dik iri (AN. Ultzama). Iri etzaik ajolaik ezertaz, esateko.

Poltsan dirurik ez; buru t'oñetan estalik ez; alare pipittik axolik ez (AN. Ultzama). Arlote utsaz esana.

Aritz aundiek itzal aundie (AN. Ultzama). Aberatsak, laguntza ugariago eskura.

Alu pobrian umia, beti arlote (AN. Basaburua). Ezer-eztunaren umia, beti beartsu.

Balego: kolkoa arriz bete-ta, larru gorrian joan zen (AN. Araiz).

Baserritarra izanagatik,

ez egin neri burlarik,

nere azpiko gona xuriak

eztauke miriñakerik (G. Zegama).

Non da besta, an da neska (G. Ultzama).

Esnea pertzean; eta neska etxean (G. Zegama).

Gero, dionak; bego, dio (AN. Auza). Egin lezakena geroko uzten duenak, iñoiz-ekzo uzten.

Ori ezta gure ardiaren bildotxa (AN. Auza). Olakorik ezta gure agotik atera, esateko.

Paxarana lore, negu luze (AN. Auza).

Erdiz-erdi beaztupatu zera (AN. Etxalar). Ba-ziñeki bezala, aztatu dezu, esateko.

Morkotsetan azia, zera zu (G. Alegi). Biguintxo azia izan dala, esateko.

Emen zegon ostro beltza (G. Azkoiti). Txapelduna edo irabazlari aurrenekoaz, esana.

Belea esola puntan egon zanean baño, platera ondo ortan geiago zego (AN. Larraun). Nondik sortu dezu orrenbeste jaki?, esateko.

Auntzak gubernatzen dun baratzea, ta emakumek gobernatzten dun etxea, bik berdin (G. Altzaga). Askotan, ez orixe. Etxeko-andre ona, etxeko abea da; gizon mozkor, alper edo parrandaria berriz, etxearen ituxureik makurrena; ta etxearen ondatzalle. Ori bera adierazten du urrengo onek:

Mozkorren etxean, eguerdiko babak arratsean. Alperren etxean, ez eguerdi ta ez arratsean (G. Altzaga).

Asmoa, aul uts (G. Altzaga). Asmo utsa, gauza utsa da lurrerako; baño ondore on edo txar askoren azia izaten da. Ta asmo onak gure egintza guzien aurretik bear genituzke. Ta asmo txar edozeñi, sortzean burua moztu; bestela...

Esoletan apeo zintzilikan daudenean, peoi eske iñor ezta etortzen. Neguak eskuak lotzen (G. Altzaga).

Plazako neska ederra; azaroko izar ederra: biak berdin direla (AN. Gaintza). Biek erraz galtzeko arrixkua.

Ezkondutako urtea, ta txerria ildako astea, oberenak dira (Gaintza).

Ezkontza ta buzkantza, berorik oberenak (G. Gaintza). Odolki otza txar baita; alaxe ezkontza ere, bere tenorean ezpada egiten.

San Pedroz kuku, ta San Bartolomez mutu (G. Balearrain). *San Pedroz kuku: Martzillez mutu*. Kukuaren garaia adierazteko.

Zer aitu, ura kontatu (G. Balearrain).

Umeez umetara; ta dirua diruagana (G. Balearrain). Aberatsa iltzean geienean gertatzen dana.

Mastia bildurrek zaintzen du (G. Gaintza).

San Jurji; artuak ereiteko goizegi. San Markos; ¿Ai! erein-da bagelos! (G.). Nekazari txarraren kontuak.

—*Lan zion landan. —Biar San Bartolomé, ta soñekoa dendan* (AN. Arakil). Neska alperrenaren kontua.

Orrek beria beretzat; besteana, erdibana (G. Zumaya).

Etxe onek abia du (G. Zumaya). Oker-xamarraz esana.

Itzak iz-bidea omen du (G. Zumaya). On eztena besteri esaten dionak, aundigoak aitzen ditu.

Mingaña beria dauka (G. Zumaya). Orixo ezta motela itzegiteko; edo, bai egokia orrek esana!

Etxeko lapurra, txarrena (G. Zumaya).

Esku garbikoa (G. Zumaya). Norbait ain zuzena daneko.

Astoa il-da, garagarra (G. Zumaya). Garai oncan zabiltza, esateko. *Itzen denean oloa* (AN. Araiz).

Itz gutxi, ta aiek onak (G. Zumaya).

Maria gurea goruetan, bear exten orduetan (G. Zumaya).

Iru lagun ta iru apari!... Eztioe asko nai alkarri (AN. G.).

Illunpeko lana... Argiteko lotsa. Bi eratara: Lana gaizki ateratzen dalako; edo-ta zerbait illunbetan egiten dala, lotsagarri litzekelako.

Gabian parrandan-ta

goizian lo gure,

etzera maite ori

osasuna gure (G. c.). Ala dabillenak osasuna galtzen; aundienak esan gabe.

Aida txuria aida beliyo (gorri bezala)

zelatian dagonari

begiak irten begiyo! (G. Zumaya). Txantxetan ba-da're, gaitz-gura adierazten zaio zelatariari; zelatian ibiltzea, gauza itsusia dalako. (Txantxetan, jolasian.)

Zazpigarren balaunetaraño izan dedilla (G. Zumaya). Ones-gurarik biziena norbaiti adierazteko esana, izan liteke azkeneko au. Baño naiz berori edo ta aurrekoa, beazunkeririk gorriena erakusteko ere, izan izan litezke. Orrengatik kontuan artu urrengo esaera polit au:

Maldiziua ta prozesiua,

irteten diran lekura,

atzera sartzen dira (G.). Esan nai du jakiña, Prozesiua elizera bezala, maldiziua gaiztoagana.

Etorriko da, batuen banatzallea (G.). Garai batean bildua, bestean joaten dala.

Egun asko erreskan;

zu beraien arrastan (G.). Bizitza luzeak ere, berekin darama gizona.

Dabillena tripa aundi, ta dagona buru aundi (G.). Lasai bizi diranaz esana.

Jaungoikoaren izenean ematen dana, atetik atera ta leiotik sartzen da (G.).

Bista ona eduki; ta alkar ezin ikusi (AN. Larraun). Gorrotodunaz esana.

Ormaiztegiko txakurrarena egin (G. Zumaya). Zer zan ba? —*Jo ta pasa.* Jokuan edo lanean, lagunak aña egin eta aurrera igaro, edo irabazi.

Katua eloriar dago (G. Zumaya). Norbaiti eltzeko, kontun erortzeko, edo goitik bera erortzeko-ta zorian dagola; edo erori-ez-erori dagoneko esana.

Bururik eztaukanak, anakak erabilli bear (G. Zumaya). Aztukorraz esana.

Gazte edo zar, beti Zumayar (G. Zumaya). Beti bateko danaz, esana.

Exkalu galanta, ori (G. Zumaya). Ergelaz esana. Exkalua, berez arraya da.

Urik eztagolako, ardorik ezin edan. Ura ba-genduke, ardoa erango genuke (G. Zumaya). ¿Ea zergatik? Ardandegira urez joan bear; eta itxas-bera izan.

Txanponik dun artean, ni ardandegian (G. Zumaya).

*Orren andriak pasatu bear*ko ditu astian bi ostiral eta larunbata (G. Zumaya).

*Orrekin ikusi bear*ko du senper (G. Zumaya). Gorriak ikusi bearra da orrekin, esateko.

Mutil ona dek gure neska! (G. Zumaya). Nere andrea ezta nola-nai izutzen dana, esateko.

Neska zarraren usaya kendu du (G. Oñati). Ezkondu da, esateko.

Ba-du adurra (G. Zumaya). Izanera ori odolean darama, esan nai du.

Gabea, motz (Laburdi). Ezer eztaukana, esku-zabal ezin izan.

—*Oatzera!* —*Lo egiten degun probatzera* (AN. Larraun eta Goierri).

Txingarra deguneko, Ortzirala (Ustaritz). Ezin jan detenean, txingarra?

Oloa deguneko, garizuma (Xubero). Jan ezin degunean, ollakia!

Berez bear Billabona (G. c.). Burua bear ikastekotan.

Ume ona, etxera bidean (AN. Baraibar). Aur onak etxeaz begiratzten duela, edo-ta aur ona, etxerako gordetzen dala, adirazteko.

*Osaba Tomasek eman ezker*o egingo luke (AN. Albiasu). Bestek ordaindu ezkero, apustu edo zerbait egingo lukenaz esana.

Uso txuria aidean; ederragoa maiean (AN. Araiz). Apustua, irabaztean poztari.

Or dago zopa! (AN. Larraun). Irabaztea, ezta uste izatea bezin erraz.

Txapel aundienak eztu buru utsik betetzen (AN. Larraun). Berez izan bear burudun, jakintsu izatekotan.

Eztu izenak egiten izana (AN. Larraun). Aundi izena. izen utsa dala adierazteko.

Ah zoroak! Oro erranikan ere, gelditzen da zer erran. ¿A. Mendibururena? Esanak esanik, ezta naikoa, oraindik.

Asto aundiak, basta aundia bear (AN. Larraun). Arroarentzat, guzia gutxi egiten.

Ezdute beti labeain gañean (AN. Uitz). Dioten aña, eskura ez daukatenaz esana.

Aritzak anitz adar ekartzen (AN. Baztan). Saltzaleak dakarren guzia, eztala ain ona izaten, adierazteko.

Denboran, denborako gixa (AN. Arrarats). Garai bakoitzean, bere gixeko.

Gizonak gizona billatzen du (AN. Larraun). Zintzoak, zintzoakin nai du.

—¿Ze? —*Me. Ardi txarrak anka me. —I aren lagun aiz ¿ee?* (G. Oresa).

Aitonaren semea da ori (G. Oreja). Dirudun aundiaz, esana.

Itsua argituko du orrek! (AN. Larraun). Ez-jakin arroaz esana.

Aurak berarekin dakar sortea (Lapurdi).

Dendariak euskeraz itzegiten du (AN. Araitz). Bearrak erakusten du, bezala.

Zelaien baño ordekan, landereak indar geiago (AN. Araiz).

Ezta ori gaur goizeko intzak erantsia (Zumaya). Gauza ori ezta gaurkoa.

¿Ill aiz? Erraxena egin den (Getaria). Ongi bizitzeak ematen du lana.

Illargia eztago labe gañean (Gipuzkoa, Zumaya). Eztago orain jostaketarako.

Eztaukazue gatzaren konturik! (G. Zumaya). ¿Zein lasa bizi zerraten?

Zuen burua ta atariko aizea, biak berdiñek (G. Zumaya). Atzen-korrari esana.

Ezta ori zapataritzat ona (G. Zumaya). Egonarrerik eztuenaz esana.

Zoazte porruak jorratzea (G. Zumaya). Zoazte; ta pakea emazue, esateko.

Jaungoikoak ematen du otzik aña manta (G. Zumaya).

Negua nola, ardiek, illea ala (AN. Larraun).

Kanpoan larrosak: etxian arantzak, eta zorrotzak (G. Zumaya). Kanpoan uso, ta etxian otso, bezala.

Afaldu bear eztuenarentzat maya pronto (AN. Burunda).

Apaldu nai eztunarentzat maia prest (AN. Larraun).

¡Urrutiyo ta ederro! (AN. Burunda). Zenbat urrutiago, ordun-da naiago, esateko.

Olar errien erro erria, lar errian gora (G. Andoain). *Olarrua*, erderaz, «pulpo»; *erro* berriz, «tentáculo» erderaz, olarraren adar luzeari esaten zaio. Mingain motelak erneazteko esanera. *Akerrak, adarrak, okerrak ditu*, esaeraren antzeko.

Eguerri: eruak igarri (G. Andoain). Eroak ere Eguerritarako, eguna luzatzen dala ezagutzen duela.

Kosta-ta Atabak andria: erriz-erri danborra joaz (G. Andoain). Noizbait iritxi du nai zukena, esateko.

Gloriana egin du: Putrina egin du (G. Andoain). Kek egiteraño jan du, esan nai da.

Olua pagatuko zuen (G. Andoain). Galtze edo galmen politta etorriko zitzaien, esateko.

Zozua erre-ta gozua, egosi ta miña; zozo ipur-zikiña (G.). Iñori: ¡Zozua! esatean, erantzuna.

—¿Zer? —*Zerzeta, burruntzian erre-ta*. Baita, *burruntzia*ren puntan erreta, ere (G.).

Zurekin ezkontzeagatik joan nintzan Erromara:

Zu lagatzeagatik joango nintzake Jerusalem (G. Zumaya).

¿A, zer lokatz-nastea eldu den! (AN. Araitz). Nasketa polittak sortuko dira!, esateko.

Alkipen kapa; kapa alkipen (AN. Araiz). Esateko zailla.

Idia bere adarrakin jango lukie (AN. Larraun). Alako gosea!

Gaezan parrandan

goizean lo-gure?

Uste ba-duk ere

es nauk ire gure (G. Azkoiti).

Senper gaiztoa ikusi bearra aiz (AN. Larraun). Gorriak ikustekoa aiz.

Etxeko trapu zikiñak, etxean (G. Alegi). Ez-bearrak, etxean gorde, esateko.

Aldapa beti neke (G. Alegi).

Aizik (aizeak) saldu zition (zizkion) (AN. Larraun). Bildur ona sartu zion, esateko.

Aizik salduik joan zen (AN. Larraun). Izuk arturik joan zen bezala.

Ori eztu gaur goizeko intzek emana (AN. Larraun). Ori aspaldiko gauza du, esateko.

Jesukristok gorrik ikusi zittula; nik bai ikusi dittuela (Larraun). Birao zakarra.

Aundiena egin bear zun-eta... (AN. Larraun). Il bear zun-eta, esateko.

Eztie beren eltzeari gatza botatzen asi (AN. Larraun). Aitzekiak besteri josten dizkiotenaz.

Botako zaitut pikutaraño! (AN. Larraun). Alde egizu emendik, esateko.

Ezta aril onekoa (AN. Larraun). Toki berean egonik eztuenaz esana.

Erregetan ollarraren arra;

San Antonetan mandazaïen lepoa;

Otsaïllaren erdira, loa begira (AN. Larraun). Asmakizuna. Asma zazue.

Biribill, biribill,

uran iragi dabil;

buru aundi itsas luzea

aren billeka dabil (AN. Larraun). Asmakizuna, ori ere.

Or dabil, akerrak adarrak ditun alde (AN. Larraun). Biziera okerra daramanaz esana.

Atetik atera-ta leiotik sartu;

nori ematen zaion ez begiratu (AN. Larraun). Jaungoikoagatik ematen danaz ez kezkatu, ua ordaintzale ona da-ta.

Buru txarra denen, ankak pagatzeute (AN. Basaburua). Buru txarrak pauso alper asko.

Apal ondoan egarri gutxi;

goizin bi peztako txokolatii(tea) (AN. Larraun). Gabeak, apari-antzeko gosaria, esateko.

Larra, maldan alde (AN. Larraun). Gaiztoa, gaiztoaren alde, bezala.

Bururik eztunak, txapel bearrik ez (AN. Larraun).

Sudurpeko txuloa eztuzu oso ona (AN. Larraun). Beti jaki onak nai lituzkenaz esana. Baño, ago-zakarrari ere esan litzaïokena.

Bota-boleo aundik botatzen dittu gero! (AN.). Gezur aundiak esaten.

Zerri aule, ezkurrek ixildu emen zun (AN. Larraun). Gosez dagona, ogiak.

Zu maratill bille beti (AN. Basaburua). Nondik adarra jo zabiltz, bezala.

Zaldabe berrik soñu ona. Arto berrik usai ona (AN. Basaburua). Okin berriak, ogi ona.

Orrek egin du Santa Marta (AN. Basaburua). Beretzat artu ta besteri ez eman, egin du. Erderazko «Santa Marta; el que quiera pan que se parta»-tik norbaitek sortua izango da esaera ori. Baño, Santa Marta, oso bestelakoa zan. Gure Jesus Jaunari ta bere apostolu guziei. ark ematen baizien ostaturik gozagarriena, Ebangelioan ikusten degunaz. Argatik ezta egokia.

Goseak dagonarentzat arto otza, ona (AN. Basaburua). Goseak, al duena jaten.

Zirt edo zart egin bear degu (AN. Basaburua). Alde batera edo bestera ekiogun, bezala.

Zaparretik atera ta sasin sartu (AN. Basaburua). Lan txar batetik txarragora aldatu.

Berez bear billera onekoa (AN. Larraun). Etxekoi eztenak, etxetik edo lanetik alde.

—*Ze...?* —*Me. Ardi xarrak ankame. Urren aldin egon erne. Zabarrari esana.*

Etxe zarrak, ittutte (G. Ikaztegieta). Zartzean, gaitzak gañezka, esateko.

Ez lukainka ta ez mutur (G. Ikaztegieta). Dana nai, ta guzia galdu egiten, geiegikeriak.

Oitura ori etzun oraingoxe (G. Ikaztegieta). Eztu gaur goizeko intzak ekarria.

Bera ere ezta gain-gañekoa (G. Ikaztegieta). Bestei utsak ateratzen ari danaz.

Ikasi ta jakiten da (G. Ikaztegieta). Nekerik gabe ezta jakiten, bezala.

Jetxi zanak, alxia galdu zun (G. Ikaztegieta). —Joan azi-ta, ire tokia galdu.

Jo ta kix egin du (G. Gaintza). Autx biurtzeaño jo du, bezala.

¡Jo, ta su! ¡Su ta gar! (G. Ikaztegieta). Lanari ekiñazteko esanak.

¡Jo ta tira! ¡Arre! ta makil; or daramazki bei gaixoak (G. Ikaztegieta). Gizonak, berotzean esaten eta egiten ditunak.

Jo, ta uts (G. Ikaztegieta). Oker jo duneko, jokuan edo lanen batean.

Jo ta zerraldo (G. Ikaztegieta). Gaitzak edo norbaitek jo ta, be-reala ankaz gora.

Len ere udetan pasatua izan ori! (G. Ikaztegieta). Lendik ongi ikasia zegon, esateko.

Nai ba-den, nai expa-den; ikusi bearra den! (G. Ikaztegieta). Lan edo toki batera joan nai eztuenari esana.

Nun ene txoko, an ene goxo! (G. Ikaztegieta). Gogoa nora, nere anak ara, bezala.

Onenak eman ditu (G. Ikaztegieta). Egin dun baño geiago ezin dezakenaz, esana.

Ori gizonaren egitekoa! (G. Ikaztegieta). Bi aldetara esaten dana; bai egintza arrigarri bat egitean; baita txorakeri edo gaiztakeri aundien bat egin duenaz ere.

Orain oraingo; ta gero geroko (G. Ikaztegieta). Gerokoa alde bat utzi-ta egin dezagun au, esateko.

Pentsu aÑe makil, artzen dizkik bai orrek, goizetik gabera (G. Lizartza).

Pustue, lertu bear (G. Lizartza). Aunditsua bezala, asarrea ere azkeneko lertu egiten.

Tximíniko kerik ere ez opa (G. Lizartza). Norbaiten zikoizkeria azaltzeko esana.

Mendiko otsoari ere, ez-tiot nik au opa (AN. Intza). Nere aitta zanari, bere azken gaitzean artua. Alpeta edo asnase ezin artuak ittotzen zun ba.

Begia luzego, tripak baño (AN. Larraun). Jan ezin-ala, eskatzen dun aurrari, esana.

Apez batek bedeikatu al aÑe lan (AN. Larraun). Buruz goiti, lanez ittorik, bezala.

Bestandarrak itzak ederrak; baño opille kolkoan (AN. Larraun). Itzez bat eta egintzez bestela izaten danaz esana.

Idi zar ori artu duaneako, ez bei-euken aukera;

Janari azkar ematen expadiok, joango duk errekan bera (AN. Larraun).

Asnas bakarrean etorri zen (AN. Madoz). Laxterka joan zanaz.

Damuak ez-dauzkat uretan (AN. Arbizu). Nik dakit, nere naigaberen berri, esateko.

Ikusi ta itsu: aitu ta sor, egin bear da (AN. Eraso). On ez-tena ez begiratu ta ez entzun.

Lanez ittoa nago; baño or nazu laguntzeko (AN. Eraso). Ori da maitetasuna.

A! zer ipurdikoa izan zun! (AN. Eraso). Galtze politta izan zun! esateko.

Deus ezten lekun eskuk garbi; Zerbait den tokin begik argi (AN. Oderitz). Ijitoak ala erakusten bere umeari.

Sasik ere ba-ditue begik (AN. c.). Gutxien uste degun tokian, ikuslea. Ta guzien gañetik, Jaungoikoa.

Izotz aundiez, lurgure (AN. Eraso). Izotz aundiak, lurra arrotu ta giro onean uzten duela, adirazteko.

Goiz etzin; berandu jeiki;

beranduago lanera.

Berriz ere ez faltako

ogi txikia maiera (AN. Eraso). Alperkeriak berekin dakarrela gosea.

Goza-mizkek galdue daukie. (AN. Madoz). Gozagarri geiegiz, aurra gaxo.

Eskuarte ona dauke (AN. Baraibar). *Eskuarte onekoa. Eskuartean sartu da* (AN. Baraibar). Diruduna dala eta diru asko egiteko bidean sartu dala, esateko. *Eskuarte pizkat badu* (Larraun).

Egunei dagokien gauik ezta (AN. Beramendi). Eguna bezin gau onik ezta.

Utsegiñek apezaentzat (AN. Basaburua). Utsegiñak Apaizak barka ditzala.

Norbera den tokin Jainkoa (AN. Basaburua). Norbera, mandataririk oberena.

Beretako aunitz bear dunak, bertzei esku-gibel gutxi ematen dio (AN. Ultzama).

Zartu ta ezindu; oberenak eman ttu (AN. Ultzama).

Erik eta bat geiago artuko ttuk (AN. Ultzama). Ederrak artuko ttuk, bezala.

Per istam egingo diat gero (AN.). Burua ausiko diat gero, bezala.

—*¿Gaur non intzen ogis?* —*Ogis, iñon ez; artoz, txertxaen etxian* (AN. Ultzama). Jana, etxez etxe zun.

Zakurren biguliñe iretzat (AN. Ultzama). Oaie emendik, esateko.

—*Iruñan ¿zer berri?* —*Iruñan gari asko. —Gari asko, gari asko; baño bateraz neretako* Karlos V-garrenak esan emen zun (AN. Ultzama).

Pipa pitz. —Erran bi itz (Xubero).

Astelen. Buruaundi (AN. Larraun). Gautxoriri esaten zaiena, betondo aziakin azaltzean.

Autsez eperdi ibilli (G. Oresa). Lezaken baño geiago egiñez ibilli, esateko.

Ilitzen denari ez baño, jaiotzen denari egin bear emen zaio nigarra (AN. Baztan).

Gu allaatzen geran guzik, ba-due, ankan bat makurre (AN. Betelu). Ez laguntzeko aitzekien bat ba-due, esateko.

Ol gutti den lekuen, alki ttikia (AN. Bertizarana). Gai gutxiekin, gauza aundirik ezin egin.

Tutulue dantzatzen dik orrek! (AN. Aezkoa). Orri etziok iñor parrik egingo; bizia duk.

Ez auts, eta ez iketz (AN. Aezkoa). Ez ur eta ez ardo, bezala.

Marruxketuko aut (AN. Aezkoa). Aut biurtuko aut, bezala.

Alako landaren, surrioan dago (AN. Aezkoa). Alako soroaz jabetu naiez dago, esateko.

Me-egunean gizen jaten duna, zerurako ezta ona (AN. Baztan). Arraikia besterik zillegi ez denean, aragia jaten duenaz.

Kanpoan bildots, etxian otso (AN. Baztan).

Gaiztoz-gaizto; nekez arkituko da asto gaiztogorik (AN. Baztan).

Ez naiz ni ere, atzo goizeko bildotx (AN. Baztan). Nik ere urteak ba-ditut, esateko.

I antxu intzeneko, ni ere bildotx bedere ba-nintuken (AN. Baztan). Ez-tiñet nere beatzik jaten, bezala.

Probintzikoak, apostu egin baño len ateratzen du izardia (AN. Lizarraga).

Txerri gosiak, ezkurra amets (AN. Unanua).

Atxurra ez, ta bestia (AN. Unanua). Asta-kirtena, bezala.

Ze ikusi, ura ikasi (AN. Unanua).

Gustoko lekuan, aldapaik ez (AN. Unanua).

—Motell! Panaparron ago! —Degulako! (AN. Unanua).

Otsua, ardi-zai (AN. Unanua). Zaintzale lapurraz esana.

Lotsik ez; bearrik ere ez (AN. Unanua). Ezertaz ajolik etzaionaz esana.

Andik apur, emendik apur, guk beti ere eultzia bildu dugu, zuzen edo makur (AN. Osakar). Lapur-txiki esaten zaioten haten kontua.

¿Bein beren! Arreko ezkiliek erran zuen (AN. Esteribar). Noizpait ere elizan ikusten danaz, ta, esana.

Lemixiko aurtasuna eder, bigarrena kirats (AN. Aezkoa). Zartza-roak, berekin nekeak.

¿Arri ta so! Orrek deusik ezтик aitzen (AN. Ultzama). Berea besterik entzuten ez duenaz esana. Entzun nai ez-tuenarena, sorrerrik makurrena.

Bakoitzak, bere sandua alaba (AN. Abaurre-gain). Bakoitza, bere gogokoen alde.

Gabak begia beltz; Gabea beltzago (G. Oresa).

Ardi beltzak, eztizu axuri txuria egiten (AN. Ultzama). Amaren antzeko, alabak ere.

Plazan egiten dan ezkontza, plazara ateratzen da (G. c.).

Nolako eltzia, alako burrunzalia (G. Ernani). Nolako nagusi ta etxeko andre, alako mutil ta neskame.

Eguerri zerekin, Urteberri arekin (AN. Esteribar). Asteko zein egunetan eguerri, berdin urteberri.

Bazko guziek il-zar;

Ireute guziek il-berri;

Errege Salomonek (Absalon'ek)

ez-tu ez gose t'ez egarri (AN. Bera). Esaera onek ba-du bere istorioa; politta bera ere. Dabid Erregeari gaztigatu bear zitzaion, Absalon, aren semea, il zala. Baño berri ori ¿nork, eta nola emango zion alako berriak zeramazkienei eriotza ematen bazien Dabid'ek? Isboset errege, Dabid'en etsaia, il zuletako berria eman ziotenak, ill egin bai-zitun. Saul errege, Dabid beraren etsai amorratua ta Jonata aren semea, ill zirala esan ziona ere, ill-azi egin bai-tzuen. Ordun ¿nor ausartuko zen bere semearen berri txarra ari ematera? Dabid'en soldadu ta agintariak atzera egiten zuten garaiean, agure xar-xar bat aurreratu zen esanez. ¿Zer dezute, Erregeari, on den bezala berri ori emateko? Nik esango. Ta erregeangana sarturik, esan emen zion, or goiko esaera egokia;

«Bazko guziek ill-zar;

Ireute guziek ill-berri (Ireute, iñeraute, iñaute edo iyote, guziek bat)

Errege Absalon'ek,

eztu ez gose t'ez egarri».

Esaera esan zidan Andretxoak, Errege Salomon'ek (oker) esan zidan: Dabid erregek, bi begietatik negarra zeriola, eskerrak eman zizkion gizaki burudun arri.

Nolako belea, alako umea (AN. Saldise).

Etxe txarruaren kirtena dek ori (G. Ernani). Gizatxarren baten seme zela, esateko.

Gazta zarrai arra bezela, dario gezurra (AN. Leitza).

¡A, Kattalintxonekoa! Amalau potton (AN. Leitza). Ori txorakeria! esateko.

Gezurrek ankak motzak (AN. Areso).

Buru batek milla balio, ta millek batez (AN. Areso).

—¿Gizon zuzena al da? —Bai; auntzaren adarren aldea (AN. Areso).

Illunbetako lana, argiteko lotsa (AN. Areso).

—Nola azitzen dezu orrenbeste ume? —Txikiena maitatuz; ta aundiena zatizuz (AN. Areso). Ijitoak erantzuna.

Ume jaio ta ume biurtu (AN. Areso). *Aur jaio ta aur biurtu* (AN. Larraun).

Sugearen umeak, sugekume (AN. Areso).

Zayetan legor; iriñetan abar (AN. Areso).

Kanpoan eder; etxean beltz (AN. Areso).

Borondate ederra; baño etxe utsa daukeu (AN. Areso).

Subeak, subekumeak azitzen dizkik (AN. Araitz).

Arri-pikatuik gelditu naiz (AN. Saldise). Ondaturik gelditu naiz.
Pistia bera, ones-onean eskura (AN. Araitz). Gaiztoena ere ones-onean irabazten da.

Sardin erdi jan; sardin erdi lan (AN. Unanua). Otordu onik gabe. lan aundirik ezin egin, esateko.

Gari ona, kutxatik saltzen da (AN. Unanua).

Gizon orrek abots txarra du (AN. Baztan). Mingain gaiztoa du, esateko.

Gabea, erdi mantenu (AN. Lizarraga). Gosez bizitzen, esateko.

Maritzar adiñe, Joanes galtza zar (AN. Bera).

Mayatza, otzak eta goseak ille (AN. Bera).

Pazkoz illargi zar; Austez illargi berri (AN. Bera). Auste, austerre eguna.

Giltxaurrek urrunera beti beteak; ondora gan-ta batere (AN. Baztan).

Katuek ikusi nai ez-tuenak, sagu artoriak, berak arpa ditxala (AN. Baztan).

Etxe ontan gudu gabe; dire buru gabe (AN. Arizkun). Gudurik etzuela; baño bururik ere ez. Baliteke beste era ontara ere esatea: *Etxe ontan gudu gabe dire, buru gabe*. Ta esan naiko luke: Etxe ontan gizonik ezta, baño pakea bai.

Eztio odolak berealakoan irakiñen (AN. Arizkun). Norbait oso illa, edo apala daneko.

Odola etzaio burura iyein (AN. Arizkun). Gauza bera.

¡A zer perretxikue den ori! (AN. Baztan). Mutil ona duk ori! esateko.

Ago-bete ortzekin utzi (AN. Arizkun). Dun guzia kendu, edo ostu dioteneko.

Sagar onak, erreliste ona (AN. Arizkun). Gari onarena bezala.
Etxeko langille orrek ¡Zer kiderra dauken eskuetan!

Non du kiderra? —Bera da kider alferra (AN. Arizkun).

¿Non duzu guardasola? —Etxera allaatzeakin, atrako dut kanpora (AN. Arizkun).

Auts-urte, arto urte (AN. Arizkun). Auts, añoari esaten diote.

Bere erranetik ezta ateratzen ori (AN. Arizkun). Bi aldetara: Eman dako itzetik ezta ateratzen; eta, setatsua dala adierazteko.

Arto-opilla ein-berri, gain zuri (AN. Doneztebe).

Nor da nere kontrarioa? Nere ofiziokoa (AN. Larraun).

Nai dunak ongi bizi, gaurkoa biarko utzi (AN. Araitz). Janat geiegia, egun berean ez ondatu.

Gaur egin daitekena, biarko ez utzi (AN. Araiz). Ori, lanaz, esana. *San Bartolomek ezkeru, Albixuko telerian, goizterri presko* (AN. Baraibar).

Karakola ta barea: ¡A zer pare! (AN. Araiz). Bat alperra, bestea nagia edo diraneko.

Gaiztoari bi belakin argi egin bear zaio (AN. Araiz).

Merezi eztun zaldik, bi pensu (AN. Araiz).

Katu kutiziosoari, muturra erretzen zaio (AN. Araiz). Geiegi eramateagatik guzia galtzen dunaz, eta jale geiegiari, agoa erretzen zaioneko.

Ez ba-du balio pobrearen arrazoiak, nik berotuko ttut etxe ontako sagu ta arratoiak; esan emen zun Tolosako maixtarrek.

Arrebe ta Atallo, urre gorritz batayo (AN. Araiz). Batayo aberatsaz esana. Arrebe ta Atallo, Araiz'ko bi erri dira.

Etxea bete kaiku; ta eltzera beia jeizten (AN. Areso).

Iru eltze ta pertza? Gure etxean pesta (AN. Araitz).

Ari ziñan mandoa moztan? Ari bearko familie azitzeko (AN. Araitz).

Senarra il nai ba-dezu, uzta-agoztutan, aza emaiouzu (AN. Araitz).

Izan ba-ziñe antxume ona, etziñen egongo zazpi umen ama (Areso). Neskatzar bati esana.

Uazama; mala fama (AN. Areso).

Txapela batekin bi buru estali naien dabillena, bik agirin gelditzen zaizkio (AN. Areso).

—*Etziñun aitu Mixiolariak nola esan zun; Jaungoikoak ezur zarrak eztittula bear?* —*Nereak, zarrak eta gogor-xamarrak bearko ditu-ba; berandu-xamar akordatu da-ta* (AN. Araitz). Aitortzeko, atzeraka ibiltzen zan baten esana.

Erori-aldi batean, —Ederra artu dek! —Bai baño, beti txarra baño ohea!

Orain arrapa zak telleriko langa (AN. Areso). Erosi nai zukena, saldurik; edo ustez beretzat jotzen zuena, orduko eramane, edo bestek eramaten dioneko. Bat bere lagunari ari zaio bere joan-etorri asko, ta orduko bere gora-bera guziak esaten; bestea ez-lo, bai-lo, ¡bai, bai! erantzunez beti. Orduan lagunak. *Bai! bai? Ezetz esan bearrak ere yoan dituk or!* (AN. Areso). Leitzar batzuz esana.

Negarrez bildu ta parrez jan, egiten ditu (AN. Araitz).

Illuntzen dunean, etxe guzietan ateak itxi egiten die (AN. Araitz). Askok edo asko ta askotan eskatzen duenean, ateak itxi egiten diela, esateko.

Ogie ordañekin pagutzen da (AN. Araitz). Ongi egitea dionari, ongi egin bear.

Begiak beltz-beltzak, mantzalin, dituzu;

baña ur-gorria edaten, poleki dakizu (AN. Araitz). Etxeko andre-tako etzera ona zu.

Amorrai aundiak, txikia jan egiten du (AN. Araitz).

Elurretan jaio, ta izotzetan batayatue (AN. Areso). Zittalaz esana.

Portaleak erakusten du, ziudadea nolakoa izango den (AN. Areso). Norberaren itxurak, jazkera edo ibillerak, azaltzen du nolako dan.

Bakoitza nola bizi dan etxeko labatzak jakin (AN. Areso).

Andre ona, naiz silleako, naiz pastarako (AN. Araitz). Guzitara-ko ona.

San Pedro Nolasko: aragi gutxikin. salda asko (AN. Araitz). Aita Bartel, Prantziskar mixiolari bikañak, esaten emen zun.

Ollarrak, bere lurrean indar izaten du (AN. Araitz). Nor bere etxean nagusi.

Astoriak nai ez; ta zaldirik izan ez (AN. Araitz). Oñezkorik nai ez; ta zaldunik izan ez bezala.

Nere andrea goiz jekitzen da,

pestara bear dunean;

buruko miñak arrapatzen du,

lana egin bear dunean (AN. Araitz).

Gizon ederrak, askotan,

ofizioa yokuan;

okasioa besterik ezta

bera dabillen lekuan;

andreak ditu kulpa guziak

itzikan esandakoan (AN. Areso).

Gizon taberna-zalea,

etxe galtzalea (AN. Areso ta Oskoz).

Ardi sorokoiek, lagunak billatzen (AN. Oskoz). Ardo-zaleaz esana.

Nolako txoria; alako kabia (AN. Oskoz).

Arto egin-berri gain zuri. —Zer zaizu zuri?

—Auzoan iltzen den txerri gizenak, etxean probetxu gutxi din (AN. Oskoz). Nork berak etxean bear. Beti onela bizi ba-giña, ongi giñake Katalin.

Utsa litzake, berak bakarrik ba-lijuaz (G. Oyarzun).

Nere andreak atorra zarra,

berea ba-lu ezer ez;

labatza baño beltzago dauka,

garbitutzeko alperrez.

—*Nere gizon ona, lau atorra ba-dituzu,*

soñean daukezun zirkun-zarkun,

egingo dizudan berria,

irugarrena ia egiteko

Lakuntzan daukat azia (AN. Areso).

Gure ollarak kikirriki?

¡A zer mutilla naizen ni! (AN. Latasa). Mutil koxkorrak esana.

Rau, rau, rau, kontu ona diau,

Astigarraako zaldie, kargatu bear diau

Gaur nik uste nun baño, diru geiago bildu diau (AN. Areso). Au kantatzen emen zun, Areso'ko neskame, Tolosan olloak saldu-ta zetorrenak, saskia utzi-ta dantzari.

—*Belar asko bildu dezu? Mayatz luzeak jango ditu* (AN. Areso).

Gaztearen burue ariñe; bañan burla egitea gaizki egiñe (AN. Areso).

Etxe uts; garr-uts (AN. Oskoz).

Bakoitzak, bere santuari otoitz (AN. Oskoz).

San Gil: Iretzeak ebakitzea zil (AN. Ultzama). Orduraño ez baitzuen zillegi.

Segurik, xuri ta gorriak dantzatzen dire kexu delarik; Ba-du leporaño ontasun (AN. Ultzama). Ontasunez betea, baño gizon zakarra asarrean, adirazteko.

Bahatzetik gosia, bahatzetik asia (Xuberoa).

Lurrak azi; lurrak jan bear (Xuberoa). Gure gorputzaren etorreraz.

Zuek asto ilari joka (Xuberoa). Urrutikoaz gaizki esanka.

Gazteak seguro ta zarrak eskapoik ez (AN. Arakil). Il bearra.

Nere burue, motel ez egiteagatik (AN. Baraibar). Bildurti ez agertzeagatik.

Izena duen gauze guzik, zerbait ba-dire (AN. Baraibar). Ustezko zerbait ba-dira.

Tripek eztu gezurrik (AN. Baraibar). Goseak bearra erakusten.

Zuk eztuzu kia asmatuko, ez (AN. Lizarraga). Kia, erderazko polvora.

—*Deus ez. —begian on da; baño sakelian, ez* (AN. Lizarraga).

Ollo zarrak salda ona;

Araile zarrak gauz ona (AN. Arbizu).

Mingañetik ortzea baño len, gezurra (G. Ernani).

Amaren sabeleko kutsua dek ori (G. Ernani). Gurasoetatik datorkio.

Beñere eztena, bein da (AN. Larraun). Iñoiz ez entzuna, gertatu da.

Kukua etorri, gosia etorri; kukua fan, gosia fan (AN. Lizarraga).
Kuku-garaia, gose garaia, edo garia urri izaten dan garaia.

Zer ari aiz? —Zotzari ziria sartzen (AN. Ezkurra). Alperkerian, edo lanik gabe.

Dantzaririk oberena, koskabilorik gabe (AN. Larraun). Geien nai lukena ezer bae.

Axuriik obeena, txintxarriik gabe (AN. Larraun). Geien merezi lukena ezer gabe.

Kolpe gabeko makillai, eztio iñork eltzen (Motriku). Azkarra de-nean, etsaia sortzen.

—*Eta zuek, txakurraren aizea* (G. Azkoitia). Ori erantzun zion, bere lagunaren etxera pestetarako, alako ta olako aide ta adixkideak izango zituela, espaka, esanez ari zanari.

Errikuntza pixka bat egingo zendun (G. Azcoitia). Zere erriaren alde ariko ziñan pelleki, bezala.

San Bartolomek ezkeru, mendi txikik itzal aundia (AN. Araitz).

—*¿Noiz etorriko da? —Eriotza bezela* (G. Azkoitia). Gutxien uste denean, esateko.

Goibel oiek leokatuik daude ta; ezta euririk (AN. Esteribar). Leokatu, leioka jarri.

Antzotza erria zuretzat (AN. Bera). Antzotza; gaña kendu zaion gazura da.

Pittiri xangi-gorri, kutxa aundi ortan dago (AN. Ziaurritz). Mozorroa or dago bezala, aur txikie esaten ziena.

Zer-gertaere, ongi bizi emen zen; ta bidenabarko lanak, bi balio emen zituen (AN. Osakar). Zer-gertaere, ta bidenabarrean egiñak, irabazia dakarte.

Negun iltze ittuk; udan pizte ittuk;

Muxarrak bezala dituk (AN. Araitz).

Besteren etxean, agudo azitzen die aurrek (AN. Intza). Nork berak azitzean, luze egiten.

Goiz gorri, arrats itturri (AN. Intza).

Garaiek dijoaz, garaiek (G. Zegama).

Bakoitzari berea; au da zuzentasuna (G. AN. c.).

Eroa baño, obe duk bero (AN. Madoz). Ero iruditzeaz, bero dijoa-nari, axola gutxi.

Arraultze jatea, ardo edatea; arraultze jan da, ardo edan da (AN. Madoz).

Motrikun barrena zijoan Ataundarrari: —*Ataun'en bai al da la-purrik? —Motrikun, gizon onrradurik aña bai.*

Ajola zait neri asko orrengatik (G. Tolosa). Axola gutxi, bildur gutxi orrengatik.

Mandoak il da, dago (Zarautz). Okerrik aundienak bildur ditunaz, esana.

Zure lagunak, lan asko? —Ark, txakurrari jai (G. Zarautz). Ezer ere egiten ez.

Alki ontan obeki egongo da, txiki ortan gerrik kondetu-ta baño (AN. Intza).

Arotzaren etxean, txotxa gerren (AN. Beruete).

Len zena; gero zena; Beutako Beazena (Larraun). Lengo lepotik, burua, bezala, edo-ta.

Azarik illea aldatzen dik; baño larrua ez (AN. Larraun).

Azinda aulek, arkakoso asko (AN. Larraun).

Elur-melur; enauk ire bildur;

Txabolan ba-diat naiko arto ta egur (AN. Gaintza'ko auntsaiarena).

Mutiko, putiko; axola gutiko (AN. Aezkoa). Nolanai dabillen aurratz.

¿Zer degu zartari zar? —Ongi etorri, liburu zar.

—Liburu zarrean egon deizke konseju onak. —Zartari zarrean ere bai berendu onak (AN.).

Bi neska zar bildu zien: —¡A, neska bi ortz ttunena! —Zer beaun, bat dunena? —Oyartzunen ezkondu emen dun batere eztuna (AN. Larraun).

Kontu oiek eta auntzen gauerdiko eztule, bik bat (AN. Larraun).

Kulpe gabiak penaz egongo akaso; Kofradian eztenak, ez kandelarik jaso (AN. Arruazu).

Negua; zarren borrarua (AN. Arakil).

Zeñek lenka, ibilli bear lanerako (AN. Atez).

San Juan eta San Pedro, astero ba-lego! —Ta Ama-Birjiña urriko? —Sekula ez al duk etorriko. Besten erriko pesta-zaleaz esana (AN. Esteribar).

Otsa ezpada, zorrotsa ba-da beintzat (AN. Osakar).

Martxoan lañoa noraño, aprillen elurrek araño (AN. Otxobi).

Sasian eskriture egin da, plazara ateratzeko ona duk au (AN. Larraun). Billauaz esana.

Ezurrek mami biurtu arte joko aut (AN. Larraun).

Txerri(e)n alkate jarriko zaitue, ezkurre baldin ba-da (AN. Larraun). Irrintzika dabiltzen mutillez esaten da.

Oñazturek artzen joan da (AN. Larraun). Tximistaren ziztuakin joan da, bezala.

Año eñe iritxi da (AN. Larraun). Ler gaizto egiñik, bezala.

Zin gorri eiñazi diak (AN. Larraun). Laxterrean lertzeño egin erazi. Mando egin (Ondarrabi).

Jaungoikoak egin zun Martin, bere prakakin (G. Arrasate).

Bai-jauna eta si; ez gera guziok berdin bizi (G.).

Aitzeki ta maitzeki, zu lurra baño ustelagoa (AN. Ultzama).

Urte berri ta urte zar; martzelino galtza zar (AN. Ultzama). Beti zarpailtsu.

Gizetxarra plazan, ezagun da trazan (AN. Ultzama).

¿Zer adiurriko gizonak zerate zuek? (AN. Baraibar). Ze motetakoak, esateko.

Kondea kastatik; ayena maldatik (AN. Ezkurra).

Elur gañetik eldu dan egoak, urkabeen zegoana ikaratu emen zun (AN. Ezkurra).

Goizuetarrari Apaizak; Animen etsaiak zein dira? —1. *Andre ordia*, 2.ª *Mando maingia* 3.ª *Zagi zulatua, mundua, deabrua ta aragia*. —¿Zer? —*Ago batean, bi mingain dituzula* (AN. Ezkurra). Gezurti.

Goizuetarraren etsaiak: Izotzaan gañeko ego berria;
larra bi puntetan lotu-ta;
ta illargipeko putzua (AN. Ezkurra).

Atorran sartu-ta ago (G. Oresa). Oraintxe bai pozik agola, esateko.

Lagun berritu zerate? (G. Oresa). Aur berrien bat ba-dezute?, esateko.

Goizetik sestoka asi zera; ta orain ez bat eta ez bi jo nazu (G. Oresa). Sestua edo axeka.

—*Zer ari gera?* —*Guzurrak zurituten* (B. Zeanuri). Mar-marka.

—*Zenbat urte?* —*Larogei urte troñuan* (Txorierri). Troñu, soñaz esaten.

Zu ezago, ni pozago (G. Oresa). Zenbat eta geiago zu ukatu, ordun eta ni pozago.

Txirdin idorrik eztu ekarri (AN. Esteribar). Guzia uretan etorri da, esateko.

Aize egoa, andren gogoa (AN. Esteribar). Ain aldakorra!

Guk bear dugulaik, ubaldean eztuk urik (AN. Esteribar). Laguntzeko, iñor ez.

Orrek ere mi altzaratue dik bai (AN. Esteribar). Mingain bildurgarria.

Erran, ta egin (AN. Esteribar). Esan bezala egin.

Itxea gañez; ta denak iretsi naiez (AN. Esteribar). Alako gosetia!

Batzuetan baián ura ta ferretan ez (AN. Esteribar). Batzuekiko ain esku-zabal ta geien zor dienekiko ain esku-motz, esateko.

Ezta piruat ere eztut (AN. Esteribar). Txanponik ere eztut.

Zartagie eskutik; baño txingarra bestek yaten (AN. Esteribar). Jabe naiz, baño bestek (andreak edo) jaten.

Ik eraman duk nere zura. —Ez. —Bai. —Ez-ba; nere manduak arrastan (AN. Esteribar).

Nai, ta izan (AN. Aurizperri). Diru-zale izan, eta dirudun egin.

Orrek mia, bere lekuan dauke (AN. Aurizperri). Itzlari zorrotzaz.

Esne guti ta erresto anitz (AN. Aurizperri). Asko irabazten.

Aizea, negu (G. Zegama).

Ostielean ez lan berririk asi (G. Zegama). Ezkontza ez egiteko, arragirik jan etzitekkelako.

Pittiri danbolin; guzioi jotzen digu soñua berdin (G. Oresa). Le-gorteak gosea guzientzat.

Gu beartu ezkeroz, itsasoan ere ez litzeke urik izaen (Larraun).

Loreak galdu zizkigun zain da muin (AN. Larraun).

Azpi-jana bestek eiten dio (AN. Larraun). Bestek ostutzen edo ge-zurrez galtzen.

Atorran ezin kabittuz ago (AN. Larraun). Ain guri!

Goseak dagonak, begia erne (AN. Madoz).

Largaizkin ona pasaaazi dio (AN. Larraun). Ikaraldi latzena.

Nai ba-duk ongi bizi, bezperako apari(a)k, biramoneko utzi (AN. Larraun).

Biarkoa etziko, ala ongi biziko (AN. Etxaleku).

Oloak etekin aundia ematen dizue (AN. Arraras). Irabaz-bide aundia ematen.

Apezaren etxean iru eltze; aiek onak; Nekazarien etxean bat aundia (AN. Arbizu).

Zerengar ekarri dut; eta bearrik (AN. Erro ta Esteribar). Bada-ez-pada ekarri.

Zerengar etorri naiz (AN. Erro).

Atzeko laakua yo-ta gelditu (AN. Esteribar). Ezin geiago-ta gelditu.

Meko egin. Gauza bera, toki berean.

Mukua darion surra ezten lotsa (AN. Erroibar). Mukia darionak lotsarik eztu.

Emoten boat mokoko at, bolkakarka botakoat (G. Villarreal). Ema-ten ba-diat... Zilipurdika botako aut.

Karmendu nau, ta karmen aundia eman dit (G. Arrasate). Kalte egin ta kalte aundia.

Esne au garminduik dago; karroka gustorik eztauka baño (G. Arrasate). Erre-kerua dauke esneak; baño ondarreko erre-kerurik ez, esateko.

Urte guziko lana ta urte erdiko jana (G. Arrasate).

Belea egon zan adarrean taloa igurtzi-ta jan zunak, pozik bustiko zin or (G. Arrasate).

Amaika beakatz salda eder jan da zoaz, koipe asko ezpazuen be, gatz-puntu ederrian (G. Arrasate). Neskame zijoanari esana.

Berea beretako; ta besteara, erdibana (G. Larrino).

Su ta salda, or ari da (G. Deba). Atsegiñez ari da lanbide ortan. Nonbait, buru-belarri ari da, ere esaten da.

Orrek jaroyan tutu repetaña! (G. Eibar). Kaskarin arro-utsaz esana.

Bakotzek bere etxie garbi zala (AN. Goldaraz). Bestenetan zer sarturik eztago.

Udan langillik nai ttunak, negun txakurrek manten txela (AN. Goldaraz). Berak egin lezakena, bestekin egiten dunak, ondoreko kalte.

Etxe utsek, arrautsek (AN. Goldaraz). Kalte utsik egotea.

Goiz jeki, goiz gose; berandu jeki, loz ase (AN. Osakar).

Ogeita-amarreko ederra izan dugu (AN. Basaburua). Bazkari ona izan.

Edurraren gañeko egua, ezda izango berua (B.).

Kentzen ba-ditu eguz, juan dira leguz (B.). Egoak daramazkin elurrak, urruna.

Kentzen ba-ditu euriz; etorriko dira berriz (B.).

Gaitz zarra? Aje txarra (AN. Oderitz).

Napar apaizak, iputz-iztupeaz atorra; iputz apaizak, napar-iztupeaz atorra (AN. Larraun). Laxterka esateko, esan zail xamarra.

Bizkorragoa, indarrez baño mingañez (AN. Madotz).

Beren arra ba-due (AN. Olazti). Berezko uts-artearen bat, ergel kutsua edo ba-dute.

Bururik ez, ta txapela nai (AN. Larraun). Dagokion baño geiagoko gauza nai lukenaz.

An ere antzarak mokoaz ala (G.). *An ere txakurrak ortotsik* (AN. Esteribar).

Aoan gurutze utzi naute (AN. Basaburua). Ago bete ortzakin utzi dute, bezala.

Txanpon txarra, etxera biur (AN. Larraun). Balio eztuna, etxera bear.

Madalen astea bero? Agaka gero (AN. Azpirotz). Gaztain urte ona, esateko.

¿Ze ari zera or, ulikerietan? Ta zure etxea, galdetan (AN. Etxaleku). Berriketalariari.

Alperra, beti gazte (G. Plenzia).

Ur orotan edari, borda orotan zaldari (AN. Urdazubi). Atsegingarri guziek billatzen ditunaz esana.

Astoa langan bezala, ez aurrea ta ez atzea (AN. Madoz). Zer egin eztakiela gelditzen danaz esana.

Norat iguzki, arat buzurki (BN.).

Etzegon astoa loiean (AN. Larraun). Eztaukek arrapaturik!, bezala.

Akerren buztarpean aterpe gutxi (AN. Larraun). Olako edo alakotandik zer itxoin?

Orpo gorri asko dauzka (B. Eguzkitza euskaltzainak emana). Aur asko ditu esateko.

Arpegi ikustea egin dute (G. c.). Ezkongaiak alkar ikusi dute, esateko.

Etxean daukenak, eztauke erosienik (zer erosirik) (B. Lemona).

Ardi ttipia, beti antxu (Landarretxe euskaltzainak emana). Eza, ezkongai gelditzen.

Milla urte eztira bear, milla gauza ikusteko (G.).

Zintzurra pattar, ta sabela ordoki (Landarretxe).

Larresorotarra zillarra; baño zittala (Landarretxe).

Larresoro, xipa zorro (Landarretxe).

Gillen; biar illen;

etzi eortziren;

ertzidamun ahautziren (Landarretxe).

Beste eittekoik etzunak, bere etxeari su eman emen zion (AN. Leitza).

—*¿Gizon ori zertan da? —Bereberean dago* (AN. Leitza). Eztu al daketarik gaitzean.

Den lekutik eramaten da, ezten lekure (AN. Leitza).

Zarrerie, bera da eritasun (AN. Lizarraga).

Eztago atsedetik,

Ta odei gabe egunik,

Zeruetañ baizik (Axular'en illobian. 1865'an). «Pedro Axular euskaldun eskribitzalletatik iztun ederrenari, ni, Luis Luziano Bonaparte euskaltzaleak au ipiñi zion.»

Beti kalian? Izango da kezka sakelian (G. Deba).

Zeñekin egon, arekikoa (G. Ernani). Loxintxariaz esana.

Dana dala, Astigarragako alarguna (G. Donosti). Eztauket gogoan, esateko.

*Martin, tin, tin,
Errege ta sorgin,
tepule ta gatz,
Martin kalabaza (AN. Albiasu).*

Martxoko il tzarra; arrek eraman du nere beor zarra (AN. Goldaratz).

Otsaillek bereak, eze ta beak iar; Martxoak arpeti zelar; Apirillen larrie bete belar (AN. Goldaratz). Otsailak bere izotzaz eze dagon guzia beko belarretaraño igartzen; Martxoak arpean dagona jaten; eta Apirillan larrua betetzeko aña belar.

Nerea neretzat, zurea biontzat (AN. Larraun).

Ogie ordañez; ordaintzen eztunari ezer ez (Goldaratz).

San Migel Il-berriko elurrek, neguko ta mayatzeañoeko elurre (AN. Basaburua). San Migel eguna il-berri dala, elurra ba-dator. Negute gogorra ta luzea.

Eztut txotxik ere jaso (G. Mondragon). Eztut ezertxo irabazi, bezala.

Alkarren sendalaian dabiltz (AN. Araiz). Alkarren leian, ez-baietan dabiltz, esateko.

Martxoa karriken: Eman zoun arriken (AN. Arrarats). Martxo txarraren bukaeran esana.

Zenbat asto, ainbeste bizkar (AN.). Zenbat buru, ainbat iduru, nonbait entzun nun.

Ez on ta ez gozo (G. Oresa). Ez lanik eta ez aurreapiderik, esateko.

Jo ta ke asten da; baño gero, aotz galda (AN. Larraun). Alako gogoz asi, ta laxter deus ez.

Kandelera otza; neguaren biotza (AN. Ergoiena).

Euki gutxikoa da (G. Oresa). Eztaki gauzak ixillik gordetzen.

Orrek balantza bear du (G. Oresa). Zerk edo nork neurrian eutsi bearra du.

Nere buruan ala dago (G. Oresa). Nere ustez, ala edo ola da.

Arbi-lorea baño alperragoa aiz i (AN. Larraun).

Tximinirik doan kea baño alperragoa (G. Oresa).

Kutsua baño kuriosago (Lapurdi). Gau-ontzia baño garhiagoa.

Untzi-gibelea nindoaiaelaik begiztatu nun Lisboa (Lapurdi). Untzi-gibela, itsas-ontziaren azken aldea.

Zazpi negar egin bear du haur orrek (Lapurdi). Amaika negar, bezala.

Haur ori negarrez ari da, zazpi zakur aundi ondotik ba-litu bezala (Lapurdi).

Noiz ta nola (G. OREXA). *Noiz-nola* (Lapurdi). Ba-liteke, edo litte-kena da, bezala.

Ardi finari ileak zuritzen; zaharrari, erortzen (Lapurdi).

Orrek abotsa, ederki xaramelatzen du (Lapurdi). Gozo-gozo ematen du bezala.

Ijitoen ezkontza baño luziago (G. Mondragon).

¡Zer ixkixalda deallien! (AN. Baraibar). Orko iskanbilla, bezala.

Larrupe politta; baño ez ibillera (G. Azkoitia). Itxura ederra, baño ez biziera.

Orrek tximini ona du (AN. Larraun). Buru sendoa, argia, esateko.

Migel Mari'n etxean, Mari-Migel nagusi (Etxalar). Gizonak ez baño andreak agintzen.

Enea, enetako; ta bertzena erdiz (AN. Mezkiritz).

Otsalla, firili-faralla (AN. Mezkiritz).

April otz; ez gari t'ez agotz (AN. Mezkiritz).

Martxoan elurra nora artio, Aprillan lañoa arartio (AN. Mezkiritz).

San Matia; Erein truk axasia? Ik bilden truk aza aundiak (AN. Otxagabia).

Bat, bi, irur, laur; Irunberrin otso laur (Otxagabia).

Emaztia; i ez aiz ez zar t'ez gaztia (AN. Otxagabia).

Ekitxa ba-du tresna onek (G. Ormaiztegi). Zailtxoa da erabiltzen asmatzeko.

Aizkora oni akatxa egin zayo (G. Ormaiztegi). Puxkatxo bat joan zaio esateko. Lekunberrin, apustu egun batean. —Apustu eñien nikek, Arruiztarra, ikustea etorri aizela. —Zer pasatu al da? —Zitzu ona zeamak ba! Irui zian, ego-aizearen egaletan ziela.

Lañeza artu arte etzun eskurik ematen (G. Ondarrabi). Konfianza artu arte. Lañeza eman, eta.

Katuk desakarteak arrapatzen dizkit (G. Bedayo). Ez-ustean eramaten dit, bezala.

Il-biziko geldi zaite gurekin (G. Ondarrabi). Bizi guziko bezala (AN. Larraun).

Aos eskatu-ta baño geiago eman dit (AN. Madoz). Eskean joan banintzaio, etziran geiago emango, bezala.

Denbora pastuk, denai irabazten dio (AN. Larraun). Guziak zar-tzen eta ondutzen eta denbora aurea joaten.

Jendea aixei ematen zaio; gaur jendea aixetu baita (AN. Larraun). Erraz alde jotzen dula baitago, bizitza ariñagoa nai.

Onek ausi-osoik eztu (AN. Larraun). Eztu erabakirik, bezala.

Erosi bezala saltzen dut (AN. Larraun). Entzun detena esaten di-zuet, bezala.

Txepetxa baño geiago gelditzen eztena da (AN. Madoz). Aur biziaz esana (1).

Ardi zaharra baño prestuago (Lapurdi) (1).

Txoria bezin arin (Lapurdi) (1).

Begia bezen minbera (Lapurdi) (1).

Bidea, luze bezen zozo (Lapurdi) (1).

Gaua bezen illun (Lapurdi) (1).

Gathua bezen zaila (Lapurdi) (1).

Khedarra bezen beltza. Phika bezen ergela. Phika baino ohoinago. Urde kaka bezen zikhina. Zartari zilhatua bezen gormanta. Ziria baino alferrago (Lapurdi) (1).

Gure etxeko andria nongo, gure aidiak ango (AN. Eugi).

Egueldi onek orain ere erasan bear du (AN. Larraun). Euria da-
kar, esateko.

Zure galtza-kordak izain du korapillo ori (AN. Berroeta). Olako oitura zere etxekoa izango dezu, esateko.

Ubaldiak, goiti eztu ekartzen zakarrak bertzerik (AN. Berroeta). Nabarmenkeria beitik etortzen zaigu, Iruña aldetik esan nai.

Zikoizkeria garaitzen, beraxtasunaz; bekaizkeria, maitetasunaz (AN. Erratzu).

Lur-otarra baño gibel aundiago du orrek (G. Azkoiti).

Artzaie ta nekazarie, beti ikasle-berri (AN. Arrarats).

Eskerrik asko. —Iruñen ba-da etxe franko,

bakotzek berea artu ezker,

ezta sobrako asko, asko (Larraun).

Martxoko ostosketa, berrogei eguneko ekaitz (AN. Madoz).

Ongi azi ta gaizki ezi (AN. Madotz). Ongi erakutsi ondoren, gaiz-tatu egiten; edota, ongi azi, naikoa emanez; baño gaizki ezi, lasai utziz.

Ezker eo eskuin, aukera zak zeozer; ausiosoik ik eztuk iñoiz artzen (AN. Larraun). Ausiosoa, itz politta, erabaki bat artzea edo, era bat alde batera edo bestera jartzea adierazteko.

Luzegarria ematea eldu naiz (AN. Etxarri-aranaz). Gauza bat or-daintzeko edo itzultzeko denbora luzatzea, esateko.

Gatza suan bezala irakiten yarri da (AN. Baztan). Su ta gar jarri da, esateko.

(1) Euskal-idazle ta izlari bikaña izan zan Elizalde Apaiz jaunak emanak ditut azkeneko esaera zar txoragarri auk.

Bereak ikusi ditu (AN. Baztan). Berak bakarrik daki zenbat eraman dun, esateko.

Gañak eman dizka neskamiari, ta ondasunak jan dizka (G. Mondragon). Uste onian neskamiari ate guziak zabalik utzi dizkio, ta guzia jan dio.

Kux-kuxean zegon, ta txakurra eldu zion (AN. Iraizoz). Zeletan zegon, esateko.

Eskalea, kux-kuxuan egoten da (Ondarrabi). Zerbait onik emango zaiolakoan, zai.

Lapurra, kuz-kuzian (G. Ondarrabi). Nondik zer arrapatu.

Jaungoikoak eztitu argizarizko begiak (G. Ondarrabi). Besteri on ez-tena egiñez; edo bestez, on ez-tena esanez ari denari, esana.

Ardi zarra baño prestugo da (G. Ondarrabi).

Katuak zazpi ezipiritu ditula? Orrek geio ditu (G. Ondarrabi).

Gatza surtan bota-ta bezala da (G. Ondarrabi). Gatza sura...

Otsailla, katuen illa (G. Ondarrabi).

Zelataria, kontalaria (G. Ondarrabi).

Txerrimoniak ordañetan izaten dira (G. Ondarrabi). Ongi egiña, ongia artzeko bidia.

Eman ta kendu, zapoak aña kendu (Goizueta).

Etxaminen pian ezaundiko ute ori nor den (AN. Mezkiritz). Sukal-ondoan jakingo dute, esateko; edo ez-ta ezaguna.

Aur zutie ta zar zutue, beti aur kontue (AN. Mezkiritz).

Mezkiritz ta Olonditz; ogi guti ta aur aunitz (AN. Mezkiritz).

Orren eltziai, esnia iaritzen ez (AN. Mezkiritz). Zikotzaz esana.

Baztandar tuku-tuku; Kolkuan milla marra ku-ku (AN. Mezkiritz).

Aizu, kapazo; gaizki esan da, ongi arzazu (Basaburua).

Garbitu nau, xautu nau. Nitun guziak irabazi dizkit, bezala (AN. Basaburua).

Egiñai dagokiola il bear luke kristauak (G. Orexa). Nork bere eginkizunak betetzea, gauza aundia.

Goldaratz; asko jan, ta lana latz (AN. Larraun).

Azpirotzen elurra dagonean, aizea otz; eguzkie dagonean, bero; azpiroztarra beti ero. Bertako batek esana.

Jaunak egunero emanak eztizkiogu aitzartzen (AN. Ezkurra). Eztizkiogu kontuan artzen.

Ezkurreko xalkorra baño geiago ez aiz azitzen (AN. Madotz).

Seme; lan egin zak, beti bizi bear baiu bezala; ta gaur il bear baiu bezala bizi. Olaxe esan zion ama batek bere semeari (AN. Latasa).

Zirritutik kirikeka dago (AN. Baztan). Zirritutik begireka, bezala.

Errekiste aundiko gizonak, eztu umekeririk bear (AN. Baztan).
Izen aundiko gizonak.

Alozak egiñik dauzke gizenez (AN. Baztan). Bilgunek egiñik, lepo ta lepondoan.

GIZONAREN IZAKERAZKO ITZAK EDO IZENAK

- Alrrau*, Gente floja, abandonada (AN. Larraun).
Aizkor, Espantadizo (AN. Erroibar).
Aizkortsu, Bastante espantadizo (AN. Erroibar).
Amultsu, Noble, bondadoso (AN. Lizarraga).
Apal, Humilde, 2.º, bajo, de poca estatura (AN. Baztan, Esteribar, Erroibar).
Astofaldun, Vanidoso (AN. Aezkoa).
Atsanki, Tranquilo, suave (AN. Aezkoa).
Basa, Inculto, selvático (AN. c.).
Besteko, Vecino (G. Azkoiti).
Baxtarta, Hijo natural (AN. Aezkoa).
Bereusteko, Presuntuoso (AN. Larraun).
Betzal, Aficionadísimo sea al vino, sea al juego, etc. (AN. Esteribar).
Egoskor, Testarudo (AN. Larraun).
Elealfer, Inoportuno en el hablar (AN. Baztan).
Elbiexa, Insustancial (G. Astigarraga).
Eleeder, Elocuente, bien hablado (AN. Baztan).
Eleketari, Chismoso (AN. Baztan).
Eleme, Insustancial (AN. Baztan).
Eletzu, Hablador (AN. Baztan).
Enakotx, Enano (AN. Ezkurra).
Erraza, Comodón, flojo (AN. Ergoiena).
Erdoil, Roñoso (AN. Esteribar).
Errazalde, Comodón (AN. G. c.).
Erruiñe, Mal genio, cascarrabias (AN. Madoz).
Ettekona, Vecino (G. Azkoiti).
Eskuxuri, Mal trabajador, holgazán (AN. Baztan).
Exkalu, Insustancial (G. Zumaya).
Eleurdin, Procaz, deshonesto en el hablar (AN. Baztan).
Erruesa, Iracundo (AN. Leitza).
Gartza, Sobrio (AN. Baztan).
Gaitzets, Aborrecido, (AN. Esteribar, Baztan).

- Gibel-aundi*, Cachazudo (AN. G. c.).
Gibel-jale, Murmurador (AN. Etxalar).
Iberra, Cariñoso (AN. Aezkoa).
Ilupe, sin fundamento (AN. Baztan).
Inestille, Remedador (AN. Baztan).
Itz-motel, Tartamudo (AN. Larraun).
Itzmotelkalari, Fingidor de voz, o remedador (AN. Leitza).
Juan-abastu, Derrochador (AN. Baztan, Erroibar).
Kalfar, Fanfarrón (AN. Aezkoa).
Kali-arro, Fanfarrón (AN. Aezkoa).
Kale-zale, Callejero, (AN. c.).
Kaskallu, Iracundo, cascarrabias (G. Zumaya).
Kaxoya, Linfático, sin sangre (G. Zumaya).
Kotorro, Reciente, fornido (AN. Leitza).
Fazoneko, Bonachón (AN. Baztan).
Lasuna, Astuto (G. Zumaya).
Lekeda, Pesado, aburridor (AN. Baztan).
Logi, Flojo, inactivo (AN. Baztan).
Luxenga (AN. Esteribar).
Mari-ausarki, Despilfarradora (AN. Aurizperri).
Mena, Dócil (G. Eskoriatza).
Merkola, Avariento (AN. Baztan).
Mari-mutil, Desvergonzada (AN. c.).
Mutiri, Descarado (AN. Baztan).
Nakaitz, Cicatero (AN. Baztan).
Naka-zale, Burlón (AN. Leitza).
Olo, Cobarde (AN. Larraun, Basaburua).
Oñezko, Peatón (AN. c.).
Olarru, Peje, pillastre (G. Zumaya).
Okela, Bizco (AN. Baztan).
Ozkinzale, Mordaz (AN. Etxalar).
Papartza, Chismoso (AN. Baztan).
Pelenda, De mala traza (AN. Baztan).
Pinpirriña, Niña coqueta, muy adornada (AN. Larraun).
Saltajauziko, Amigo de fiestas y bulla (G. San Sebastian).
Pozoindua, Cascarrabias, iracundo (AN. Baztan).
Puxun-utsa, Avinagrado, mal genio (G. Azkoitia).
Sendor, Pesado (AN. Bera).
Sopin, niña agraciada, bonita (AN. Aezkoa).
Sorgin-orraxexe, Niño mimoso (G. Azkoitia).

Sutaya, Herrero (AN. Aezkoa).
Sumarra, Fogoso, violento (AN. Baztan).
Tankurrun, Persona de andar flojo, decaído (AN. Baztan).
Tekela, Latoso (AN. Baztan).
Topor, Pequeño y gordo (AN. Lakuntza).
Tutulu, Tristón, decaído (AN. Aezkoa).
Txakunperri, Ladronzuelo.
Txartxirote, Maléfico, vengativo (AN. Ultzama).
Alkezungarri, Vergonzante (AN. Ultzama).
Filuse, Adulador (AN. Baztan).
Txepel, Linfático (G. Zumaya).
Txinpara, Sin fundamento (AN. Madotz).
Txatal, Sin fundamento (AN. Errazkin).
Txuskun, Seriole, brusco (AN. Larraun).
Uli, Sin fundamento (AN. Baztan).
Ufestue, Corrompido, degenerado (AN. Baztan).
Xingill, Enclenque, debilucho (AN. Baztan).
Zakuzar, Hombre corrido, de trastienda, no malo (AN. c.).
Zaldizko, Caballero, rico (AN. Ultzama).
Zimarroya, Perspicaz, observador (G. Zumaya).

Bearrezko oarra

Nik bialdutako itz auetatik baliteke zenbait edo geixago argitaraturik egotea. Bear bada neronek len, *Revista Internacional de Estudios Vascos* zeritzaionean argitara emanak izatea. Baño ba-da ez-pada, nere kuedernotan galtzen uztea baño obe iruditu zait zuri bialtzea.

An ez-ba-leude ere, Muxika Aitaren Iztegian egon litezke.

Intzar Damaso An.

Bainan kasu hortan hitz luze berriak erro edo sustrai labur zaharretarik ateratu badira, bertze aldi zonbaitetan eratorpena gibelka gertatu zaiku.

Frantsesez, *konparazione*, *crier*, *appeler*, *guetter* aditzak aditz arrotz batzuen aldakuntzak baizik ez dira: *quiritare*, *appellare*, *guatare*. Bainan frantseseri iduritu zaiote, *-er* aditz-atzizkia kenduz, aditzaren sustraia atxeman zezaketela, *jardiner* aditzetik *jardin*, *griser* aditzetik *gris*, *chanter* aditzetik *chant* aurkitzen zuten bezala.

Berdin gertatu zaiote Eskualduneri, ipar-aldean segurik. Ohartu zitazken *kantu* izenari bazatxikola *kantatu* aditza, *usu-ri usatu*, *kexu-ri kexatu*: eta hortik gogoratu bide zaiote aditzetik *-tu* atzizkia kenduz eta lehen zati-azkeneko *a* bokala *u* bokalaz trukatzuz, kausitzen zutela aditzaren sustrai edo erro garbia.

Horrela sortu ditazke hitz berri andana bat. Adi-bidez:

Manex-ek jalgi dute:

Aipatu-tik *aipu*; *balakatu*-tik *balaku*; *bortxatu*-tik *bortxu*; *debekatu*-tik *debeku*; *manatu*-tik *manu*; *perekatu*-tik *pereku*; *kantatu*-tik *kantu*; *enplegatu*-tik *enplegu*. Xiberotarrek:

parkatü-tik *parkü*; *pakatü*-tik *pakü*; *oküpatü*-tik *oküpü*; *elikatü*-tik *elikü*; *arranjatü*-tik *arranjü*; *ephantxatü*-tik *ephantxü*. Gisa berean denek:

baliatu-tik *balio*; *abiatu*-tik *abio*.

Aipatu ditugun aditzak erdaratik hartuak direlakoatz, ikusten dugu nola diren hitz labur batzu luzetarik sortu. Jakingarri litake, ea eskuara jatorrezko hitzekin gauza bera gertatu denetz: bainan hortako behar ginuke jakin hitz labur eta luzeak zoin noizkoak diren; heien sor-paperik ez duguno, nola erabaki, ala *xebe xehatu*-tik heldu denez, ala *xehatu xebe*-tik?

Haatik Lapurdi, Baxenabarre eta Zibero eskualdetan, gibelkako eratorpen bat hauteman dezakegu, toki-izenak doi-doiako bat aldatu dauzkuna.

Ohartzeko da gure eskualkietan aspaldi danik ez dela herri-izen bihirik kontsonante batez bururatzen.

Lehenagoko idazkietan oraiko Biarritze, Uztaritze, Azkaine,

Donazaharre eta holako bertze toki hainitz azken bokalik gabe zauden. Nola dira bada *e* batez luzatu?

Itxuren arabera «lokatibo» kasuetarik bildu dute luzagailu hori. Maizenik «lokatibo» gisa zerabiltzaten izen horiek, erranez: «Uztaritzen bizi da, Uztaritzera noa, Uztaritzetik heldu naiz»; eta nola bokalez bururatu izenen sustrai edo erroa atxemaiten baitzuten *-n*, *-tik*, *-rat* atzizkiak kenduz asmatu dukete, Uztaritzeko *e* delakoa ez zela betegarri bat, bainan izen-ginharriari datxikon ekeia, hala nola Arnegiko *i*, Haltsuko *u*, Erromako *a*, Mendiondoko *o*, edo Uharteko *e*.

Berdin gertatu zaiote etxe-izen zonbaiti. Baginituen etxe batzu jabearen izenaz bataiatuak. Erraiten zioten hastapenean *Jakesena*, *Mixelena*, *Apezarena*, adi-arazteko Jakesen, Mixelen edo Apezaren egoitza zela. Bainan izen hauk «lokatiboan» erabiltzen ziren ardurenean: *Jakesenetik*, *Jakesenean*, *Jakesenerat*, *Jakeseneko*: eta atzizki aintzineko *e* hori lotu da sustraiari; hortik sortu dira etxe-izen berri batzu, hala nola *Jakesenean*, *Mixelenean*, *Apezarenean*.

Huna bitziagoko bi kasu. Ziberoko *Bost-mendi* bilakatu da Bostmendieta.

Milafrangako eta Bidarteko bi auzotegik Behereharta dute izena: jendek *behere hartan*, *beheren hartarik*, *behere hartarat*, *behere hartako* erran-erak aditzearen bortxaz, gogotik galdu dute «nominatiboa» *behere hura* zitakeala eta *behere harta* hitz bakar gisa derabilate.

Hona bada nun ikusi dugun ipar eskualkietan gibelkako hitz eratorpen batzu hauteman ditazkela, erdaraz erran baiginezake «des cas de derivation regressive».

Jahingarri litake ea hemen gaindi baduzuen deus ere holakorik.

P. LAFITTE

ESAERA ZARRAK

Mingañen eztu aririk (Leitza).

Mingañean eztu erdoyik (AN, Intza).

Aldena, itxasoan den arraik obeena (AN, Beramendi). Al dena egin ezkerro, ongi da.

Ezta bearra bezalako mutillik (AN, Beramendi).

Or-konponek etxea galdu emen zun (AN, Beramendi).

Bururik ez; ta txapela nai (AN, Uitzu). Nai lukenerako bururik eztunaz.

Oraindik jantzi gabe zeunden? (G, Oresa). Edo; etziñekin ori?

Agoan gurutze, utzi naute (G, Oresa). Ezer gabe.

Yara aundikoa da (AN, Uitzu). Importantzi aundikoa.

Madalen astea bero: gaztañe aro (AN, Aldatz).

Or orotan, edari; borda orotan, zaldari (Lapurdi). Lizun, lotsa-gabeaz.

Zakarditik atera ta sasin sartu (AN, Eratsun). Bide okerretik atera, ta okerragoan sartu.

Onduntxe nere gogoetatik atera nintzen (AN, Uitzu). Gogo guzia galdu nun esateko.

Nor bere onetatik atera (AN Uitzu). Asarretu .

Goian zerue ta beian lurre zuela utzi (AN, Uitzu).

Ez Jainko t'ez lurr (AN, Utzi). Osotara galduaz esana.

Zarpa oneko belarra da ori! (Ikaztegieta).

Aize-orratza bezin itzul-inguru (G. Ikaztegieta).

Zakur salatie da ori (AN Lakuntza). Erne ta ots-egille danaz; gizonetzko edo zakurraz.

Ez lukainka ta ez mustur (G. Ikaztegieta). Ausiosorik eztuna edo ta ezer balio eztuna.

Goikoak eta beikoak ibili (G. Ikaztegieta). Nastzalleaz.

Ainbestekotxoa da ori! (G. Ikaztegieta). Ain gutxi balio duna, esateko.

Ezek eta igarrak jan (G. Ikaztegieta). Zun guzia ondatu.

Norata eguzki; arata beroki (AN, Esteribar). Norata ezkurre; arata txerrien muturre (AN, Esteribar).

Ire aurre ezi-ezak egungo aragiz, atzoko ogiaz ta juandan urteko arnuaz (AN. Luzaide).

Ixillik; guziek dakitela egiten du (G. Andoain).

Behiltz bere eskuko (AN Etxalar). Gogoak ematen diena egin dezatela.

Emen oetako aldiak egin ditu (G. Ikaztegieta). Ondatu da emendik, bezala.

Deus ez. Begien atsegin da; baño poltsan ez (AN Arruazu).

Arantza zurin lorea; arto egiteko florea (G. Ormaiztegi).

Arantza beltza loratzen; arrazoya zabaltzen (G. Ormaiztegui). Arra edo arrea lurr elkorra apurtzen.

Izain ona duk ori! (AN Arruazu). Besterena jateko ona danaz.

Izpi oneko umea aiz i! (G. Goierri).

Garizuma aurretik, garizuma atzetik; garizuma beti bustiya (AN, Arruazu).

Gauen parrandan? Egunez lo-gure (G. Oñati'n).

Goazen, goazen oatzera; goizean jekiko gaittun ardatzera. Gauden, gauden oatzian; gauen egingo diñau ardatzean (AN Larraun).

Bat bestün lotsaik extu-ta (AN, Madotz). Gaitz besteari erraz erasten zaiola.

Oyartzun: Pareta zarrak erantzun (G).

Gaur San Estebantxe: emetik aurrera len antxe (G. Aretxabaleta).

Ik, ez? Nik ez! (AN, Madotz). Ez ik, eta ez nik.

Txoroa! Alain txoroa! zurtuko aiz bai! Eraska baldin ba-zen, zurtuko zen bai ederki (AN. Araitz).

Asto zarra mukizu! malizi asko dakizu (AN, Araitz).

Erio suarr dago (AN, Esteribar). Eriotz aurreko ezin egonarekin edo.

Dominus vobiscum, ez emen zian goseak il (AN, Madotz). Apaiz egin ezkeroz biziala izango dula.

Besteren beatzarekin zulotik muskarra atera (G.). Zallena besteri eginazi.